

TERCÜME

Sayı : 28 19 Kasım 1944 Cilt : 5

Maarif Bakanlığı tarafından iki ayda bir çıkarılır

Sayısı : 40 kuruş
Abonesi : 240 kuruş

Maarif Bakanlığı Tarafından Cumhuriyetin XXI. Yıldönümünde Yayınlanan 105 Cilt Klâsik ve Modern Eser

BABİL KLÂSİĞİ

	Muzaffer Ramazanoğlu	GİLGAMEŞ DESTANI

ÇİN KLÂSİKLERİ

	Dr. W. Eberhard - H. Boratav.	ÇİN HİKÂYELERİ

ŞARK - İSLÂM KLÂSİKLERİ

CAMÎ	Abdülvehhab Tarzi.	SALÂMAN'LA ABSAL
HAFIZ	Abdülbaki Gölpınarlı.	HAFIZ DİVANI
FERİDEDDİN-İ ATTAR	Abdülbaki Gölpınarlı.	MANTIK AL-TAYR I.
MEVLÂNA	Veled İzbudak (Abdülbaki Gölpınarlı'nın şerhleriyle).	MESNEVİ IV.
ŞEBÜSTERÎ	Abdülbakı Gölpınarlı.	GÜLŞENİ RAZ

ESKİ TÜRKÇE METİNLER

KEYKÂVUS - MERCİMEK AHMET	Orhan Şaik Gökyay.	KABUSNAME

YUNAN KLÂSİKLERİ

ARİSTO	Niyazi Berkes.	POLİTİKA I - III.
EFLÂTUN	Suat Baydur	KRATYLOS
EFLÂTUN	İrfan Şahinbaş	MENEKSENOS
EFLÂTUN	Dr. Behice Boran-Mehmet Karasan	DEVLET ADAMI
EFLÂTUN	Prof. G. Rhode idaresinde Azra Erhat	DEVLET III.
EURİPİDES	Sabahattin Eyüboğlu	BAKKHALAR
KSENOFON	Hayrullah Örs	ANABASİS
LUKİANOS	Nurullah Ataç	SEÇME YAZILAR I.
LUKİANOS	Nurullah Ataç	SEÇME YAZILAR II.

LÂTİN KLÂSİKLERİ

PLAUTUS	Nurullah Ataç	ÇİFTE BAKKHİS'LER
TACİTUS	Hâmit Dereli	GERMANIA

ALMAN KLÂSİKLERİ

G. BÜCHNER	Pertev N. Boratav	DANTON'UN ÖLÜMÜ
E. ESCHENBACH	Burhan Arpad	KÖYÜN ÇOCUĞU I.
GOETHE	Recai Bilgin	HERMANN'LA DOROTHEA
J. ve W. GRİMM	Kemal Kaya	MASALLAR II.
F. HEBBEL	S. Ali	GYGES VE YÜZÜĞÜ
HÖLDERLİN	Melâhat Togar	HYPERİON II.
LESSİNG	Melâhat Özgü	DEFİNE
H. VON KLEİST	Dr. Necip Üçok	MICHAEL KOHLHAAS
L. VON RANKE	Bekir Sıtkı Baykal	BÜYÜK DEVLETLER
SCHİLLER	Recai Bilgin	MARIA STUART
THEODOR STORM	Sevim San	ÜNİVERSİTEDE

talihin yardımına da muhtaç olmaz; — çünkü talih bir insana ne doğruluk, gayret ve bunlar gibi başka iyi meziyetler verebilir, ne de bu meziyetleri ondan alabilir. — Ama kötü ihtiraslara kapılarak tembelliğe, şehvete düşerse, zararlı zevklerle kısa bir zamanda yıpranır ve atalet içinde kuvveti, vakti, istidatları dağıldığı zaman, bu sefer tabiat âcizlikle suçlandırılır: çünkü herkes kendi hatasını çevresine yükler.

Fakat insanlar üstlerine ait olmıyan, tamamiyle faydasız, hatta çoğu zaman tehlikeli, zararlı olan şeyleri elde etmek için harcadıkları gayreti iyi işlerde kullansalardı hem tesadüfe boyun eğmeyip ona hakim olurlar, hem de ölümlü olacak yerde ölümsüz bir ün salacak kadar üstünlüğe erişirlerdi.

Çünkü insan bir vücut ile bir ruhtan meydana geldiği gibi, bütün vasıflarımız, bütün gayretlerimiz de biraz vücudün, biraz da ruhun tabiatına uyarlar. Böylece yüz güzelliği, zenginlik, bundan başka vücut sağlamlığı, buna benzer öteki vasıflar geçici, ama ruhun mükemmel eserleri, ruhun kendisi gibi ölümsüzdürler. Kısacası, vücudün, talihin temin ettiği menfaatler başladıkları gibi sona ererler, hepsi doğdukları için ölürler, gelişmekle yıpranırlar; tahrip edilemiyen, ölümsüz olan ve insanları idare eden ruh ise her şeye nüfuz eder, hakim olur, yalnız kendisi hakimiyet altına girmez. Bunun için, kendilerini maddi zevklere vererek, ömürlerini sefahat aleminde, tembellik içinde geçirenlerin işledikleri hata, ruhlarının gevşeklik, kayıtsızlık yüzünden uyuşmasına müsaade edenlerinkinden daha çok saygıya değer; çünkü insan tabiatında ruhtan daha kemalli, daha azametli bir şey yoktur; hele ruhun vasıfları o kadar çok, o kadar değişiktir ki bunlar sayesinde en yüksek şöhrete erişilebilir.

Fakat bu vasıflar arasında idare, hakimiyet, kısacası her türlü devlet hizmeti, böyle bir zamanda bana pek de temenni edilecek bir şey gibi görünmüyor; çünkü şerefli mevkiler erdemli insanlara verilmediği gibi, bu mevkileri hile ile elde edenler de emniyet içinde veya o nisbette saygıya değer bir vaziyette bulunmuyorlar. Çünkü vatana, vatandaşlara zorla hakim olmak, bu mümkün olsa, hataların önüne geçse bile, zararlı bir şeydir; şüphesiz üstelik bütün siyasi değişmeler katliamlara, sürgünlere, daha başka düşmanca hareketlere yol açabilir. Sırf nefret uyandırmak için boş yere yorulmak ise çılgınlıkların en büyüğü olur; meğer ki bir insan şerefini, hürriyetini ufak bir sınıfın menfaatine feda edecek kadar çirkin, zararlı bir hırsa kapılmış olsun.

Ama zihin faaliyetini gerektiren öteki çalışma alanları arasında tarih ehemmiyet bakımından en başlarda gelir. Bu bilimin faydaları hakkında, bu konuda bir çokları söz söyledikleri için, hele kimse benim kendi alanımı överek yükseltmek küstahlığında bulunduğumu zannetmesin diye, fazla bir şey söylemiyeceğim. Öyle sanıyorum ki, bu kadar çok, bu kadar büyük

faydaları olan bir iş gördüğüm halde, siyasî hayattan uzakta yaşamaya karar verdiğim için, beni tembellikle suçlandıranlar, her halde halka iltifat etmeği, ziyafetlerde iltimas peşinde koşmayı çok daha mühim bir iş sayıyorlar. Bu insanlar benim nasıl bir zamanda idare başına geçtiğimi, ne kadar nüfuzlu kimselerin aynı mevkii elde etmeğe muvaffak olamadıklarını, daha sonraları da ne çeşit insanların senatoya girdiklerini düşünselerdi, muhakkak amaçlarımı tembellik yüzünden değil, faydalı olmak için değiştirdiğimi, benim faaliyetsizliğimin devlet için başkalarının gördüğü işlerden daha faydalı olduğunu anlarlardı. Çünkü ben, sık sık Q. Maximus'un, P. Scipio'nun, devletimizin daha bir çok ileri gelen şahsiyetlerinin atalarının tasvirlerini seyrettikleri zaman ruhlarının kahramanlık ateşiyle yandığını, söylediklerini duydum. Şüphesiz ki ne tasvirde, ne de balmumunda kendiliklerinden bu kadar büyük bir kuvvet vardır; ama başarılan işlerin hatırasiyle bu alev, şerefli insanların göğsünde büyür, onların kendi erdemleri de atalarının şanına, şöhretine erişmeden yatışmaz. Fakat buna karşılık hangi insan yalnız zenginlik, para gibi vasıtalarla, erdemsiz, meziyetsiz olduğu halde, atalariyle boy ölçüşebilir? önceleri erdemleri sayesinde asilleri önlemeğe alışık olan türediler bile bugün meziyetleriyle değil, gizli yollardan, hile ile nüfuz ve mevki sahibi olmaya çalışıyorlar; sanki pretörlük, konsüllük, buna benzer başka makamlar kendiliklerinden şerefli imişler de, şöhretlerini bu mevkileri işgal eden kimselere borçlu değilmişler gibi. Ama görüyorum ki, genel ahlak vaziyetine üzülür, bundan şikâyet ederken, lüzumundan fazla konumuzdan uzaklaşmışım. Şimdi öze dönüyorum. Roma devletinin, Numidyalılar kıralı Iugurtha ile tutuştuğu savaşı tasvir etmek niyetindeyim; çünkü, herşeyden önce, bu savaş muazzam, amansız ve talihi her an değişen bir savaş olmuş, sonra da, o devirde ilk defa olarak asilzade sınıfının ihtirasına karşı hareket edilmiştir; bu gerginlik ise dinî, beşerî bütün kıymetleri altüst etmiş, ifratta o kadar ileri gitmiştir ki ancak savaş ve İtalya'nın harabedilmesi, fırkacılığa son verebilmiştir.

C. SALLUSTIUS CRISPUS

Tercüme eden: *Suzan GÜN*

*BAHARİSTAN'*DAN BİR PARÇA

Baharistan *15 inci asrın ünlü bilgin ve mutasavvıf şairi Câmî'nin eseridir. Asıl adı Nurettin Abdurrahman olan Câmi, yahut evrensel şöhretiyle Molla Câmi, 1414 yılında Horasan'ın Câm kasabasında doğmuştur. Babası İsfahan'ın Dest mahallesinden Mehmet oğlu Ahmet'tir.*

Nurettin Abdurrahman, ilk tahsilini, doğduğu kasabada babasından almış, sonra Herat ve Semerkant gibi şarkın önemli irfan merkezleri olan büyük şehirlerde zamanının bilginlerinden istifade etmiştir. Büyük yazar'ın başlıca hususiyeti kendi kendini yetiştirmesindedir. 80 yıla yakın uzun bir ömür süren Câmî, İran'da Timur oğulları saltanatının parlak devirlerini yaşamış hayatında uzak ufuklara dayanan geniş bir şöhret alanı içinde daima bir fazilet yıldızı gibi parlamıştır. İlim, felsefe, tasavvuf ve şiire ait yazdığı eserlerin sayısı bazı kaynakların rivayetine göre 99 u buluyor. Bunlardan 47 sinin adları tesbit edilmektedir. Şiir, felsefe ve ilim hayatında Câmî kadar geniş ihatalı, verimli bir yazar az görülmüştür.

1492 yılında Herat'da ölen Câmî'nin azametli türbesi uzak illerden birçok ziyaretçiler toplamaktadır. Ölümünden 6 yıl önce sultan Hüseyin Baykara adına yazmış olduğu Baharistan *Şeyh Sâdî'nin* Gülistan'ı *örneğinde olmakla beraber kendi nev'inde orijinal bir eserdir. Okurlarımıza* Baharistan'*dan bir parça sunuyoruz.*

BAHÇE VI

Altıncı bahçede dudak goncalarını güldüren, gönül çiçeklerini açtıran mizah ve latife rüzgârlarının esmesinden, şakalaşma kokularının yayılmasından söz açılacaktır.

Rivayet ederlerki, Ulu Peygamber'imiz şöyle buyurmuştur: Gerçek imanlı kimseler şakacı, tatlı sözlü, iki yüzlüler ise ekşi yüzlü, çatık kaşlı olurlar. Hızreti Alide şöyle buyurmuştur: İnsanları kötü huylardan, ekşi çehrelilikten uzaklaştırmak için şaka eden kimselerden korkulmaz. Hızreti Peygamber, bir koca karıya buyurdularki: Koca karılar cennete girmezler. Kıdın ağlamıya başladı. Hızreti peygamber ilâve etti: Onlar tazelenir ve dünyadakinden daha güzel bir kılığa girer de ondan sonra cennete giderler.

Yine Ulu Peygamber, Ansâr (Medineli yardımcılar) dan birinin karısına buyurdular ki: git kocana sor, gözünde ak vardır. Kadın acele acele, telâşla kocasına koştu. Kocası telâş ve ıstırabının sebebini sorunca, Hazreti Peygamber'in buyurdukları sözü söyledi. Kocası, evet dedi. Doğru buyurmuşlar. Benim gözlerimde ak da vardır kara da. Fakat bir bozukluk yoktur.

KITA

Bir ikbal sahibi latife ederse ayıplama; O, akıl ve din kaidesine göre mubah bir iştir. Gönül bir aynadır, Ciddî işlerin sıkıntısı da onun pasıdır. O pası şakadan başka hangi cilâ silebilir?

HİKÂYE

Şair Asmaî, bir gün halife Harunürreşid'in sofrasında idi, palûzeden bahsettiler. Asmaî dedi ki, bedevî araplardan bir çokları vardır ki, palûzeyi ne görmüş ne de işitmiştlerdir. Harun, bu iddiaya delil göster dedi. Eğer isbat edemezsen yalan söylemiş olursun.

Harun bir aralık ava çıkmıştı. Asmaî'de beraberdi. Çölden bedevî kılıklı bir adamın geldiğini gördüler. Harun emretti; bu adamı yanımıza getir; Asmaî bedevinin karşısına çıktı. Müminlerin emîri seni çağırıyor, hemen gel,' dedi. Bedevi sordu: Müminlerin emîri burada mıdır? Asmaî cevap verdi: Evet. Ben buna inanmam deyince Asmaî adama sövdü: Niçin ey kahbe çocuğu? Arap öfkelendi. Asmaî'nin yakasından kavrıyarak öteye beriye sürüklemeye, sövüp saymaya başladı. Harun gülüyordu.

Bedevî sonra halifenin yanına geldi. Ey müminlerin emîri, dedi. Sen bu adamın zannettiği gibi müminlerin ulusu isen benim hakkımı bu adamdan al. çünkü bana sövmüştür; Harun emretti: Asmaî'ye iki akça vereceksin! Bedevî hayretle: Allah! Allah! hem bana sövsün, hem de ona iki akça vereyim, bu nasıl adâlet? Harun cevap verdi: Evet, benim hükmüm böyledir. Bedevî yüzünü Asmaî'ye çevirdi. Bu sefer, ey iki zinacının oğlu, git müminler emîrinin buyruğiyle dört akça getir, deyince Harun gülmekten katılarak sırt üstü yattı. Bedeviyi şehre getirdiler. Halifenin sarayına getirip de o parlak debdebe ve ihtişamı, Harun'un meclisini görünce gözleri kamaştı. Hemen halifenin önüne geldi. Selâm sana ey Allah; dedi. Harun işaret etti: Sus! ne söylüyorsun? Sonra: selâm sana ey Allah'ın peygamberi diyebildi. Meclistekiler tekrar ihtar ettiler: Allah müstahakkını versin, neler söylüyorsun? Bu sefer: selâm sana ey müminlerin emîri dedi. Harun cevap verdi: Sana da selâm olsun. Sonra bedeviyi oturttular, ziyafet çektiler, her türlü yemekten yedirdiler. Nihayet palûze getirdiler, Asmaî işaret etti: Umarım ki bu adam palûzenin ne olduğunu bilmez. Harun, eğer söylediğin gibi çıkarsa sana bir bedre (on bin altın) vereceğim buyurdu. Bedevî elini uzatıp yemeğe başladı. Fakat bu yemeği o zamana kadar hiç yememiş gibi görünüyordu.

Halife sordu: Bu yediğin nasıl şeydir? Bedevî şöyle cevap verdi: Seni hilâfetle değerlemiş olan Tanrı'ya and içerim ki, ben bunun ne olduğunu bilmiyorum, ama Allah Kur'an'da yemişten, hurmadan ve nardan bahsetmiştir. Hurma bizim tarafta vardır. Zannedersem bu nar olacaktır. Asmaî hemen atıldı: Ey müminlerin emîri; şimdi size iki bedre (yirmi bin altın) vermek vacip oldu. Çünkü bu adam palûzeyi bilmediği gibi narı da bilmiyor. Harun emretti. Asmaî'ye yirmi bin altın, bedeviye de zengin sayılacak derecede ihsan verdiler.

KITA

Kerem sahibi kimdir, bilir misin? O kimsedir ki hazinesinde kilit, anahtar kaydı olmıya. Ona ciddî veya şakadan her ne gelirse, hepsini cömertliğine bahane sayar.

HİKÂYE

Harun halife, bir gün kuşluk yemeği yiyordu. Önüne kızarmış bir kuzu koymuşlardı. Çölden bir bedevî geldi. Halife, adamı yanına çağırdı. Bedevî oturdu, tam bir iştiha ile yemeğe başladı. Halife: Sana ne oldu ki, dedi, bu kuzuyu böyle parça parça ederek oburcasına yiyorsun? Yoksa babası sana boynuzu ile mi tosladı? Bedevî cevap verdi: Hayır, böyle bir şey olmadı. Ama ben onu parçalayıp yerken sen hayvana öyle şefkatle bakıyorsun ki sanki anası sana süt vermiş.

KITA

Zengin, malına karşı öyle yumuşak, öyle merhametli davranır ki, her şeye şefkatle bakmak ister. Eğer bir koyununa veya kuzusuna ufacık bir zarar erişse onlara en değerli olan anasını, oğlunu bile feda eder.

ŞAKA

Behlül'e[1] Basra'nın delilerini say dediler. Cevap verdi: sayıya sığmaz; isterseniz akıllıları sayayım, çünkü birkaç taneden fazla çıkmaz.

KITA

Her kimi akıllı görürsen onun divanelik sermayesinden bir payı vardır. Olayların güneşi altında yaşıyanlar, divaneliğin gölgesinde bahtlı geçinirler.

---

1 *Behlûl — Dânâ:* Ebu Veheb bin Ömer Sayrefî, Kûfe'lidir. Harun halife devrinde Bağdad'da yaşamış, ârif ve ergin bir meczubdur. Birçok garib halleri ve Harun ile maceraları rivayet edilir. Harun'un kardeşi olduğu hakkındaki rivayet yanlıştır. 190 hicrî yılında Bağdad'da ölmüştür.

KITA

Ey iş bilici hikmet ehli! bir sarhoş kavga niyetiyle yolunu keserse ona karşı yumuşak davran. Hakikatin inceliklerini bilenler için namus ve şeref bir kıl gibidir. Onu akılsızlarla çekişerek iki parça etme.

ŞAKA

Dokumacının biri bilginlerden bir adamın evine bir emanet bırakmıştı. Bir kaç gün sonra buna lüzum hasıl oldu. Bilginin yanına uğradığı zaman onu ders kürsüsüne oturmuş, bütün talebesi karşısına dizilmiş gördü. Ey üstad! o emanete ihtiyacım var dedi. Hoca işaret etti: bir saat otur, dersi bitireyim. Dokumacı oturdu. Ders müddeti gecikti, işi acele idi. Hoca, âdeti gereğince ders okunurken daima başını sallıyordu. Dokumacı, öyle zannettiki ders okutmak yalnız baş sallamaktan ibarettir. Ey üstad! dedi, kalk, beni vekil et; ben senin yerine başımı sallıyayım da emanetimi çabuk getir; çünkü işim aceledir. Hoca bu sözü işidince güldü ve şu kıt'yı söyledi:

KITA

Şehir hocası cahiller derneğinde gizli ve aşikâr ilimleri bildiğinden dem vurur. Sorulan her şeye ya el işaretiyle, yahut başını oynatarak cevap verir. «Cahiller ilmin bundan ibâret olduğunu zannederler»

ŞAKA

Körün biri karanlık bir gecede elinde fener, omuzunda testi olduğu halde yoluna giderken boşboğazın biri yanına yaklaştı; ey nâdân! dedi, senin için gece ile gündüz birdir. Karanlıkla aydınlığın senin gözünde bir farkı yokken bu fenerin ne faydası var? Kör güldü: Bu feneri kendim için değil, sen'n gibi kör kalpli sersemler için taşıyoum; bana çarpıp da testimi kırmasınlar diye, dedi.

KITA

Cahilin halini cahilden daha iyi kimse bilmez; isterse ilimde Ebu Ali Sina (İbni Sina) dan üstün olsun. Ey gözü açıklıktan dem vuran akıllı, körleri ayıplama; çünkü körler, kendi işlerini başkalarından iyi görürler.

CAMİ

Tercüme eden; *M. Nuri GENCOSMAN*

EDWARD THE SECOND

ACT THE FIFTH

SCENE I

Kenilworth Castle.

Enter King Edward, Leicester, the Bishop of Winchester, and Trussel.

LEICES. — Be patient, good my lord, cease to lament,
Imagine Killingworth Castle were your court,
And that you lay for pleasure here a space,
Not of compulsion or necessity.
K. EDW. — Leicester, if gentle words might comfort me,
Thy speeches long ago had eased my sorrows;
For kind and loving hast thou always been.
The griefs of private men are soon allayed,
But not of kings. The forest deer, being struck,
Runs to an herb that closeth up the wounds;
But, when the imperial lion's flesh is gored,
He rends and tears it with his wrathful paw,
And highly scorning that the lowly earth
Should drink his blood, mounts up to the air.
And so it fares with me, whose dauntless mind
The ambitious Mortimer would seek to curb,
And that unnatural queen, false Isabel,
That thus hath pent and mewed me in a prison;
For such outrageous passions cloy my soul,
As with the wings of rancour and disdain
Full often am I soaring up to heaven,
To plain me to the gods against them both.
But when I call to mind I am a king,
Methinks I should revenge me of my wrongs,
That Mortimer and Isabel have done.
But what are kings, when regiment is gone,
But perfect shadows in a sunshine day?
My nobles rule, I bear the name of king;

İKİNCİ EDWARD

BEŞİNCİ PERDE

SAHNE I

Kenilworth Şatosu

Kıral Edward, Leicester, Winchester piskoposu, Trussel girerler.

LEICESTER. — Sabırlı olun benim iyi efendim, ağlamayı bırakın artık, farz edin ki Killingworth şatosu sizin kendi sarayınızdır, canınız istiyor da ondan bir müddet burada kalıyorsunuz, yoksa sizi zorladıkları, mecbur ettikleri için değil.

KIRAL EDWARD. — Leicester, eğer tatlı sözler beni avutabilseydi, senin sözlerin istiraplarımı çoktan dindirirdi; çünkü bana karşı daima sevgi gösterdin, şefkatli davrandın. Alelâde insanların kederleri çabuk yatışır, fakat kırallarınki geçmez. Orman geyiği vurulunca, yaralara şifa sunan bir ota koşar, halbuki hayvanların şahı arslan yaralandı mı, hiddetlenir, pençesiyle yarasını parçalar, yırtar, çiğnediği toprağın kanını içmesini gururuna yediremiyerek şaha kalkar. İşte ben de böyleyim. O haris Mortimer benim yılmak bilmez ruhuma gem vurmağa çalışıyor, beni bir hapishaneye tıkan o zalim Kıraliçe, hain Isabella da onunla birlik. Bu yüzden içim öyle azgın bir gazapla dolup taşıyor ki, çok defa kin ve nefretin kanatları üstünde göklere yükseliyor, onların ikisinden de tanrılara şikâyet ediyorum. Fakat bir kıral olduğumu hatırlayınca, Mortimer'le Isabella'dan bana yaptıkları haksızlıkların bir gün gelir öcünü alırım diye düşünüyorum. Ama saltanat elden gittikten sonra, kırallar sadece güneşli bir gündeki gölgelerden başka nedirler ki? Asılzadelerim hüküm sürüyorlar, kıral adını ben taşıyorum; tacı ben giyiyorum, fakal bana onlar hükmediyorlar, Mortimer'le vefasız kıral-

I wear the crown, but am controlled by them,
By Mortimer, and my unconstant queen,
Who spots my nuptial bed with infamy;
Whilst I am lodged within this cave of care,
Where sorrow at my elbow still attends,
To company my heart with sad laments,
That bleeds within me for this strange exchange.
But tell me, must I now resign my crown,
To make usurping Mortimer a king?
B. OF WIN. — Your grace mistakes; it is for England's good,
And princely Edward's right we crave the crown.
K. EDW. — No, 'tis for Mortimer, not Edward's head;
For he's a lamb, encompassèd by wolves,
Which in a moment will abridge his life.
But if proud Mortimer do wear this crown,
Heavens turn it to a blaze of quenchless fire!
Or, like the snaky wreath of Tisiphon,
Engirt the temples of his hateful head;
So shall not England's vine be perishèd,
But Edward's name survives, though Edward dies.
LEICES. — My lord, why waste you thus the time away?
They stay your answer; will you yield your crown?
K. EDW. — Ah, Leicester, weigh how hardly I can brook
To lose my crown and kingdom without cause;
To give ambitious Mortimer my right,
That like a mountain overwhelms my bliss,
In which extreme my mind here murdered is.
But what the heavens appoint, I must obey!
Here, take my crown; the life of Edward too;

(*Taking off the crown.*)

Two kings in England cannot reign at once.
But stay awhile, let me be king till night,
That I may gaze upon this glittering crown;
So shall my eyes receive their last content,
My head, the latest honour due to it,
And jointly both yield up their wishèd right.
Continue ever thou celestial sun;
Let never silent night possess this clime:
Stand still you watches of the element;

içem; o Kıraliçe ki benim izdivaç döşeğimi şerefsizliğiyle lekeliyor. Bense bu gam mağarasında yatıp kalkıyorum, öyle bir mağara ki içinden ıstırap eksik olmuyor, bu garib değişiklik için kanayan kalbime hüzünlü hüzünlü ağlıyarak yoldaşlık etsin diye hiç yanımdan ayrılmıyor. Fakat söyleyin bana, o zorba Mortimer'i kıral yapmak için şimdi ben tacımdan vaz mı geçmeliyim?

WİNCHESTER PİSKOPOSU. — Efendimiz yanılıyorlar; biz tacı İngilterenin hayrı için, haşmetli [1] Edwardın hakkı olduğu için istiyoruz.

KIRAL EDWARD. — Hayır Mortimer için istiyorsunuz, Edward'ın başı için değil; çünkü o dört taraftan kurtlarla kuşatılmış bir kuzudur, o kurtlar ki bir an sonra onun canına kıyacaklar. Fakat eğer bu tacı o kendini beğenmiş Mortimer giyecek olursa, dilerim gökler bunu sönmez bir ateşe, bir aleve çevirsin! yahut ta bu tac Tisiphon'un yılanlı çelengi gibi, onun menfur başını, şakaklarını sarsın; sarsın da İngilterenin timsali olan asma yok edilmesin, Edward'ın adı Edward ölse bile, yaşasın.

LEICESTER. — Efendimiz, niçin vakti böyle boşuna geçiriyorsunuz? Onlar sizden cevap bekliyorlar. Tacınızı verecek misiniz?

KIRAL EDWARD. — Ah Leicester, tacımı, kırallığımı yok yere kaybetmek, hakkımı o haris Mortimer'e vermek benim için ne kadar güçtür düşün, o Mortimer ki saadetimi bir dağ gibi eziyor, bu halde de artık ruhum ölüyor, ama göklerin alnıma yazdığına boyun eğmem gerek. — İşte tacım, alın, canımı da beraber.

(Tacı çıkararak)

İngilterede iki Kıral birden saltanat süremez. Fakat durun biraz, bırakın bari gece oluncaya kadar kıral kalayım da şu pırıl pırıl yanan taca bakayım, gözlerim ondan son arzusunu alsın, başım hakettiği şerefle son defa taclansın sonra da her ikisi birden bu kadar çok benimsedikleri haklarından büsbütün vazgeçsinler. — Ey göklerin güneşi, sen hiç sönme; ıssız gece bu diyarı hiçbir zaman kaplamasın; hiç kımıldamayın, durun, siz ey gökte-

1 Prens Edward, sonradan Kıral üçüncü Edward.

All times and seasons, rest you at a stay,
That Edward may be still fair England's king!
But day's bright beams doth vanish fast away,
And needs I must resign my wishèd crown.
Inhuman creatures! nursed with tiger's milk!
Why gape you for your sovereign's overthrow!
My diadem I mean, and guiltless life.
See, monsters, see, I'll wear my crown again!
(*He puts on the crown.*)
What, fear you not the fury of your king?
But, hapless Edward, thou art fondly led;
They pass not for thy frowns as late they did,
But seek to make a new-elected king;
Which fills my mind with strange despairing thoughts,
Which thoughts are martyrèd with endless torments,
And in this torment comfort find I none,
But that I feel the crown upon my head,
And therefore let me wear it yet awhile.
TRUS. — My lord, the parliament must have present news,
And therefore say, will you resign or no?
(*The King rageth.*)
K. EDW. — I'll not resign, not whilst I live.
Traitors, be gone! and join you with Mortimer!
Elect, conspire, install, do what you will: —
Their blood and yours shall seal these treacheries!
B. OF WIN. — This answer we'll return, and so farewell.

(*Going with Trussel.*)

LEICES. — Call them again, my lord, and speak them fair;
For if they go, the prince shall lose his right.
K. EDW. — Call thou them back, I have no power to speak.
LEICES. — My lord, the king is willing to resign.
B. OF WIN. — If he be not, let him choose.
K. EDW. — O would I might! but heavens and earth conspire
To make me miserable! Here receive my crown;
Receive it? no, these innocent hands of mine
Shall not be guilty of so foul a crime,
He of you all that most desires my blood,
And will be called the murderer of a king,
Take it. What, are you moved? pity you me?

ki seyyareler; zamanlar, mevsimler olduğunuz yerde kalın; kalın ki Edward da bütün ömrünce güzel İngilterenin Kıralı kalsın! Fakat günün parlak ışıkları çok çabuk gözden kayboluyor, benim bu kadar sevdiğim tacımdan görülüyor ki vazgeçmem lâzım. İnsanlık bilmez mahluklar! Kaplan sütüyle beslenmiş insanlar! niçin hükümdarınızın yıkımına göz diktiniz? tacıma demek istiyorum, hem de suçsuz hayatıma. Bakın canavarlar, bakın, işte tacımı gine giyiyorum ben.

(*Tacını başına koyar*)

Ne, Kıralınızın gazabından korkmuyor musunuz siz? — fakat bahtsız Edward, seni onlar bir budala gibi istedikleri tarafa çekiyorlar; çatınmalarına eskisi gibi aldırmıyorlar artık, kendilerine yeni bir Kıral seçmeğe çalışıyorlar; bütün bunlar başımı bir takım garip, ümitsiz düşüncelerle dolduruyor, sonra da bu düşünceler tükenmek bilmez işkencelere kurban oluyor, bu işkenceler içinde tacımı başımda duymaktan başka hiçbir teselli bulamıyorum; bunun için bırakın da onu biraz daha giyeyim.

TRUSSEL. — Efendimiz, parlemento çabuk cevap vermenizi bekliyor, söyleyin, tacınızdan vazgeçecekmisiniz, yoksa geçmiyecekmisiniz?

(*Kıral gazaba gelir.*)

KIRAL EDWARD. — Geçmiyecegim, sag kaldıkça geçmiyeceğim. Hainler, defolun karşımdan! gidin Mortimer'le birleşin, fesat kurun, Kıral seçin, tahta geçirin, ne isterseniz onu yapın: Bu hainliklerin cezasını onlar da, siz de kanınızla ödeyeceksiniz.

WINCHESTER PİSKOPOSU. — Cevap diye bunu götüreceğiz, pek güzel, hoşca kalın.

(*Trussel ile giderek*).

LEICESTER. — Geri çağırın efendimiz, tatlı sözler söyleyin onlara; çünkü böyle giderlerse, Prens hakkını kaybedecek.

KIRAL EDWARD,—Sen geri çağır onları, benim konuşmağa takatim yok.

LEICESTER. — Efendim, Kıral tacından vaz geçmeğe razı.

WINCHESTER PİSKOPOSU. — Razı olmazsa o bilir, istediğini yapsın.

KIRAL EDWARD. — Ah keşki yapabilsem! Fakat yerle gök beni bu acınacak hale koymak için birleşmişler. İşte alın tacımı. Alıyormusunuz onu? hayır, bu masun ellerim benim bu kadar iğrenç bir cinayetin suçunu yüklenmiyecek. İçinizde en çok kim benim kanıma girmeyi istiyorsa, kim bir Kıral katili diye anılmağa razı ise tacı o alsın. Ne, merhamete mi geliyor-

Then send for unrelenting Mortimer,
And Isabel, whose eyes, being turned to steel,
Will sooner sparkle fire than shed a tear.
Yet stay, for rather than I'll look on them,
Here, here! *(Gives the crown.)*
Now, sweet God of heaven,
Make me despise this transitory pomp,
And sit for aye enhronizèd in heaven!
Come, death, and with thy fingers close my eyes,
Or if I live, let me forget myself.
B. OF WIN. — My lord —
K. EDW. — Call me not lord; away — out of my sight.
Ah, pardon me: grief makes me lunatic!
Let not that Mortimer protect my son;
More safety there is in a tiger's jaws,
Than his embracements. Bear this to the queen,
Wet with my tears, and dried again with sighs;
(Gives a handkerchief.)
If with the sight thereof she be not moved,
Return it back and dip it in my blood.
Commend me to my son, and bid him rule
Better than I. Yet how have I transgressed,
Unless it be with too much clemency?
TRUS. — And thus most humbly do we take our leave,
(Exeunt the Bishop of Winchester and Trussel.)
K. EDW. — Farewell; I know the next news that they bring
Will be my death; and welcome shall it be;
To wretched men, death is felicity.
(Enter Berkeley, who gives a paper to Leicester.)
LEICES. — Another post! what news brings he.
K. EDW. — Such news as I expect — come, Berkeley, come,
And tell thy message to my naked breast.
BERK. — My lord, think not a thought so villainous
Can harbour in a man of noble birth.
To do your highness service and devoir,
And save you from your foes, Berkeley would die.
LEICES. — My lord, the council of the queen commands
That I resign my charge.
K. EDW. — And who must keep me now? Must you, my lord?
BERK. — Ay, my most gracious lord — so'tis decreed.

sunuz? bana acıyormusunuz? öyleyse, o aman bilmez Mortimer'le Isabella'yı çağırtın, o İsabella ki gözleri artık çelikleştiginden bir damla göz yaşı dökeceği yerde ateş saçıyor. Amma durun, zira onların yüzlerini görmedense. işte, işte!

(*Tacı verir*).

— Şimdi, ey göklerin merhametli Tanrısı, içimde bu geçici saltanata karşı bir nefret uyandır, bundan böyle beni göklerdeki ebedi tahta oturt! gel ey ölüm, gözlerimi parmaklarınla kapa, yaşarsam da kendimi bilmiyerek yaşayım artık.

WİNCHESTER PİSKOPOSU. — Efendimiz.

KIRAL EDWARD. — Efendimiz deme bana; cehennem ol, yıkıl karşımdan! Ah beni affedin: keder beni bir çılgına döndürüyor. Sakın bırakmayın, o Mortimer oğluma vasi olmasın; bir kaplanın ağzında onun kucağından daha çok emniyet vardır. Alın bunu da Kıraliçeye götürün, göz yaşlarımla ıslatılmış, içimden gelen ahlarla tekrar kurutulmuştur.

(*Bir mendil verir*).

Eğer bunu görünce merhamete gelmezse, geri getirin de kanıma batırın onu. Oğlumun benim için gözlerinden öpün, söyleyin ona bu ülkeyi benden daha iyi idare etsin. Amma ben de fazla merhametli, fazla yumuşak davranmaktan başka ne günah işledim bilmem.

TRUSSEL. — Müsaadenizle size veda ediyoruz efendim.

(*Winchester piskoposiyle Trussel çıkarlar.*)

KIRAL EDWARD.— Güle güle gidin. Biliyorum bundan sonra getirecekleri haber beni öldürmek için olacak. Ben de onu seve seve karşılayacağım: Istırap çeken insanlar için ölüm bir saadettir.

(*Berkeley girer, Leicester'e bir kâğıt verir.*)

LEICESTER. — İşte bir haberci daha! Aceba ne haber getiriyor?

KIRAL EDWARD. — Beklediğim haberi. — Gel Berkeley, gel, ne haber getirdinse söyle, işte bağrım açık.

BERKELEY. — Efendimiz, asil soydan gelen bir insanda bu kadar fena bir düşüncenin bulunabileceğini hatırınıza getirmeyin. Siz kıralımıza iş görmek, bir hizmette bulunmak için, sizi düşmanlarınızın elinden kurtarmak için Berkeley canını verirdi.

LEICESTER. — Efendimiz Kıraliçenin başkanlığı altındaki meclis vazifemdenayrılmamı emrediyor.

KIRAL EDWARD. — Ya şimdi benim yanımda kim bulunacak? Siz mi efendim?

BERKELEY. — Evet benim lutufkâr efendim; emir böyle.

K. EDW., *taking the paper*. — By Mortimer, whose name is written here!
Well may I rent his name that rends my heart!

(*Tears it.*)

This poor revenge has something eased my mind.
So may his limbs be torn, as is this paper!
Hear me, immortal Jove, and grant it too!
BERK. — Your grace must hence with me to Berkeley straight.
K. EDW. — Whither you will; all places are alike,
And every earth is fit for burial.
LEICES. — Favour him, my lord, as much as lieth in you.
BERK. — Even so betide my soul as I use him.
K. EDW. — Mine enemy hath pitied my estate,
And that's the cause that I am now removed,
BERK. And thinks your grace that Berkeley will be cruel?
K. EDW. — I know not; but of this am I assured,
That death ends all, and I can die but once.
Leicester, farewell!
LEICES. — Not yet, my lord; I'll bear you on your way.

(*Exeunt.*)

Christopher MARLOWE

KIRAL EDWARD, *Kâğıdı alarak.* — Bu emri adı burada yazılı olan Mortimer verdi öyle mi? Benim kalbimi parçalıyan adamın adını ben de pekâla paramparça edebilirim.

(*Kâğıdı yırtar.*)

Bu zavallıca intikam alış içime biraz su serpti. Dilerim onun uzuvları da bu kâğıt gibi paramparça olsun! işit beni, ey ölmez Jupiter, dileğimi de ihsan et.

BERKELEY. — Efendimiz şımdi siz benimle birlikte doğruca Berkeley'e gideceksiniz.

KIRAL EDWARD. — Nereye isterseniz oraya giderim; her yer bence bir, insan oğlu her toprağa gömülebilir.

LEİCESTER. — Elinizden geldiği kadar kendisini koruyun efendim.

BERKELEY. — Ona nasıl muamele edersem dilerim bana da öyle etsinler!

KIRAL EDWARD. — Düşmanım halime acıdı, şimdi buradan başka bir yere götürülmemin sebebi işte bu.

BERKELEY. — Efendimiz kendilerine Berkeley'in zulüm edecegini mi sanıyorlar?

KIRAL EDWARD.—Bilmiyorum; fakat yalnız şuna eminim: Ölüm herşeyi sona erdirir, ben de ancak bir defa ölebilirim. — Leicester hoşça kal.

LEICESTER. — Henüz veda etmiyelim efendimiz; ben de sizinle birlikte geleceğim.

(*Çıkarlar.*)

Tercüme eden: *Hadiye SAYRON*
Gazi Terbiye Enstitüsü Öğretmenlerinden

BALLADE
DES DAMES DU TEMPS JADIS

Dictes-moy où, n'en quel pays,
Est Flora, la belle Romaine;
Archipiada, ne Thaïs,
Qui fut sa cousine germaine;
Echo, parlant quand bruyt on maine
Dessus rivière ou sus estan,
Qui beauté eut trop plus qu'humaine?
Mais où sont les neiges d'antan!

Où est la très sage[1] Heloïs,
Pour qui fut chastré et puis moyne
Pierre Esbaillart à Sainct-Denys?
Pour son amour eut cest essoyne.
Semblablement, où est la royne
Qui commanda que Buridan
Fust jetté en ung sac en Seine?
Mais où sont les neiges d'antan!

La royne blanche comme ung lys,
Qui chantait à voix de sereine;[2]
Berthe au grand Pied, Bietris, Allys,
Harembourges, qui tient le Mayne,
Et Jehanne, la bonne Lorraine,
Qu'Anglois bruslerènt à Rouen;
Où sont-ils[3], Vierge souveraine?...
Mais où sont les neiges d'antan!

ENVOI

Prince, n'enquerez de sepmaine
Où elles sont, ne de cest an,
Que ce refrain ne vous remaine[4]
Mais où sont les neiges d'antan!

François VILLON

---

1 *Savante*, manasında.
2 *Sereine* = *sirène*.
. *Ils, elles* yerine,
4 *Ne vous reste en l'esprit*, manasına.

EVVEL ZAMAN KADINLARI BALLÂDI [1]

Deyin bana nerde, hangi diyarda
Flora, o güzel Romalı şimdi?
Thaïs nerde, nerde Archipiada,
Birbirinin emmi kızı mı, kimdi?
Çayda, gölde bir ses olduğu demde
Dile gelen Echo hangi âlemde?
Güzelliği yoktu beni Âdemde.
Ama nerde bıldır yağan kar şimdi!

Acep o pek bilgiç Heloïs nerde?
Âşıklık var Pierre Esbaillart serde,
Uğrunda katlandı bütün bu derde,
Hadım oldu, tuttu abalar giydi.
Keza nerde o Kıraliçe hani,
Buyurdu kim koyup çuvala anı[2]
Seine nehrine atın şu Buridan'ı?
Ama nerde bıldır yağan kar şimdi!

Nerdesin sütten ak Kıraliçemiz,
Bülbül gibi şakır, söyleşirdiniz?
Koca ayaklı Berthe, Bietris, Allys,
Ya Harembourges, Mayne iline hâkimdi?
Nerde Jehanne, gönlü sâf Lorraine'li kız,
Rouen'da yakmıştı anı İngiliz?
Nerdedirler acep, Meryem anamız?
Ama nerde bıldır yağan kar şimdi!

ARMAĞAN

Hey sultanım, sorma bu yıl, bu hafta,
Nerde diye, bulamazsın etrafta.
Gönlünde yer verme bu nakarata:
Ama nerde bıldır yağan kar şimdi!

Çeviren: *Sabri Esat* SİYAVUŞGİL
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Profesörlerinden

---

1. Bu parça büyük Fransız şairi Villon'un (1431 - 1489?) en ünlü şiirlerinden biridir.
2. *Onu* yerine.

PENSÉES CHOISIES

Le traité social a pour fin la conservation des contractants. Qui veut la fin veut aussi les moyens, et ces moyens sont inséparables de quelques risques, même de quelques pertes. Qui veut conserver sa vie aux dépens des autres doit la donner aussi pour eux quand il le faut.

***

Pour découvrir les meilleurs règles de société qui conviennent aux nations, il faudrait une intelligence supérieure qui vît toutes les passions des hommes, et que n'en éprouvât aucune; qui n'eût aucun rapport avec notre nature, et qui la connût à fond; dont le bonheur fût indépendant de nous, et qui pourtant voulût bien s'occuper du nôtre; enfin qui, dans le progrès des temps se ménageant une gloire éloignée, pût travailler dans un siècle et jouir dans un autre. Il faudrait des dieux pour donner des lois aux hommes.

***

Comme, avant d'élever un grand édifice, l'architecte observe et sonde le sol pour voir s'il en peut soutenir le poids, le sage instituteur ne commence pas par rédiger de bonnes lois en elles-mêmes, mais il examine auparavant si le peuple auquel il les destine est propre à les supporter.

***

Mille nations ont brillé sur la terre, qui n'auraient jamais pu souffrir de bonnes lois; et celles même qui l'auraient pu, n'ont eu, dans toute leur durée, qu'un temps fort court pour cela. La plupart des peuples, ainsi que des hommes, ne sont dociles que dans leur jeunesse; ils deviennent incorrigibles en vieillissant. Quand une fois les coutumes sont établies et les préjugés enracinés, c'est une entreprise dangereuse et vaine de vouloir les réformer; le peuple ne peut pas même souffrir qu'on touche à ses maux pour les détruire, semblable à ces malades stupides et sans courage qui frémissent à l'aspect du médecin.

***

Je ne dis ni ne pense qu'il n'y ait aucune bonne religion sur la terre; mais je dis, et il est trop vrai, qu'il n'y en a aucune, parmi celles qui

SEÇİLMİŞ DÜŞÜNCELER

İçtimaî anlaşmanın gayesi anlaşanların korunmasıdır. Gayeyi istiyen vasıtalarına da razı olur, bu vasıtaların birtakım tehlikeleri ve hattâ ziyanları vardır ki bunlarsız olamaz. Başkalarının zararına olarak hayatını muhafaza etmek istiyen, gereğinde onların uğrunda canını vermelidir.

***

Milletlere yaraşan en iyi cemiyet şartlarını bulmak için, insanların bütün iptilâlarını gören fakat bunlardan hiçbirisine tutulmıyan, hiçbir suretle bizim yaradılışımızda olmıyan fakat bu yaradılışı iyice tanıyan, saadetinin bizimle ilgisi olmadığı halde kendi bahtiyarlığımızla uğraşmak lûtfunda bulunacak; şöhret almayı zamanın akışına bırakarak bir asırda çalışıp bir başka asırda emeğinin karşılığını görecek üstün bir zekâya ihtiyaç vardı. İnsanlara kanunlarını vermek için tanrılar lâzımdı.

***

Büyük bir yapıya başlamadan önce, mimar nasıl o ağırlığı çeker mi diye zemini inceleyip yoklarsa akıl ve hikmet sahibi cemiyet kurucu da başlı başına mükemmel kanunlar kaleme almakla işe başlamaz, daha önce, bu kanunlara tabi olacak millet bakalım bunlara katlanabilir mi? ona bakar.

***

Yeryüzünden bir sürü millet ün salıp geçmiştir ki iyi kanunlara asla tahammül edemezlerdi; hattâ bunlara katlanabilecek olanlar da, bütün mevcudiyetleri boyunca ancak pek kısa bir müddet bu tahammülü gösterebileceklerdi. İnsanlar gibi ulusların da çoğu ancak gençliklerinde uysaldırlar; yaşlandıkça söz dinlemez olurlar. Bir kere itiyatlar yerleşip de boş inanışlar kökleşince, bunları ıslaha kalkmak beyhude ve tehlikeli bir teşebbüstür; tıpkı, hekimi görünce titriyen o ahmak ve korkak hastalar gibi, halk, hattâ çare bulmak için dertlerine dokunulmasına tahammül edemez.

***

Yeryüzünde hiçbir iyi din yoktur demiyorum, böyle bir şey aklımdan da geçmez; yalnız diyorum ki, şimdi hâkim olan veya vaktiyle olmuş bu-

sont ou qui ont été dominantes, qui n'ait fait à l'humanité des plaies cruelles. Tous les partis ont tourmenté leurs frères, tous ont offert à Dieu des sacrifices de sang humain.

***

La charité n'est point meurtrière; l'amour du prochain ne porte point à le massacrer. Ainsi le zèle du salut des hommes n'est point la cause des persécutions; c'est l'amour propre et l'orgueil qui en sont la cause. Moins un culte est raisonnable, plus on cherche à l'établir par la force: celui qui professe une doctrine insensée ne peut souffrir qu'on ose la voir telle qu'elle est. La raison devient alors le plus grand des crimes; à quelque prix que ce soit il faut l'ôter aux autres, parce qu'on a honte d'en manquer à leurs yeux. Ainsi l'intolérance et l'inconséquence ont la même source. Il faut sans cesse intimider, effrayer les hommes.

***

Supposons qu'un particulier vienne à minuit nous crier qu'il est jour, on se moquera de lui: mais laissez à ce particulier le temps et les moyens de se faire une secte, tôt ou tard ses partisans viendront à bout de vous prouver qu'il disait vrai: car enfin, diront-ils, quand il a prononcé qu'il était jour, il était jour en quelque lieu de la terre, rien n'est plus certain. D'autres, ayant établi qu'il y a toujours dans l'air quelques particules de lumière, soutiendront qu'en un autre sens encore il est très vrai qu'il est jour la nuit. Pourvu que les gens subtils s'en mêlent, bientôt on vous fera voir le soleil en plein minuit. Tout le monde ne se rendra pas à cette évidence. Il y aura des débats, qui dégénéreront, selon l'usage, en guerres et en cruautés. Les uns voudront des explications, les autres n'en voudront point; l'un voudra prendre la proposition au figuré, l'autre au propre. L'un dira: Il a dit à minuit qu'il était jour, et il était nuit. L'autre dira: Il a dit à minuit qu'il était jour, et il était jour. Chacun taxera de mauvaise foi le parti contraire et n'y verra que des obstinés. On finira par se battre, se massacrer, les flots de sang couleront de toutes parts; et si la nouvelle secte est enfin victorieuse, il restera démontré qu'il est jour la nuit. C'est à peu près l'histoire de toutes les querelles de religion.

***

La plupart des cultes nouveaux s'établissent par le fanatisme, et se maintiennent par l'hypocrisie; de là vient qu'ils choquent la raison et ne mènent point à la vertu. L'enthousiasme et le délire ne raisonnent pas; tant qu'ils durent tout passe, et l'on marchande peu sur les dogmes: cela est d'ailleurs si commode! la doctrine coûte si peu à suivre, et la morale

nan dinler içinde bir tanesi yoktur ki insanlığa derin yaralar açmış olmasın, ve bu acı bir hakikattir. Bütün mezhepler kardeşlerine zulmetmişlerdir, hepsi Allaha insan kanından kurbanlar sumuştur.

***

İyilik ve merhamet asla cana kıymaz; özge sevgisi adamı başkalarını öldürmeğe sevketmez. O itibarla insanlığın necatını düşünmek, zulüm ve işkencelerin sebebi değildir; bunun sebebi özseverlikle gururdur. Bir mezhep ne kadar mantıksız olursa onu zorla yerleştirmek için o derece gayret gösterilir: saçma bir akideyi yaymağa çalışan, bu akidenin olduğu gibi görünmesine tahammül edemez. O zaman akıl mantık en büyük suç olur; başkalarının nazarında akıl ve mantıktan mahrum görünmek güclerine gittiği için ne pahasına olursa olsun onların aklını ve mantığını yoketmek isterler. Böylece müsamahasızlıkla mantıksızlık aynı kaynaktan fışkırır. İnsanları durmadan ürkütmek, yıldırmak lâzımdır.

***

Bir adamın gece yarısında gelip bize: «Şimdi gündüzdür» diye haykırdığını farz edelim, herkes onunla alay ederdi: fakat bu adama bir mezhep kuracak kadar zaman ve imkân verin, taraftarları ergeç size onun doğru söylediğini ispat etmenin yolunu bulurlar: «Ne de olsa, derler, şimdi gündüzdür, dediği zaman yeryüzünün bir yerinde vakit gündüzdü.» Bundan daha muhakkak bir şey olamaz. Başkaları da havada daima birtakım ışık zerreleri bulunduğunu tesbit ettikten sonra, bir başka bakımdan da geceleyin gündüz olması pek doğru olduğunu iddiaya kalkışacaklar. Hele işe becerikli insanlar karışmaya görsün, çok geçmeden size gece yarısında güneşi gösterirler. Herkes bu bedahati kabul etmiyecek. Münakaşalar olacak ve âdet üzere bu münakaşalar kızışa kızışa savaşlara ve zulümlere çevrilecek. Birtakımları izahat istiyecek, başkaları istemiyecek; biri sözü mecazi mânada, öteki asıl mânasında alacak. Biri: gece yarısında gündüzdür, dedi, halbuki vakit geceydi, diyecek. Öteki: gece yarısında gündüzdür, dedi, gerçekten de gündüzdü, diyecek. Herbiri karşı tarafı kötü niyet beslemekle itham edecek ve o taraftakileri inatçı sayacak. Nihayet dövüşecekler, vuruşacaklar, her yandan sel gibi kan akacak; ve yeni mezhep nihayet galip çıkarsa geceleyin gündüz olduğu ıspat edilmiş olacak. Aşağı yukarı bütün din kavgalarının tarihi işte budur.

***

Yeni mezheplerin çoğu taassup vasıtasiyle yerleşir ve riya vasıtasiyle yerlerinde tutunurlar; bunların aklı isyan ettirmeleri ve fazilete götürmemeleri bu yüzdendir. Coşkunluk ve cezbe halinde insan muhakeme yürütemez; bu hal devam ettiği müddetçe her şey geçer akçedir, ve dogmalar üzerinde pek az münakaşa edilir: hem bu öyle rahat bir şeydir ki, bir itika-

coûte tant à pratiquer, qu'en se jetant du côté le plus facile on rachète les bonnes œuvres par le mérite d'une grande foi. Mais, quoi qu'on fasse, le fanatisme est un état de crise qui ne peut durer toujours: il a ses accès plus ou moins longs, plus ou moins fréquents, et il a aussi ses relâches, durant lesquelles on est de sang-froid. C'est alors qu'en revenant sur soi-même, on est tout surpris de de se voir enchaîné par tant d'absurdités. Cependant le culte est réglé, les formes sont prescrites, les lois sont établies, les transgresseurs punis. Ira-t-on protester, seul contre tout cela, récuser les lois de son pays et renier la religion de son père? Qui l'oserait? On se soumet en silence; l'intérêt veut qu'on soit de l'avis de celui dont on hérite. On fait donc comme les autres, sauf à rire à son aise en particulier de ce qu'on feint de respecter en public.

***

Plus les religions vieillissent, plus leur objet se perd de vue; les subtilités se multiplient; on veut tout expliquer, tout décider, tout entendre; incessamment la doctrine se raffine, et la morale dépérit toujours plus.

***

Il importe tant aux hommes de tenir moins aux opinions qui les divisent qu'à celles qui les unissent! Et, au contraire, négligeant ce qu'ils ont de commun, ils s'acharnent aux sentiments particuliers avec une espèce de rage; ils tiennent d'autant plus à ces sentiments qu'ils semblent moins raisonnables et chacun voudrait suppléer à force de confiance, à l'autorité que la raison refuse à son parti. Ainsi, d'accord au fond sur tout ce qui nous intéresse, et dont on ne tient aucun compte, on passe la vie à disputer, à chicaner, à tourmenter, à persécuter, à se battre pour les choses qu'on entend le moins, et qu'il est le moins nécessaire d'entendre; on entasse en vain décisions sur décisions; on plâtre en vain leurs contradictions d'un jargon inintelligible; on trouve chaque jour de nouvelles questions à résoudre, chaque jour de nouveaux sujets de querelles, parce que chaque doctrine a des branches infinies, et que chacun, entêté de sa petite idée, croit essentiel ce qui ne l'est point et néglige l'essentiel véritable.

***

Les préjugés qui ne tiennent qu'à l'erreur se peuvent détruire, mais ceux qui sont fondés sur nos vices ne tomberont qu'avec eux.

***

La vérité n'a presque jamais rien fait dans le monde, parce que les hommes se conduisent toujours plus par leurs passions que par leur lumières,

dın yolunu tutmak o kadar ucuza, ahlâkın yolunu tutmak ise o kadar pahalıya malolur ki daha kolay tarafa atılmak suretiyle adam, yapmadığı iyiliklerin sevabını büyük bir imanın liyakatiyle kazanmış olur. Fakat, ne yapılırsa yapılsın taassup alabildiğine devam edemiyecek bir buhran halidir: az çok uzun, az çok sık nöbetleri vardır, gevşediği zamanlar da olur, ki bu sıralarda adam soğukkanlılığını elde eder. İşte böyle zamanlarda insan kendine gelince bir sürü mânasızlıkla kendini zincirlenmiş görerek şaşakalır. Bununla beraber artık din kaideleşmiş, şekiller yerleşmiş, kanunlar tesis edilmiştir, bunlara uymıyanlar ceza görürler. Adam bütün bunlara karşı tek başına itiraza mı kalkacak, memleketinin kanunlarını tanımayıp babasının dinini inkâr mı edecek? Kim cesaret edebilir buna? Ses çıkarmadan katlanılır; mirasa konacağı kimselerin kanaatlerini paylaşmak adamın menfaati icabıdır. Onun için herkes gibi hareket eder, yalnız şu farkla ki, başkalarının önünde sözde saygı gösterdiği şeylere kendi başına kalınca canının istediği kadar güler.

***

Dinler ihtiyarladıkça asıl gayeleri gitgide gözden kaybolur; bir sürü incelikler icadedilir: her şeyi izah etmek, kararlaştırmak, anlamak isterler; akide durmadan inceleşir, ahlâksa her gün biraz daha kuvveten düşer.

***

İnsanların kendilerini ayıran fikirlerden ziyade birleştiren kanaatlere bağlanmaları ne kadar menfaatleri icabıdır. Halbuki, tam tersine, hepsi de müşterek olan şeyleri bir yana bırakarak, hususi duygulara dört elle sarılırlar; bu duygular ne kadar az makulsa o kadar onlara düşkün olurlar, ve her fert, kendi tuttuğu tarafın mantıktan elde edemediği nüfuz ve itibarı ona körükörüne inanmak suretiyle telâfiye çalışır. Böylece, bizi alâkadar eden, fakat hiç de kale almadığımız bütün hususlarda esasta mutabık olduğumuz halde, hayatımızı en az anladığımız ve anlaması da en az lüzumlu şeyler üzerinde münakaşalar, kavgalar, eziyetler, zulümler, muharebeler etmekle geçiririz. Boş yere bir sürü kararlar veririz; bunların arasındaki tezatları mânası anlaşılmaz sözlerle boş yere sıvarız; her gün halledecek yeni meseleler, yeni kavga mevzuları buluruz, çünkü her doktrinin hesapsız kolları vardır ve bunların her biri, kendi küçük fikri üzerinde ayak diriyerek hiç de ehemmiyetli olmıyanı ehemmiyetli sanıp asıl ehemmiyetliyi ihmal eder.

***

Yalnız bir yanılmadan ileri gelen boş inanışlar ortadan kalkabilir, ama bizim kötü huylarımıza dayanan boş inanışlar ancak onlarla birlikte yok olabilir.

***

Hakikat yeryüzünde hemen hemen hiçbir iş görmemiştir, çünkü insanlar akıl ve irfanlarından ziyade ihtiraslarına uyarak hareket ederler, ve iyiyi takdir

et qu'ils font le mal, approuvant le bien. Le siècle où nous vivons est des plus éclairés, même en morale: est-il des meilleurs? Les livres ne sont bons à rien; j'en dis autant des académies et des sociétés littéraires; on ne donne jamais à ce qui en sort d'utile, qu'une approbation stérile: sans cela, la nation qui a produit les Fénelon, les Montesquieu, les Mirabeau, ne serait-elle pas la mieux conduite et la plus heureuse de la terre? En vaut-elle mieux depuis les écrits de ces grands hommes, et un seul abus a-t-il été redressé sur leurs maximes?

***

Que nous passons rapidement sur cette terre! Le premier quart de la vie est écoulé avant qu'on en connaisse l'usage; le dernier quart s'écoule encore après qu'on a cessé d'en jouir. D'abord nous ne savons point vivre; bientôt nous ne le pouvons plus; et, dans l'intervalle qui sépare ces deux extrémités inutiles, les trois quarts du temps qui nous reste sont consumés par le sommeil, par le travail, la douleur, par la contrainte, par les peines de toute espèce. La vie est courte, moins par le peu de temps qu'elle dure, que parce que, de ce peu de temps nous n'en avons presque point pour la goûter. L'instant de la mort a beau être éloigné de celui de la naissance, la vie est toujours trop courte, quand cet espace est mal rempli.

***

Quoique la pudeur soit naturelle à l'espèce humaine, naturellement les enfants n'en ont point. La pudeur ne naît qu'avec la connaissance du mal: et comment les enfants, qui n'ont ni ne doivent avoir cette connaissance auraient-ils le sentiment qui en est l'effet? Leur donner des leçons de pudeur et d'honnêteté, c'est leur apprendre qu'il y a des choses honteuses et déshonnêtes, c'est leur donner un désir secret de connaître ces choses là. Tôt ou tard, ils en viennent à bout, et la première étincelle qui touche à l'imagination accélère à coup sûr l'embrasement des sens. Quiconque rougit est déjà coupable; la vraie innocence n'a honte de rien.

***

C'est le peuple qui compose le genre humain; ce qui n'est pas peuple est si peu de chose que ce n'est pas la peine de le compter. L'homme est le même dans tous les états: si cela est, les états les plus nombreux méritent le plus de respect. Devant celui qui pense, toutes les distinctions civiles disparaissent: il voit les mêmes passions, les mêmes sentiments dans le goujat et dans l'homme illustre; il n'y discerne que leur langage, qu'un coloris plus ou moins apprêté; et si quelque différence essentielle les distingue, elle est au préjudice des plus dissimulés. Le peuple se montre tel qu'il est, et n'est pas

ederek kötülükte bulunurlar. Yaşadığımız asır, hattâ ahlâk sahasında bile, en aydın asırlardandır: bununla beraber en iyi asırlardan biri midir? Kitaplar bir işe yaramaz; akademilerle edebî cemiyetler de öyledir; bunların elinden faydalı bir iş çıksa ancak kuru bir tasviple karşılanır: böyle olmasaydı, Fénelon'ları, Montesquieu'leri, Mirabeau'ları yetiştirmiş olan millet yeryüzünün en iyi idare edilen ve en mesut milleti olmak icabetmez miydi? O büyük adamların eserleri çıkalıdan beri bu millet daha yükselmiş midir, ve o muharrirlerin öğütlerine uyularak tek bir hatâ düzeltilmiş midir?

***

Şu yeryüzünden ne kadar çabuk geçip gidiyoruz! Hayatın ilk çeyreği, insan daha yaşamasını öğrenmeden mazi olmuştur; son çeyreği ise artık yaşamanın tadını duyamaz olduktan sonra geçmekte devam eder. Önce yaşamasını bilmeyiz; az sonra da beceremeyiz; bu faydasız kutupları ayıran fasılada ise, elimizde kalan vaktin dörtte üçü uyku, çalışma, acı. sıkıntı ve her türlü dertlerle heba olur. Hayat kısadır ama az sürdüğü için değil, bu kısa müdet içinde onun tadını çıkaracak vakti hemen hiç bulamayız da ondan kısadır. Ölüm ânı doğum ânından ne kadar uzak olursa olsun, bu mesafe iyi doldurulmuş değilse hayat gene kısadır.

***

Utanma duygusu adam oğluna has olmakla beraber, çocuklar bu duyguyu bilmezler. Utanma duygusu ancak ayıp sayılan şeylerin öğrenilmesiyle doğar. Böyle şeyler bilmiyen ve bilmemesi gereken çocuklar bunun neticesi olan duyguyu nasıl edinebilirlerdi? Onlara iffet ve dürüstlük dersleri vermek, ayıp ve kötü şeyler mevcut olduğunu kendilerine öğretmek, içlerinde bu şeyleri öğrenmek gizli hevesini uyandırmak demektir. Ergeç buna muvaffak olurlar, ve muhayyileye düşen ilk kıvılcım muhakkak ki kanın kızışmasını hızlaştırır. Yüzü kızaran bir kimse daha o anda suçlu demektir; gerçek masumluk hiçbir şeyden utanmaz.

***

İnsanlığı meydana getiren halktır: halktan olmıyanlar o kadar azlıktırlar ki kale alınmaya bile değmez. İnsan her hal ve vaziyette aynıdır, eğer bu doğru ise, en kalabalık olan insan zümreleri en ziyade saygıya lâyık olanlarıdır. Düşünen adamın gözü önünden bütün medeni imtiyazlar silinir: o, bir sefille meşhur bir adamda aynı ihtirasları, aynı duyguları görür; aralarında ancak bir dil farkı, az veya çok gösterişli bir ifade farkı bulur; bunları birbirinden ayıran esaslı bir fark varsa, bu fark en gizli kapaklı olanların aleyhinedir. Halk, olduğu gibi görünür, ve sevimli değildir: fakat

aimable: mais il faut bien que les gens du monde se déguisent; s'ils se montraient tels qu'ils sont, ils feraient horreur.

L'ingratitude serait plus rare si les bienfaits à usure étaient moins communs. On aime ce qui nous fait du bien; c'est un sentiment si naturel! L'ingratitude n'est pas dans le cœur de l'homme, mais l'intérêt y est: il y a moins d'obligés ingrats que de bienfaiteurs intéressés. Si vous me vendez vos dons, je marchanderai sur le prix; mais si vous feignez de donner pour vendre ensuite à votre mot, vous usez de fraude: c'est d'être gratuits qui les rend inestimables. Le cœur ne reçoit de lois que de lui-même; en voulant l'encbaîner on le dégage; on l'enchaîne en le laissant libre.

Il faut étudier la société par les hommes et les hommes par la société; ceux qui voudront traiter séparément la politique et la morale n'entendront jamais rien à aucune des deux.

Pour connaître les hommes il faut les voir agir. Dans le monde on les entend parler; ils montrent leurs discours et cachent leurs actions, mais dans l'histoire elles sont dévoilées, et on les juge sur les faits. Leurs propos même aident à les apprécier, car, comparant ce qu'ils font et ce qu'ils disent, on voit à la fin ce qu'ils sont et ce qu'ils veulent paraître: plus ils se déguisent, mieux on les connaît.

L'histoire en général est défectueuse, en ce qu'elle ne tient registre que de faits sensibles et marqués, qu'on peut fixer par des noms, des lieux, des dates; mais les causes lentes et progressives de ces faits, lesquelles ne peuvent s'assigner de même, restent toujours inconnues.

J. - J. ROUSSEAU

kibar insanların içyüzlerini gizlemeleri şarttır; oldukları gibi görünselerdi herkes dehşetle ürperecekti.

Tefeci harcı iyilikler o kadar bol olmasaydı nankörlüğe daha seyrek rastlanırdı. Hayrımıza olan şeyleri severiz; bu pek tabiî bir duygudur. İnsanın yüreğinde nankörlüğün yeri yoktur ama menfaatin vardır: Nimet görmüş nankörlerin sayısı hasis bir maksatla iyilik eden velinimetlerin sayısından azdır. Siz bana iyiliğinizi satarsanız pahası üzerinde pazarlığa girişirim; fakat bedava verir gibi görünerek sonradan keyfinize göre bir paha ödetmeğe kalkışırsanız, sahtekârlık etmiş olursunuz: bunları paha biçilmez kılan şey bedava oluşlarıdır. Vicdan ancak kendi sesini dinler: onu zincire vurmak isterken bütün bağlardan azadedersiniz; serbes bırakırsanız kendiliğinden bağlanır.

Cemiyeti insanlar vasıtasiyle ve insanları cemiyet vasıtasiyle incelemek lâzımdır; siyaseti ve ahlâkı ayrı ayrı ele almak istiyenler ikisinden de asla bir şey anlamıyacaklardır.

İnsanları tanımak için gördükleri işlere bakmak lâzımdır. Cemiyet hayatında sade sözleri işitilir; lâflarını gösterir, hareketlerini saklarlar, fakat tarihte bu hareketlerin üstündeki perde sıyrılır, ve herkes hakkında vakıalara bakarak hüküm verilir. Hattâ sözleri bile bunların değerini takdirde rol oynar, çünkü yaptıklariyle söyledikleri kıyaslanarak asıl mahiyetleriyle nasıl görünmek istemiş oldukları meydana çıkar: ne kadar çok saklanmağa çalışırsalar o kadar iyi tanılırlar.

Tarih umumiyetle kusurludur, çünkü ancak isimler, mahaller ve tarihlerle tesbit olunabilecek belli ve bariz vakaların kaydını tutar; fakat bu vakaların, aynı şekilde tesbiti mümkün olmıyan, tedrici ve yavaş sebepleri daima meçhul kalır.

Tercüme eden: *Yaşar Nabi NAYIR*

DICHTERMUT

Sind denn dir nicht verwandt alle Lebendigen?
Nährt zum Dienste denn nicht selber die Parze dich?
Drum! so wandle nur wehrlos!
Fort durchs Leben und sorge nicht!

Was geschiehet, es sei alles gesegnet dir,
Sei zur Freude gewandt! oder was könnte denn
Dich beleidigen, Herz! was
Da begegnen, wohin du sollst?

Denn, wie still am Gestade, oder in silberner
Fernhintönender Flut, oder auf schweigenden
Wassertiefen der leichte
Schwimmer wandelt, so sind auch wir,

Wir, die Dichter des Volks, gerne, wo Lebendes
Um uns atmet und wallt, freudig und jedem hold
Jedem trauend, wie sängen
Sonst wir jedem den eignen Gott?

Wenn die Woge denn auch einen der Mutigen,
Wo er treulich getraut, schmeichelnd hinunterzieht,
Und die Stimme des Sängers
Nun in blauender Halle schweigt:

Freudig starb er, un noch klagen die Einsamen,
Seine Haine, den Fall ihres Geliebtesten;
Öfters tönet der Jungfrau
Wom Gezweige sein freundlic Lied.

Wenn des Abends vorbei einer der Unsern kömmt,
Wo der Bruder ihm sank, benket er manches wohl
An der warnenden Stelle,
Schweigt und gehet getrösteter.

ŞİİRLER

ŞAİR CESARETİ

Değilmi ki her canlı sana aynı yakınlığı duyuyor,
Değilmi ki «Parka» nın kendisidir sana besinini vermeyi iş edinen,
O halde, yürü müdafaasızca hayatın yolundan, endişe etme!

Her karşılaştığın şeyde bir hayır ara,
Yüzün sevince dönük olsun! Zaten hangi varlığı gösterebilirsin ki seni incitmeğe yetecek kudreti, tuttuğun yoldan seni ayırabilecek gücü taşısın, ey gönül?

Biz yurdun şairleri tıpkı, bazen kıyılar boyunca, bazen gümüş köpüklerinin sesi ta uzaklara vuran dalgalı denizlerde, bazen de sessiz ve derin suların üzerinde yüzen kıvrak yüzücüler gibiyiz.

Biz de çevremizde canlıların soluğunu duydukça coşar, zevkleniriz.
Herkes için sevinçli, herkes için yaslıyız.
Böyle olmasaydı, nasıl olur da şarkılarımızda herkes kendi tanrısının sesini dinlerdi?

Ve bir gün, o sarsılmaz güveniyle kendini akıntıya bırakmış pervasız insanı dalgalar okşıyarak derinlere çeker de şairin sesi mavi girdaplarda duyulmaz olursa, ne çıkar?

O seve seve öldü. Fakat onun, bu en sevdikleri varlığın ölümünden, geride kalanlar, dolaştığı koruluklar hâlâ şikâyet etmekte.. dalların sesi genç kızlara onun tatlı nağmelerini fısıldıyor.

Ve bir akşam vakti içimizden birinin yolu oralara düşerse, orada, bir kardeşe mezar olan bu tehlikeli yerde, onun bir an durup düşüncelere daldığını görürsün, ama sonra daha büyük bir kalb rahatiyle aynı yola gittiğini...

DIE JUGEND

Da ich ein Knabe war,
Rettet; ein Gott mich oft
Vom Geschrei und der Rute der Menschen,
Da spielt ich sicher und gut
Mit den Blumen des Hains,
Und die Lüftchen des Himmels
Spielten mit mir.

Und wie du das Herz
Der Pflanzen erfreust,
Wenn sie entgegen dir
Die zarten Arme strechken,
So hast du mein Herz erfreut,
Vater Helios! und, wie Endymion,
War ich dein Liebling,
Heilige Luna!

O all ihr treuen
Freundlichen Götter!
Dass ihr wüsstet,
Wie euch meine Seele geliebt!

Zwar damals ruft ich noch nicht
Euch mit Namen, auch ihr
Nanntet mich nie, wie die Menschen sich nennen,
Als kennten sie sich.

Doch kannt ich euch besser,
Als ich je die Menschen gekannt,
Ich verstand die Stille des Äthers,
Des Menschen Worte verstand ich nie.

Mich erzog der Wohllaut
Des säuselnden Hains,
Und lieben lernt ich
Unter den Blumen.

Im Arme der Götter wuchs ich gross

GENÇLİK

Çocukken, çoğu zaman, bir tanrı el uzatır da, insan gürültüsünden, insan kırbacından çekip beni kurtarırdı. O zaman rahat ve müsterih koruluktaki çiçeklerle oynardım. Göklerden esen hafif rüzgârlar da bana arkadaşlık ederdi.

Ey her şeyi kendisine borçlu olduğumuz Helios![1] Sen ruhuma, narin kollariyle sana doğru uzanan bitkilere sunduğun sevinci sunar, ve sen ey kutsal Luna, beni Endymion'dan ayırdetmez bir sevgili gibi tutardın.

Ah, ey vefalı, dost tanrılar, ruhum size nasıl içten bağlıydı.

Nasıl adlandırıldığınızı o zamanlar bilmezdim. Siz de beni, biribirlerini tanımadan isimlerini öğrenen insanlar gibi, adımla çağırmazdınız.

Ama sizi o zamandan, insanları hiç bir zaman tanıyamadığım kadar tanımıştım. Eterin[2] sükûnundaki mânayı kavradım da insanların sözlerini hiçbir zaman anlamadım.

Bana iyiyi ormanların tatlı sesi fısıldadı.
Sevgiyi de çiçeklerden öğrendim.

Tanrıların kucağında büyüdüm.

---

1 *Vater Helios*'u «Helios baba» diye çevirmek garip düşeceği için bu hitap serbest tercüme edilmiştir.

2 Eter *(Äther = esîr)*

ABENDPHANTASIE

Vor seiner Hütte ruhig im Schatten sitzt
Der Pflüger, dem Genügsamen raucht sein Herd.
Gastfreundlich tünt dem Wanderer im
Friedlichen Dorfe die Abendglocke.

Wohl kehren jezt die Schiffer zum Hafen auch,
In fernen Städten fröhlich verrauscht des Markts
Geschäftger Lärm; in stiller Laube
Glänzt das gesellige Mahl den Freunden.

Wohin denn ich? Es leben die Sterblichen
Von Lohn und Arbeit; wechselnd in Müh und Ruh
Ist alles freudig; warum schläft denn
Nimmer nur mir in der Brust der Stachel?

Am Abendhimmel blüht ein Frühling auf;
Unzählig blühen die Rosen und ruhig scheint
Die goldne Welt; o dorthin nimmt mich,
Purpurne Wolken! und möge droben

In Licht und Luft zerrinnen mir Lieb und Leid. —
Doch, wie verscheucht von töriger Bitte, flieht
Der Zauber; dunkel wirds und einsam
Unter dem Himmel, wie immer, bin ich —

Komm du nun, sanfter Schlummer! zu viel begehrt
Das Herz; doch endlich, Jugend! verglühst du ja,
Du ruhelose, träumerische!
Friedlich und heiter ist dann das Alter.

DER TOD

Er erschreckt uns
Unser Retter, der Tod. Sanft kommt er
Leis im Gewölke des Schlafs.

Aber er bleibt fürchterlich, und wir sehen nur
Nieder ins Grab, ob er gleich uns zur Vollendung
Fürt aus Hüllen der Nacht hinüber
In der Erkenntnisse Land.

HÖLDERLIN

AKŞAM HULYALARI

Kulübesinin önünde oturmuş dinlenen bir çiftçi
Ocağı tütüyor, kalbi rahat. Âsude köyden yükselen
çan sesleri sanki akşam ylocusunu çağırıyor..

Bu saatte gemiciler de limanlara dönmüş, uzak şehirlerin pazar gürültüleri neşe içinde dağılmış ve dostlar sessiz bahçelerde kurulmuş özenli sofraların başında toplanmış olmalı.

Yersiz kalmış kim var benden gayri? fânilerin ömrü emek verme, emek karşılığını derme ile geçiyor; her yoruluşu bir dinleniş kovaladığı için dünya sevinçli..
Ama neden, acep neden yalnız benim kalbime saplanmış olan iğne için bir durup dinlenme yok?

Akşam semasında çiçeklenen bir bahar belirdi; sayısız güllerle bezenmiş parıltılı bir sükûn dünyası bu.. Ah, sizler ey al harelerle yanan bulutlar! alın beni, ulaştırın o yerlere..

Ulaştırın da o yüksek yerlerde aşkım, ıstırabım ışık ve hava olup erisin, dağılsın. — Fakat ah, bu çılgın dilekten ürkmüş gibi bütün büyü bir anda uçtu gitti; gökyüzü karardı ve ben yine onun altında her zamanki gibi yapa yalnız kaldım.

Gel artık, ey tatlı uyku! Gönlün tükenmez dileklerine dayanılmıyor; fakat ey taşkın, ey hayalci gençlik, senin de ateşin bir gün kül bağlar, hoşnut ve sakin bir ihtiyarlığa kavuşursun.

ÖLÜM

Korkuyoruz ondan, ölümden, kurtarıcımızdan... uyku bulutlarına bürünüp, usulca, ürkütmeden geldiği halde..

Onu korkunç bulmaktan kendimizi alamıyoruz. Gözlerimiz ancak mezarın çukurunu görüyor. Düşünmüyoruz ki onun sayesinde gecelerin örtülerinden sıyrılıp yetkinliğe varıyor, gerçek görüşler diyarının olduğu yere ulaşıyoruz.

Tercüme eden: *M. TOGAR*
Haydarpaşa Lisesi Almanca Öğretmeni

DÜŞÜNCELER[1]

HAYAT ÖTESİNE BAĞLILIK:

Bir kanun vardır; hükümdarların gördükleri işlerin ölümlerinden sonra gözden geçirilmesini ister ölülere ait kanunlar arasında bana en sağlam görünenlerden biri budur. Hükümdar kanunların sahibi değilse bile yol arkadaşıdır: Adaletin, sağken kendisine vuramadığı yumruğu şöhretine ve mirascılarına kalan servete vurması haklıdır: şöhret ve servet çok defa hayattan üstün tutulan şeylerdir. Bu kanunu töre haline sokmuş olan milletler çok faydası ı görmüşlerdir. Kötü kırallarla bir arada anılmak istemiyen bütün iyi kırallar da bu kanundan memnundurlar. Bütün kırallara aynı itaatı göstermek boynumuzun borcudur; çünkü gördükleri iş gereği bunu bizden istemeğe hakları vardır; ama saygı ve sevgimizi ancak değerleriyle kazanabilirler. Cemiyetin düzeni bozulmasın diye sabredelim, kusurlarını saklamak küçüklüğüne katlanalım; zararlı olmıyan işlerinde bize düşen yardımı edelim; bunu anlarım. Ama vazifemiz bitince, adalet ve hürriyet namına, gerçek duygularımızı anlatmalıyız; kusurlarını çok iyi bildiğimiz bir kırala, dürüst vatandaş olarak, nasıl bağlı kaldığımızı göstermeliyiz. Bunu yapmazsak gelecek nesilleri çok faydalı bir dersten yoksun etmiş oluruz. Kötü bir kıralı; bize iyilik ettiği için hayırla anarsak, büyük adaletin zararına küçük bir adalete hizmet etmiş oluruz. Titus - Livius'un dediği doğrudur: «Kıralların ekmeğini yemiş olanlar, onları hep ölçüsüz övgülerle anarlar; her biri kendi kıralını göklere çıkarır, en büyük değerleri onda görür...»

Toplum düzenleri o kadar sağlam olan Lakedemonyalıların pek yapmacık bir törenleri vardır, hiç hoşuma gitmez. Kıralların ölümünde ahali her tarafta, kadın erkek karma karışık, alınlarını kanatır, bağıra çağıra ağlaşır, ölen kralın bütün kıralların en iyisi olduğunu söylerlermiş. Her şeyi kurcalıyan Aristoteles Solon'un: Kimseye ölümünden evvel mesut denemez, sözü üzerinde duruyor ve iyi yaşamış iyi ölmüş bir insan adı kötüye çıkarsa çolugu çocuğu sefalete düşerse, mesut sayılabilir mi diye soruyor. Yaşadığımız müddetce gönlümüzün istedigini yapabiliyoruz; ama hayattan ayrılınca artık onunla hiç bir ilgimiz kalmıyor. Solon'a şöyle demek daha doğru olurdu: Mademki insan ancak öldükten sonra mesut sayılabilir, o halde hiçbir zaman mesut olamaz.

---

1. *Tercüme* dergisinin 2, 11, 15, 23 ve 25. sayılarında Montaigne'in *Denemelr*'inden daha başka tercümeler bulabilirsiniz. Bu tercümelerdeki lâtince kısımlar fransızca tercümelerden çevrilmiştir.

Bertrand du Glesquin Rancon şatosunu kuşattığı sırada ölmüş Şatodakiler, teslim olunca, şatonun anahtarlarını Bertrand du Glesquin'in cesedi üstüne koymağa mecbur edilmişler.

Venedik ordusunun kumandanı Barthelemy savaşta ölünce cesedini Venediğe götürmek için düşmandan Verona topraklarından geçmek müsaadesini istemeği düşünmüşler; ama Theodore Trivolce buna razı olmamış; Verona'dan cesedi savaşarak zorla geçirmiş; «Hayatında düşmandan hiç korkmamış bir adamın ölü iken korkar gibi görünmesi doğru olmaz» demiş.

Eski Yunan kanunlarına göre de düşmandan bir ölüyü gömmek için geri istemek zaferden vazgeçmek olur, o artık zaferle övünülemezmiş. Bu işte kazanan yalnız cesedi istenen adam olurmuş. Korinthos'luları ap açık yenmiş olan Nikias zaferi bu yüzden kaybediyor. Agesılaus da tersine Beotialara karşı zor kazanabileceği bir zaferi bu yüzden kazanıveriyor.

Bu âdetler bize garip görünüyor; ama insanlar her devirde, kendilerini hayatın ötesinde de düşünmekten geri kalmamışlar, hattâ Tanrı yardımının kendilerinden kalacak parçalara bile inmekte devam edecegine inanmışlardır. Buna eskilerde ve bizde o kadar çok örnek vardır ki uzun boylu anlatmaya lüzum görmüyorum. İngiltere kıralı birinci Edward İskoçya kıralı Robert'le giriştiği savaşlarda kendi bulundukca işlerin hep iyi gittigini, savaşın mutlaka kazanıldığını denemiş. Ölürken oğluna törenle yemin etttirmiş ki cesedini kaynatacak; etini kemiğinden ayıracak; etini gömecek, kemiklerini saklayıp her İskoçya'ya harbe gittigi zaman yanında götürecek: sanki kader zaferi onun bedenine baglamış gibi.

Bazı Amerika yerlileri İspanyollara karşı savaşırken üzerlerinde, vaktiyle zafer kazanmış yiğitlerinden birinin kemiklerini taşırlarmış. Bazıları da, harpte ölmüş yiğitlerinin cesetlerini her gittikleri yere götürür; onunla bahtlarının daha açık olacagına, ondan cesaret alacaklarına inanırlarmış.

İlk örneklerde ölüm, insanların hayatta iken gördükleri işlerin şöhretini devam ettirmekle kalıyor; son örneklerde ise ölüler, iş görme gücünü kaybetmiyorlar. Kahraman Bayard'ın yaptığı hepsinden iyi: yediği kurşunlardan öleceğini anladıgı halde, geriye çekilmesini öğütliyenleri dinlememiş, ölüme giderken sırtını düşmana çevirmek istemediğini söylemiş; gücü yettiği kadar savaşıp attan düşecek hale gelince yaverinden kendisini bir ağaca dayamasını, ama yüzünün düşmana karşı gelmesini istemiş ve öyle ölmüş.

Yukarıki örneklerin hiç birinden aşağı kalmayan bir tane daha anlatacağım: Kıral Philippes"in dedesinin babası Maksimlian bir çok büyük değerleri olan bir hükümdardı; üstelik eşsiz pir vücut güzelliği de vardı. Bir huyu

onu öteki kırallardan ayırıyordu. Kırallar pek önemli işleri çabuk çıkarmak için oturaklarını kırallık tahtına çevirdikleri halde o en, yakın oda hizmetçisinin bile kendisini hacet yerinde görmesine razı olmazdı. Su dökülürken dört tarafı kapattırır, mahrem yerlerini hekime de başkasına da göstermekten bir kız gibi kaçınırdı. Konuşurken hiç te sağı solu kollamadığım halde bende de ayni utangaçlık vardır. Dayanılmaz bir ihtiyaç veya arzu beni sürüklemedikçe saklanması âdet olmamış uzuvlarımı ve işlerimi bile kimseye göstermem. Ama Maksimlian işi o dereceye götürmüş ki vasiyetinde, öldüğü zaman kendisine don giydirilmesi üzerinde bilhassa durmuş, bir müddet sonra vasiyetine, donu giydirecek adamın gözlerinin bağlı olması şartını da koydurmuş....

Atinalıların işlediği kanlı bir haksızlık hatırıma geldikçe, en tabiî ve en haklı egemenlik olduğuna inandığım halk egemenliğine düşman olacağım gelir. Atinalılar Lakedemonyalılara karşı, eşini görmedikleri bir deniz zaferi kazanıp dönen kahraman kumandanlarını sorgusuz sualsiz ölüme mahkûm ediyorlar. Sebeb te şu: zaferden sonra gemiler hemen geri dönüp ölülerini arayacak yerde savaşın gereklerine uyarak düşmanın peşine düşmüşler.

Diomedon'un bu arada gösterdiği büyüklük Atinalıların haksızlığına insanı büsbütün isyan ettiriyor. Ölüme mahkûm edilenlerden askerliğiyle de, devlet adamlığıyla da ün kazanmış değerli bir kumandan olan Diomedon idam kararını dinledikten sonra öne atılıp rahatça konuşmak fırsatını buluyor; bu fırsatı kullanıp uğradığı haksızlığa karşı kendini müdafaa edecek yerde, ölüm kararını verenlerin sağlığına dua ediyor; kendinin ve arkadaşlarının bu kadar büyük bir zaferden sonraki dileklerini kabul etmiyen Atinalılara tanrıların öfkelenmemesini, bu kararın haklarında hayırlı olmasını yakarıyor. Başka birşey söylemeden, pazarlık etmeden ölüme doğru mertce yürüyor. Talih birkaç sene sonra bu haksızlığı aynı yoldan cezalandırıyor. Atinalıların deniz kuvvetleri komutanı Kabras, Isparta amirali Polles'i Naksos adasında yenmişken, evvelkilerin akibetine uğramak korkusu ile zaferi sonuna vardıramıyor. Denizdeki ölüleri toplamağa uğraşırken bir sürü düşman yakayı kurtarıyor ve az sonra bu manasız hurafe Atinalılara pek pahalıya maloluyor.

Quaereris qun Jaceas post obitum loco?
Quo non nata jacent. [1]

Tabiatta da görüyoruz: birçok ölü nesneler hayata gizliden gizliye bağlı kalıyor. Mahzendeki şarap mevsimlere göre asma ile birlikte bazı değişmelere uğruyor. Tuzlanmış av etlerinin, canlı et gibi halden hale girdiğini, lezzet değiştirdiğini söylerler.

(*Denemler*: *kitap, I, fasıl III*)

1 Ölünce nereye mi gideceksin? Doğmıyanların yanına. (Seneca)

YAŞ ÜSTÜNE

Ömrümüze ait uzunluk, kısalık ölçülerimize akıl erdiremiyorum. Hakîmlere bakıyorum: Onlar ölçüyü herkesten daha kısa tutuyorlar. Genç Cato, kendini öldürmesine engel olmak isteyenlere: «Ben hayattan vakitsiz ayrıldı diye ayıplanacak bir yaşta değilim» demiş; bunu söylerken de kırk sekiz yaşındaymış. Cato bu yaşı olgun ve geçkin sayıyordu. Gerçekten bu yaşa ulaşan insanlar o kadar azdır ki. Tabii ömür dediğimiz bir süreyi düşünerek bilmem ne kadar yıl daha yaşamak umuduyla avunuruz; böyle bir umuda nasıl kapılanabiliriz ki, hiç birimiz tabiatin gerektirdiği sayısız kazaların dışında kalamayız; tasarladığımız ömür her gün kesilebilir. İhtiyarlığın son basamağında kuvvet tükenmesiyle ölmeyi beklemek, ömrümüze böyle bir son düşünmek ne ham bir hayaldir: ölümün bu türlüsü en seyreği, en az görülenidir. Yalnız ona tabiî ölüm diyoruz; sanki kafası yarılıp ölmek, suya düşüp boğulmak, vebaya, zatürreeye yakalanmak, tabiata aykırıymış, her günkü hayatımız bunlarla dolu değilmiş gibi. Bu güzel sözlerle kendimizi aldatmıyalım: her yerde, her zaman insanların çoğunnun başına gelen ne ise ona tabiî diyelim. Yaştan ölmek binde bir görülen garip hallerdendir; tabiata da asıl aykırı olan ölüm budur: çünkü bunun ötesinde başka bir ölüm şekli yoktur. Bize en uzak olan ölüm ulaşılması en zor olanıdır. Yaştan ölüm öyle bir sınırdır ki ondan öteye gidemeyiz: tabiat daha ötesine kimseyi geçirmez: oraya kadar varmak da nadir bir imtiyazdır. Tabiat bu imtiyazı iki üç yüz yıl içinde bir tek insana nasibeder; yalnız o insan doğum ve ölüm konakları arasındaki sayısız zorlukları, engelleri asabilir.

Bana sorarsanız, kendi ulaştığımız yaşı pek az insanın ulaşabildiği bir yaş saymalıyız. İnsanlar bu yaşa kadar hiç bir engele raslamadan gelemediklerine göre, biz bir hayli ileri gitmişiz demektir. Hele insan haytının asıl ölçüsü olan mutat sınırları aşmışsak, daha öteye gitmek umuduna kapılmamalıyız. Başkalarının kurtulamadığı birçok ölümlerden kurtulduğuma göre talih bizi başkalarından daha fazla korumuş demektir; bundan sonra da aynı talihin devam etmesini istiyemeyiz.

Bizi bu boş ümitlere kaptıran biraz da kanunlarımızın bir kusurudur: Kanunlar yirmi beş yaşından önce bir insana malını mülkünü kullanmak hakkını vermiyor; hattâ bu yaşa kadar insan kendi hayatının bile doğru dürüst sahibi değildir.

Augustus, otuz beş yaşından önce hâkimlik hakkı vermiyen eski Roma kanunlarından beş sene indirmiş, otuz yaşında olmayı yeter saymış. Servius Tullius kırk yedi yaşını geçen askerlerini savaşa gitmekte serbest bırakmış; Augustus bu yaş basamağını kırk beşe indirmiş. Elli beş altmış yaşından

önce insanları, kenara atmak bana doğru görünmüyor. Bence insan işine gücüne devam edebildiği kadar etmelidir; ama bunun tersini, bize erkenden iş verilmemesini yanlış buluyorum. Öylesi vardır ki on dokuz yaşında dünyanın hâkimi olur da başkalarının bir su yolunun yeri üzerinde hüküm verebilmesi için otuz yaşında olmayı şart koşar.

Benim kanaatimce ruhlarımız yirmi yaşında ne olabileceklerini belli ederler, bütün imkânlarını gösterirler. Bu yaşa kadar kudretini açıkça belli etmemiş bir ruhun ondan sonra belli ettiği görülmemiştir. Tabiatımızdaki değerler en gürbüz ve en güzel halleriyle ancak o zaman ortaya çıkabilirler. Dauphineli'ler: «Yaşken batmayan diken bir daha pek batmaz» derler. İnsanların geçmişte ve zamanımızda gördükleri her çeşit güzel işlerden benim öğrenebildiklerimi düşününce otuz yaşından önce başarılmış işleri ötekilerden daha fazla görüyorum: Ayni insanın hayatını da alsak, öyle görünüyor. Annibal'la, büyük rakibi Scipion için bunu emniyetle söyleyebilirim. Bu adamlar hayatlarının yarısından çoğunu gençken kazandıkları ünle geçirdiler: başkalarının ölçüsiyle büyük adam oldukları yıllarda kendi ölçüleriyle hiç te büyük değillerdi. Ben kendi hesabıma o yaşdan sonra ruhca ve bedence kendi kudretimin artmayıp eksildiğini, ileri değil geri gittiğini sanıyorum. Vakitlerini iyi kullananlarda bilgi ve tecrübe hayatla birlikte olgunlaşabiliyor; ama canlılık, çeviklik, sağlamlık ve daha başka özlü ve önemli değerler tavsıyor, gevşiyor.

Ubi jam validis quassatum est viribus ævi
Corpus, et obtusis ceciderut viribus situs,
Claudicat ingenium, delirat linguaque mesque.[1]

Bazan vücut, bazan da ruh ihtiyarlığın esiri oluyor. Kafaları midelerinden ve bacaklarından daha evvel zaif düşenleri çok gördüm. İhtiyarlık kendini belli etmediği için büsbütün tehlikeli bir derttir; insan bu derde farkına varmadan düşer. Onun için kanunların bizi işte çok tutmasından değil, işe geç almasından şikâyet ediyorum. Hayatımızın ne kadar cılız olduğunu, hergün nice tehlikelerle karşılaştığını düşünüp başlangıca, işsizliğe, öğretime o kadar fazla zaman verilmemelidir..

(*Denemeler: kitap I, fasıl LVII*)

İNSAN VE AKIL

Yine kendime döneyim: kendimde değer verdiğim tek şey, hiç kimsenin kendini yoksun saymadığı bir nimettir: kendi aklımı beğenmekle bir insanın, hergün yaptığını yapmış oluyorum. Kim kendini akılsız sayabilir? İnsanın kendisini akılsız sayması mantıkça da mümkün değildir. Öyle bir hastalık ki bu, onu kendinde gören, kendinde görmüyor demektir.

1 Vucut yaşın ağır yumruğu altında ezilince, makinenin yayları gevşeyince düşünce de sendeliyor; dilimiz tutulmağa, zihnimiz karışmağa başlıyor. (Lucretius).

Öyle bir illet ki bu, devası yoktur; ama hastanın gözü kendine çevrilipte bu illeti gördümü, illet dağılıverir; güneşin sisleri dağıtması gibi. Bu bahiste insanın kendini kötülemesi mazur görmesi demektir: kendini mahkûm etmekse bütün günahlarından yıkanmasıdır. En düşkün, en allahlık insanlar bile akıldan yana paylarına razıdırlar. Başkalarında bizden daha fazla cesurluk, beden kuvveti, tecrübe, istidat, güzellik görebiliriz; ama akıl üstünlüğünü kimseye vermeyiz. Başkalarında doğru düşünceler gördük mü, bunları, şöyle bir düşünmekle biz de bulabilirdik sanırız. Başkalarının eserlerinde gördüğümüz bilgiyi, üslubu ve daha başka değerleri bizimkilerden üstün tutabiliriz; ama düpedüz düşüncenin bulduklarına kendi düşüncemizle de pek alâ varabileceğimize inanırız; onların büyüklüğünü ve zorluğunu bir türlü göremeyiz, meğer ki bu düşünceler bizden ölçülmez bir uzaklıkta olsun. Onun için benim yazdıklarımın pek rağbet kazanacağını, övüleceğini umunuyorum; bu çeşit yazıların ünü az olur.

Hem sonra kim için yazıyoruz? Kitaplara hükmeden bilginler bilginlikten başka bir değer tanımazlar; insan düşüncesinin, bilgi toplamak, güzel yazmaktan başka bir yolda ilerliyebileceğini kabul etmezler: Scipio'ları birbirine karıştırdıysanız, artık söyliyeceğiniz sözlerin nasıl bir değeri olabilir? Onlara göre Aristoteles'i bilmeyen kendini de bilmiyor demektir. Basit ruhlu bilgisiz insanlarsa kendilerini aşan ince bir sözün değerini ve önemini görmezler. Dünyayı dolduran da bu iki çeşit insandır. Sizin dilinizden anlıyacak üçüncü zümreye, ruhları kendiliğinden düzenli ve kudretli insanlara gelince, onlar da o kadar azdır ki aramızda onların adı sanı bile duyulmaz. Onlara kendimizi beğendirmeğe çalışmakta fazla bir kâr yoktur.

Tabiatın insanlara en adaletle dağıttığı nimet akıldır derler: çünkü hiç kimse akıl payından şikâyetçi değildir. Nasıl olsun? Aklını beğenmemesi için aklından ötesini görebilmesi lâzım. Ben düşüncelerimin doğru olduğunu sanıyorum: ama öyle sanmıyan kim var? Aklımın sakat olmadığına benim buldugum en iyi delil kendime az değer verişimdir. Sakat olsaydı kendime beslediğim sevgi onu kolayca aldatabilirdi; çünkü ben kendimi öyle seviyoyorum ki, sevgimi bir türlü kendimden dışarıya çıkaramıyorum. Herkes sevgisini bir sürü dosta, tanıdığa dağıtırken, ben kendi içinin rahatından, kendi varlığımdan başka şeye bağlanamıyorum. Başka şeylere bağlanışım kendi isteğimle, bile bile, değildir.

Mihi nempe valere et vivere doctus,[1]

Böyle iken, düşüncemin kendi yetersizliğini yüzüme vurmaktan hiç geri kalmadığımı görüyorum. Gerçekten zihnimi en çok yoran şeylerden biri bu-

1 Sıhhatli olmak ve yaşamak, işte benim bütün bilgim (Lucretius)

dur. Herkesin gözü dışarıdadır; ben gözümü içime çevirir, içime diker, içimde gezdiririm. Herkes önüne bakar, ben içime bakarım: benim işim gücüm kendimledir. Hep kendimi seyreder, kendimi yoklar, kendimi tadarım. Herkes kendinden başka şeylerin peşindedir; hep kendinin ötesine gitmek sevdasındadır.

Nemo in sese tentät descendere[1]

Bense kendi kendimle haşır neşir oluyorum.

(*Denemeler*: *Kitap II, Fasıl XVII*)

ÖLÇÜLÜ OLMAK

İnsan elinde acep ne illet varki, dokunduğunu değiştiriyor; kendiliğinden iyi ve güzel olan şeyleri bozuyor. İyi olmak arzusu bazan öyle ateşli bir hırs haline geliyorki, iyi olalım derken kötü oluyoruz. Bazıları derki iyinin aşırısı olamaz, çünkü aşırı oldu mu zaten iyi değil demektir. Kelimelerle oynamak buna derler.

İn sani sapiens nomen ferat sequuș iniqui,
Ultroquam sotis est virtutem sipeıat ipsom.[2]

Felsefenin böyle ince oyunları vardır. İnsan iyiyi severken de, doğru bir işi yaparken de pek âlâ aşırılağa düşebilir. Tanrının dediği de budur: gereğinden fazla uslu olmayın, uslu olmanın da bir haddi vardır.

Okunu hedeften öteye atan okcu, okunu hedefe ulaştıramıyan okcudan daha başarılı sayılmaz. İnsanın gözü karanlıkta da iyi görmez, fazla ışıkta da. Eflâtun'da Gallikles derki, felsefenin fazlası zarardır; felsefe bir hadde kadar iyidir, hoştur; faydalı olduğu haddi aşacak kadar derinine gidersek çileden çıkar, kötüleşiriz, herkesin inandığı, uyduğu şeyleri küçümseriz; herkesle doğru dürüst konuşmaya, herkes gibi dünyadan zevk almaya düşman oluruz; kimseyi idare edemiyecek, başkalarına da, kendimize de hayrımız dokunmayacak bir hale geliriz; boş yere şunun bunun sillesini yeriz.

Gallikles doğru söylüyor; çünkü felsefenin fazlası bizim gerçek duygularımızı körletir; lüzumsuz bir inceleme ile bizi tabiatin güzel ve rahat yolundan çıkarır.

(*Denemeler: Kitap I, Fasıl XXX*)

Tercüme eden: *Sabahattin EYÜBOĞLU*
Talim ve Terbiye Heyeti Üyelerinden

1 Kimse kendi içine inmeye çalışmaz (Perseus)
2 Fazilete lüzumundan fazla düşkün olursa akıllıya deli, haklıya haksız diyelim. (Horatius

HAYATININ SON YILLARINDA GOETHE İLE KONUŞMALAR

Önsöz

Goethe ile olan sohbetlerimi, konuşmalarımı bir araya toplıyan bu eserin büyük bir kısmı beni, yaşadığım her önemli veya meraklı olayı yazarak kenidme mal etmeye sevk eden içgüdümden doğmuştur.

Bu üstün adama ilk rasladığım sıralarda, hattâ yıllarca onunla yaşadıkdan sonra da, yeni yeni şeyler öğrenmekten başka bir şey düşünmediğim için sözlerini seve seve kavramıya çalışır, onları, hayatımın gelecek günlerinde de, elde bulundurmak için bir tarafa yazardım. Bununla beraber tam dokuz yıl bol sohbetleriyle beni ne çok mesut ettiğini düşünüyorum da, şimdi bunlardan pek azını yazabildiğimi gördükçe, kendimi ferahlatıcı ilkbahar yağmurunu avuçlariyle toplamıya uğraşan, ama çoğunu parmaklarının arasından kaçıran bir çocuğa benzetiyorum.

Derler ki kitapların da alınyazıları vardır, bu söz onların gerek yazılışı, gerek sonradan dünyanın dört bucağına yayılışı için ne kadar doğru ise bu kitabın yazılışı için de öyledir. Bazan, aylarca tali bana hiç yardım etmiyor, hastalık, işler, her günkü hayat gailesi bir satır bile yazdırmıyordu; sonradan talih yine gülüyor, tekrar rahata, boş vakitlere kavuşup yazmıya heves duyunca bir adım daha ilerlemek mümkün oluyordu. Zaten bu kadar uzun bir münasebete ara sıra bir kayıtsızlık nasıl karışmaz, yaşanan zamanın kıymetini de her zaman lâyıkiyle kim değerlendirebilir?

Bütün bunları bilhassa tarih sırasına bağlı kalacak okuyucunun gözünden kaçmıyacak bazı önemli atlamaları mazur göstermek için söylüyorum. Bu atlamalarda birçok sözler, Goethe'nin sayısız dostları, çağdaşlarından şu veya bu Alman yazarının eserleri hakkındaki birçok hükümleri eksik kalmıştır; oysa ki buna benzer sözler başka yerde kaydedilmiştir. Ama, yukarda da söylendiği gibi kitapların da, daha doğuştan, bir alınyazısı var.

Şunu da derin bir minnet duygusuyla teslim edeyim ki bu ciltlerde, âdeta hayatımın bir süsü saydığım şeyleri kendime maledebildimse, bunu gücümü aşan üstün bir kudrete borçluyum; kamunun da yazdıklarımı memnunlukla karşılayacağını umarım.

O kanaatteyim ki bu *konuşmalar* yalnız hayat, sanat ve ilim üzerine bazı açıklamalardan, baha biçilmez derslerden ibaret değildir; sıcağı sıcağına

çizilmiş bu taslaklar ayni zamanda Goethe hakkında, türlü eserlerini okuyarak belki edinilmiş olan fikirleri tamamlamıya da yarıyacaktır.

Bununla beraber burada, Goethe'yi bütün ruhiyle verebildiğimi sanmaktan uzağım. Bu ruh, bu olağanüstü insan pek haklı olarak her yönde başka ışıklar saçan çok yüzlü bir elmasla kıyaslanabilir. Münasebetlerine, görüştüğü insanlara göre değiştiği için, ben kendi payıma, alçak gönüllülükle ancak şunu diyebilirim: işte *benim* Goethe'm.

Bu sözümün yalnız onun bana nasıl göründüğünü değil, belki daha çok benim onu nasıl anladığımı ve anlatmıya çalıştığımı göstermesi bakımınbir değeri olabilir. Bu gibi hallerde akseden bir hayal görürüz, böyle bir hayalin bir başkasından geçerken, özünden hiçbir şey kaybetmemesi, ona yabancı bir şeyin karışmaması da pek az görülür. Rauch, Dawe, Stieler, David gibi sanatçıların elinden çıkmış olan portrelerin hepsi de gerçekten Goethe'ye benzerler, ama hepsi de az çok bunları meydana getiren şahsiyetlerin damgasını taşır. Gözle görülen maddi şeyler için bu böyle olursa, kaçıcı, elle tutulamıyan ruhi şeyler için neler denemez! Ama benim durumum ne olursa olsun fikrî kabiliyetleri veya Goethe'yle olan şahsi münasebetleri sayesinde bu konuda hüküm verebilecek kimseler, bu işte elden geldiği kadar sadık kalmıya çalıştığımı, umarım ki teslim edeceklerdir.

Genel olarak konunun nasıl ele alındığını gösteren bu izahlardan sonra, bana eserin metni üzerinde de şunları söylemek kalıyor.

İnsanın *hakiki* dediği şey, tek bir konuya ait bile olsa, hiçbir zaman küçük, dar, sınırlı bir şey değildir; konu, ne kadar basit olursa olsun, bir tabiat kanununun geniş ve derin olan sayısız görünüşleriyle kıyaslanabilen, kolayca ifadesi imkânsız büyük bir çeşitlilik gösterir. Bu güçlüğü yenmek için şu veya bu hükme bağlı kalmak, bu hükümleri çoğaltmak, onları biribiriyle karşılaştırmak, yahut da çeliştirmek yetmez; bütün bu vasıtaları bir araya getirsek bile ancak yaklaştırımlara varır, asıl amaca erişemeyiz.

Böylece sırf bir örnek vermiş olmak için, meselâ Goethe'nin şiir üzerindeki düşünceleri ayrıca ele alınırsa, coğu zaman eksik, hattâ çelişik gibi görünür. Bütün ağırlığı kâh evrenin sağladığı malzemeye, kâh şairin iç dünyasına verir; bir bakarsınız her şeyi konuya yükler, bir bakarsınız konunun işleniş şekline; bir seferinde her şeyi şeklin mükemmelliğine bağlar, bir başka seferinde de şekle hiç aldırmaz, herşeyi ruhta arar.

Ama olumlamalar, bu çelişmeler, hepsi de, hakikatın ayrı ayrı cephelerini göstermekten geri kalmazlar ve bütünüyle ele alınınca, özü anlatır, bizi hakikatın ta kendisine ulaştırırlar. Onun için burada, buna benzer başka hallerde de olduğu gibi, değişen yılların, biribirine uymıyan saatlerin akışı içinde raslanabilecek olan ve olayların hakikikatinden doğan aykırılıklara, bu basımda, yer vermemekten sakındım. Zaten bu işde ben aydın oku-

yucunun görüşüne, anlayışına güveniyorum; o aydın okuyucu şu veya bu teferruata kapılarak yanılmak şöyle dursun eserin bütününü hiçbir zaman gözden kaçırmıyacak, böylece her şeyi yerli yerine koymasını bilecektir.

Bundan başka okuyucu belki ilk bakışta kendisine mânasız gibi gelebilecek bazı noktalara takılacaktır. Ama daha derine gidince, mânasız gibi görünen bu teferruatın, çoğu zaman oldukça mühim şeyler getirmeye, sonradan gelecek bazı sözlere zemin hazırlamıya yaradığı, yahut da Goethe'nin portresine bir iki çizgi daha ilâve ettiği farkedilecektir; o zaman bu teferruatın lüzumlu olduğu anlaşılacak, göklere çıkarılmasa bile hoş görülecektir.

Böylece yıllardır üzerinde çalıştığım bu esere, dünya yüzüne çıkarken veda eder, iyi bir kabul görmek, iyi düşünceler uyandırıp yaymak bahtlılığına ermesini dilerim.

Weimar, 31 ekim 1835 J. P. E.

Salı, 27 ocak 1824

Goethe, şu sıralarda yazmakta olduğu kendi hayat tarihinin geri kalan kısımları üzerinde benimle konuştu. Bana olgunluk çağının, teferruat bakımından *Hakikat ve Şiir*'de tasvir edilmiş olan gençlik çağı kadar zengin olamıyacağını söyledi.

«Bu son yılları daha çok vakayiname şeklindde ele almak zorundayım; onun için bunlarda hayatımdan çok, gördüğüm işler ortaya koncaktır. Zaten bir insanın en önemli çağı gelişme çağıdır; benim gelişme çağım da *Hakikat ve Şiir*'in, tafsilâtla dolu olan, ciltleriyle kapanır. Sonra dünya ile anlaşmazlık başlar. Bu anlaşmazlık da ancak bir sonuca varırsa ilgi uyandırır.

«Hem sonra bir Alman bilgininin hayatı nedir ki? Bana gelince benim hayatımın iyi tarafları olabilir, ama bunlar söylenemez, söylenebilenler de zahmete değmez. Öyle ya, insanın bütün bunları zevkle anlatabileceği dinleyiciler nerde?

«Geçmişe şöyle bir göz atınca hayatımın ilk ve orta devrelerine bakıyor, şimdi bu yaşta, benimle beraber genç olanların ne kadar azaldığını düşünüyorum da hep, kaplıcada geçen bir yaz mevsimi gözümün önüne geliyor. Oraya varır varmaz, bir zamandan beri kaplıcaya gelmiş, birkaç hafta sonrada gidecek kimselerle tanışılır, dost olunur. Bunların dönüşü ne de olsa acıdır. O zaman insan ikinci grupa sarılır, epey zaman beraber yaşar, onlara en samimi bağlarla bağlanır; sonra onlar, onlar da gider, bizi, dönüşümüzden az önce oraya gelen ve kendileriyle müşterek hiçbir şeyimiz olmıyan üçüncü grupla yapa yalnız bırakırlar.

«Beni her zaman taliin lûtfuna uğramış bir insan olarak övmüşlerdir. Ben de halimden şikâyet edecek, hayatımın akışını yerecek değilim. Bunun-

la beraber, aslını ararsanız, benim kaderim zahmet çekmekten, çalışmaktan başka birşey olmamıştır; 75 yıllık hayatımda diyebilirim ki dört hafta olsun hakiki bir rahata ermedim. Bu daima yeniden kaldırılmak isteyen bir taşın sonsuz yuvarlanması oldu. Hâtıralarım bundan ne kasdettiğimi anlatacaktır. Beni çalışmaya zorlıyan iç ve dış tesirler pek çoktu.

«Hakiki saadetim hûlyalarımla şiir olarak yazdığım eserler olmuştur. Ama içtimai mevkiim yüzünden bu saadet ne kadar bozuldu, ne kadar azaldı, ne müşküllerle karşılaştı! Umumi hayattan, iş hayatından daha uzak kalabilseydim, bir köşeye çekilip daha çok yalnız yaşayabilseydim, daha mesut olur, şair olarak da çok daha fazla eser verebilirdim. Böylece *Goetz*'ümü *Werther*'imi bitirdikten sonra bir bilgenin söylemiş olduğu şu sözlere, kendime bakarak hak vermem gerekirdi: «İnsan herkesin hoşuna giden bir şey meydana getirdi mi, bunu bir daha tekrarlamaktan sakınmalıdır.»

«Geniş bir şöhret, yüksek bir mevki hayatta iyi şeylerdir. Ama, ben bütün şöhretime ve mevkime rağmen başkalarının kanaatleri hakındaki düşüncelerimi, sırf onları incitmemek için, söylememekten başka bir şey yapamadım. Kendi kanaatlerimi kimseye belli etmeden onlarınkini öğrenmek gibi bir faydası olmasaydı bütün bunlar gerçekten kötü bir şakadan başka bir şey olmıyacaktı.»

Salı, 30 mart 1824

Bu akşam Goethe'deydim. Yalnızdık; bir şişe şarap içe içe birçok şeylerden söz ettik. Fransız tiyatrosunun Alman tiyatrosuna uymıyan tarafları üzerinde konuştuk.

Goethe dedi ki, «Alman halkı için, İtalya'da, Fransa'da olduğu gibi, sağlam bir hükme varmak güç olacaktır. Bunun başlıca sebebi de sahnelerimizde çeşitli, karmakarışık şeyler oynanmasıdır. Dün *Hamlet*'i seyrettiğimiz yerde bugün *Staberle*'yi[1] görüyoruz; yarın *Zauberflöte*[2]'nin bizi hayran edeceği yerde öbür gün *Neuen Sonntagskinde*[3]'nin şakalarından zevk almak zorunda kalıyoruz. Böyle olunca halk neye hükmedeceğini şaşırıyor, bir türlü hakiki değerini veremediği, anlayamadığı türlü neviden bir sürü eserlerle karşılaşıyor. Sonra herkesin kendine göre istekleri, arzuları var; onları nerede tatmin edebilirse yine oraya dönüyor. Bugün incir topladığı ağaçtan yarın yine incir toplamak istiyor; ama, aynı ağaçta, meselâ geceleyin böğürtlen bitiverse bu sefer de suratı asıyor. Böğürtleni seven de dikenli çalıya başvuruyor.

«Sırf tragediya için Schiller'în özel bir bina yaptırılması, burada her

1 Viyana komedilerinin gülünç tipi. Burada sözü edilen piyes *Staberle devlet adamı* adlı eserdir.
2 *Sibirli flüt* Em. Schikandler'in yazıp Mozart'ın bestelediği (1791) iki perdelik opera.
3 Wenzel - Müller'in opereti (1769 - 1833).

hafta yalnız erkeklere bir piyes oynanması yolunda iyi bir fikri vardı. Ama bunun için her şeyden önce büyük bir sermaye lâzımdı, bizim dar kaynaklarımızla gerçekleşmesine de imkân yoktu.»

İffland'[1] la Kotzebue[2] nin piyeslerinden bahsettik, bunları kendi nevilerinde çok yüksek eserler sayıyordu.

«İşte hep bu hata yüzündendir ki, dedi, artık kimse nevileri hakkiyle ayırdedemez oldu, bu yazarların piyesleri çoğu zaman pek haksız tenkidlere uğradı. Ama halk arasında bu kadar tanınmış iki istidat bir daha yetişinceye kadar hayli beklenecektir.»

İffland'ın sahnede görüp çok beğendiğim *Hagestolzen*[3] piyesini övüyordum.

«Goethe muhakkak ki, dedi, İffland'ın en iyi piyesi budur; nesirden ideale yükseldiği biricik eseri.»

Bunun üzerine *Hagestolzen*'in devamı olarak Schiller'le beraber hazırladıkları bir piyesten söz etti; ama bu piyesi yazmamışlar, üzerinde konuşarak tasarlamakla kalmışlardı. Goethe bana vakayı sahne sahne anlattı; güzel, neşeli birşey oldu bu, çok hoşuma gitti doğrusu.

Sonra bana Platen'in bazı yeni piyeslerinden bahsetti. «Bu piyeslerde Calderon'un tesiri görülüyor, dedi. Fikirle dolu, bir bakıma da mükemmel eserler; bununla beraber özel bir ağırlıkları, belirli bir yoğunlukları yok. Okuyucunun ruhunda derin, sürekli bir ilgi uyandıracak soydan değiller; içimizdeki duygu tellerine hafifce şöyle bir dokunup geçiyorlar. Bunlar su üzerinde yüzerken hiçbir izlenim bırakmıyan, ama suyun kolayca kaldırdığı mantara benzerler.

«Alman okuyucusu muayyen bir ciddilik, bir düşünce yüksekliği, bir muhteva zenginligi ister, işte bunun içindir ki Schiller'e herkes üstün bir değer veriyor. Platen'nin şahsiyeti de elbet değerlidir, bunda şüphem yok; ama, burada, belki de sanat anlayışının sağa sola kayması yüzünden bu şahsiyet belirmiyor. Geniş bir bilgiye, bir ruh zenginliğine, keskin bir mizaha çok büyük bir sanat mükemmelliğine sahip olduğunu gösteriyor, gösteriyor ama, bütün bunlara rağmen, hele biz Almanlar için, henüz ortada birşey yok demektir.

«Zaten halkın gözünde önemi olan yazarın sanat kabiliyeti değil, şahsiyetidir. Napoléon, Corneille için: *S'il vivait je le ferais prince*[4] demiş, demiş ama bir satırını bile okumamıştı. Onun okuduğu Racine'di, fakat Racine için böyle bir söz söylememiştir. İşte Fransızların La Fontaine'e o kadar

1 August-Wilhelm Iffland (1759-1814) Alman tiyatro yazarı, aktör.
2 Tanınmış Alman tiyatro yazarlarından (1761-1819).
3 *İhtiyar Bekârlar.*
4 Sağ olsaydı, ona prenslik verirdim!

büyük bir saygı göstermeleri bundandır, şairliğine değil, yazdıklarında kendini belli eden büyük şahsiyetine değer verdiklerinden.»

Bundan sonra *Wahlverwandtschaft*[1] dan bahsetmeye başladık, Goethe bana İngiltereye döner dönmez karısından ayrılmak isteyen bir İngilizin hikâyesini anlattı. Bu gibi çılgınlıklara güldü, hoşlandıkları halde biribirlerinden ayrılamayan birçok evlileri örnek getirdi.

«Ölmüş olan Dresden'li Reinhard[2], dedi, başka şeyler üzerinde o kadar müsamahalı davrandığım halde, evlilik hakkında bu kadar ciddi düşüncelerim olmasına çoğu zaman şaşırdı.»

Goethe'nin bu sözü, çoğu zaman yanlış tefsir edilmiş olan bu romaniyle neyi kasdetmek istediğini açıkça göstermesi bakımından bana dikkate değer göründü.

Sonra Tieck[3]' den, onun Goethe'ye karşı aldığı vaziyetten söz ettik.

«Tieck icin çok iyi hisler beslemekteyim, dedi, onun da hakkımdaki düşünceleri umumiyetle çok iyidir. Bununla beraber benimle olan münasebetlerinde olmaması gereken bir şey var. Bunda ne benim ne de onun kabahati var, bunun sebepleri bambaşka şeylerdir.

Schlegel[4]' ler önem kazanmıya başladıkları zaman, ben onlar için çok kudretli bir insandım, bir muvazene kurmak için, bana karşı ortaya sürülebilecek bir istidat aramak zorunda kaldılar. Aradıklarını Tieck'de buldular ve halkın gözünde, bana karşı yeter derecede önemli görünebilmesi için, onu olduğundan fazla buyültmeye mecbur oldular. Bunun da münasebetlerimize zararı dokundu, çünkü Tieck böylece, kendi de pek farkına varmadan bana karşı yanlış bir vaziyet almış oluyordu.

«Tieck çok büyük bir istidatdır, hiç kimse de onun olağan üstü değerlerini benim kadar takdir edemez; ama onu olduğundan fazla büyültmeye, benimle bir tutmaya kalkışmakla hata edilmiş olur. Bunu, hiç çekinmeden söyliyebilirim, çünkü bundan bana ne? Ben kendimi kendim yaratmadım. Bu, kalkıp kendimi Shakespeare'le kıyaslamaya benzer, o da kendi kendisini yaratmamıştı, ama böyle olduğu halde o üstün soydan bir insandır, önünde eğilirim, bana düşen onu saygı ile anmaktır.»

Goethe bu akşam her zamandan daha neşeli, daha canlıydı. Henüz yayınlanmamış şiirlerinin müsveddelerini getirdi, onları bana yüksek sesle okudu. Okurken onu dinlemek eşsiz bir hazdı; yalnız bu şiirlerin kendine mahsus kuvveti, tazeliği beni son derece heyecanlandırmakla kalmıyor, aynı

1 Goethe'nin *Ruh akrabalığı* diye çevirebileceğimiz ünlü eseri.

2 Franz Volkmar Reinhard. Dresden sarayının baş vaizi. 1812 de ölen bu zatla Goethe Karlsbad'da tanışmıştı.

3 Ludwig Tieck (1773 - 1853). Şair ve Alman romantik çığırının başlıca kurucularından.

4 Guillaume ve Friedrich Schlegel kardeşler; (1767 - 1845 — 1772 - 1829) ünlü Alman şair ve tenkitçileri.

zamanda bu okuyuş, bana Goethe'nin o zamana kadar bilmediğim çok dikkate değer bir tarafını da göstermiş oluyordu. Durmadan alçalıp yükselen ne kuvvetli bir sesi vardı! Derin çizgilerin biribirine karıştığı bu büyük yüzde o ne ifade, o ne hayattı! Ya gözleri!

Pazartesi, 16 ağustos 1824

Goethe ils son günlerdeki görüşmelerim verimli olmuştu, ama başka işlerle o kadar meşguldüm ki bütün söylediklerinden önemli hiçbir şey kaydedemedim.

Hatıra defterimde aşağıdaki şu birkaç düşünceden başka bir şey bulamıyorum, bunların da ne için, ne münasebetle söylendiğini şimdi hatırlıyamıyorum.

«İnsanlar yüzen, yüzerken de biribirine çarpan çömleklere benzerler.»

«Sabahları zihnimizin en iyi işlediği, ama en tasalı olduğu zamandır; tasa da, tedilğin (*passive*) olmakla beraber, bir zekâ belgesidir. Budalalık tasa nedir bilmez.»

«İnsan gençlik hatalarını ihtiyarlığına kadar sürüp götürmemeli, çünkü ihtiyarlığın da kendi kusurları vardır.»

«Saray hayatı bir konsere benzer,herkesin notaya uymak zorunda olduğu bir konser.»

«Saray adamları, işi teşrifata boğmasalar can sıkıntısından ölürlerdi.»

«Bir hükümdara, en ufak bir şeyden bile, vazgeçmesini övüt vermek, iyi değildir.»

«Aktör yetiştirmek istiyenin, sonsuz sabrı olmalı.»

Çarşamba, 24 kasım 1824

Bu akşam tiyatrodan önce Goethe'yi görmeye gittim, onu çok sihhatli, neşeli buldum. Bana, şu sırada Weimar'da bulunan genç İngilizleri sordu, ben de kendisine M. Doolan'la Plutarkhos'un bir Almanca tercümesini okumak niyetinde olduğumu söyledim. Bu da, bahsi Roma ve Yunan tarihine götürdü, Goethe bu konuda şunları söyledi.

«Aslını ararsanız Roma tarihinin, bugün bizim için pek büyük bir önemi yoktur. Caesar'ın zaferlerinden bir tiksinti duymamazlık edemiyecek kadar insancı (human) olduk. Yunan tarihinde de bizi sevindirecek pek az şey var. Bu ulus yabanci düşmanlarına karşı vaziyet aldığı zaman gerçekten büyük ve heybetlidir. Ama devletlerin küçük parçalara ayrılması, sonra her Yunanlının silâhını bir başka Yunanlıya çevirdiği o bitip tükenmek bilmeyen iç savaşlar, ona, o nisbette çekilmez bir hal veriyor. Kaldı ki yeni tari-

himiz büyük olaylarla doludur: Leipzig ve Waterloo savaşları o kadar azametle ortada duruyor ki, Marathon savaşları, buna benzer başka savaşlar, onların yanında pek sönük kalıyor. Kahramanlarımızın da onlardan geri kalır yeri yoktur. Fransız Mareşalleri, Blücher, Wellington ilk çağdakilerden çok daha üstündürler»

Sonra sözü Fransız edebiyatına, Fransızların Alman eserleine gün geçtikçe büyüyen bir ilgi göstermelerine çevirdi.

Goethe. «Fransızlar, dedi, yazarlarımızı incelemeye, onları kendi dillerine çevirmeye başlamakla iyi ediyorlar, çünkü şekilden yana olduğu kadar, konudan yana da darlık içinde olduklarından yabancı eserlere başvurmaktan başka çareleri kalmıyor. Biz Almanlara, şekil bakımından az çok kusur bulunabilirse de, hiç olmazsa malzeme bakımından onlara üstünüzdür. Kotzebue ile İffland'ın piyesleri fikir bakımından o kadar zengindir ki, bunlarda, artık alınacak bir şey kalmayıncaya kadar, daha uzun zaman toplıyacak şeyler bulabileceklerdir. Ama asıl hoşlarına giden bizim felsefî idealizmimizdir, çünkü fikir olan her şey ihtilâlci amaçlara hizmet eder.»

Goethe «Fransızlar zeki ve anlayışlı insanlardır, diye devam etti, ama sağlam bir temele dayanmıyorlar, hem din kaygıları da yok. O an için işlerine ne yararsa, kendi partilerine neyin yardımı dokunursa onu doğru bulurlar. Öte yandan bizi övmeleri de. liyakatlerimizi değerlediklerinden değil, sadece bizim fikirlerimizle kendi partilerinin kuvvetini arttırabildiklerindendir.»

Sonra kendi edebiyatımızdan, bazı genç şairlerimizin karşılaştıkları engellerden bahsettik.

Goethe «Genç şairlerimizden çoğunun noksanı, dedi, öznel kişilikleri kuvvetli olmadığından, malzemelerini öznel dünyada arayıp bulmasını bilmemeleridir. En iyi tarafından ele alsak nihayet bula bula kendilerine benziyen, öznel benliklerine uygun düşen bir malzeme buluyorlar. Ama bir malzemeyi, öznel benliği tiksindirse bile, sırf şiir olarak, malzeme olarak kavramak hiç düşünülmüyor.

«Fakat. dediğimiz gibi, bu gençler hiç olmazsa hayatın yetiştirdiği, iyi tahsil görmüş kuvvetli şahsiyetler olsaydılar, o zaman hiç değilse lirik şiirler yazan genç şairlerimiz için, daha iyi günler doğabilirdi.»

J. P. ECKERMANN

Tercüme edenler: *Sadi BAYTIN — Lûtfi AY*

SANDIK VE HORTLAK

182. senesi, güzel bir mayıs sabahı, don Blas Bustos y Mosquera, arkasında on iki atlı Granata'ya bir fersah mesafedeki Alcolote köyüne giriyordu. Onun geldiğini gören köylüler kendilerini evlerine dar atıp kapılarını kapattılar. Kadınlar Granata'nın bu zalim polis müdürüne pencerelerinin ufacık bir köşesinden korkuyle bakıyorlardı. Allah onun gaddarlığını, yüzüne ruhunun şeklini vermekle cezalandırmıştı. Altı karış boyunda, kara ve müthiş derecede zayıf adamdı.. Üst tarafı bir polis müdürüydü ama, Granata piskoposu olsun, vali olsun, karşısında tir tir titrerlerdi.

Napoléon'la büyük bir harbe girişmişlerdi. Öyle şanlı bir harbti ki tarih on dokuzuncu asrın İspanyol milletini Fransızlardan sonra en iyi yere koyacak, onu gelecek nesillere bütün Avrupa milletlerinin üstünde bir millet diye tanıtacaktı. Don Blas bu harbin en yaman çete reislerinden biri oldu. Çetesi günde en aşağı bir Fransız öldürmezse yatakta yatmazdı; adi böyleydi.

Ferdinand döndükten sonra onu kürek mahkûmu olarak Ceuta'ya yolladılar. Orada müthiş bir sefalet içinde sekiz sene kaldı. Gençliğinde rahiplik mesleğine girmiş sonra da ayrılmış olmakla itham ediyorlardı. Bir aralık, nasıl olduysa oldu, affedildi. Don Blas şimdi sukûtiyle meşhurdur; hiç konuşmaz. Oysa ki bir zamanlar nüktedanlığiyle anılırdı. Esirlerini astırmadan önce onlara ne alaylı sözler söylerdi. Bütün İspanyol ordularında hep onun hikâyelerini anlatırlardı.

Don Blas, vaşak gözü gibi gözleriyle sağındaki solundaki evlere bakarak, Alcolote'un ana caddesinden ilerliyordu. Tam kilisenin önünden geçerlerken çanlar çalıyordu. Atından paldır küldür atladı, kiliseye koştu, mihrabın yanında bir iskemle bulup oturdu. Jandarmalarından dördü daha iskemlesinin etrafında dizçöktüler; ona bakıyorlardı. Bakışlarında hiç dindar adam hali yoktu. Korkuç gözlerini birkaç adım ötesinde vecd içinde dua eden bir delikanlıya dikmişti. Delikanlının çok kibar bir görünüşü vardı. «Allah, Allah, dedi, haline tavrına bakarsan pekâlâ kibar bir insan; bu kadar kibar olsun da ben tanımayayım, bu çocuk, ben geldim geleli, Granata'da görünmesin; saklanıyor, demek.»

Don Blas adamlarından birine eğildi, delikanlıyı kiliseden çıkar çıkmaz yakalamalarını emretti. Kendisi de âyinin bitmesine yakın çıktı, Alcolote hanına gidip büyük salona kuruldu. Az sonra delikanlı, şaşkın bir halde, çıkageldi.

— İsminiz?

— Don Fernando de la Cueva.

Delikanlıyı yakından görünce, don Blas'ın alaycı zekâsı hafice faaliyete geçti. Don Fernando'nun harikulâde güzel bir yüzü olduğunu o vakit farketmişti çünkü. Sarışındı. fena bir vaziyette olmasına rağmen hatlarının ifadesi son derece yumuşaktı. Don Blas onu, rüyada gibi seyrediyordu. Nihayet: «Cortèse'lerde ne işiniz vardı?» diye sordu.

— 1825 te Sevilla kollejindeydim. On beş yaşındaydım o zaman; şimdi de on dokuzundayım.

— Ne ile geçiniyorsunuz?

Delikanlı sualin kabalığı karşısında bir sarsıldı; ama itiraz da etmedi; dedi ki: «Babam, kıral don Carlos Cuarto'nun ordusunda subaydı. (don Carlos da, Allah rahmet eylesin, iyi kıraldı.

ya) bana bu köyün yanıbaşında biraz arazi bıraktı. On bin real kadar bir para getiriyor [1]. Üç hizmetkârımla beraber kendim ekip, kendim biçiyorum.

— Size gayet sadıkturlar tabii.

Sonra acı bir gülümseyişle ilâve etti:

— Çetelik için biçilmiş kaftan. Artık içeri, bir odada tek başına olacak. Kalktı, mahkûmunu adamlarının ellerine bırakıp çekildi, gitti.

Birkaç dakika sonra, don Blas kahvaltı ediyordu; kendi kendine: «Altı ay yatsın da içerde biraz imana gelsin, dedi, o güzel renk, o taze eda, o küstah gülümseme ne imiş anlasın.»

Yemek salonunun kapısında nöbet bekliyen süvari birdenbire tüfeğini çıkardı. İçeriye girmek için yol arıyan bir ihtiyarın önüne uzattı. İhtiyar, oraya kadar, elinde bir tabak taşıyan bir aşçı yamağının peşine takılıp da gelmişti. Don Blas hemen kapıya koştu. İhtiyarın arkasında, Fernando'yu bile unutturacak kadar güzel, bir genç kız görmüştü.

İhtiyara doğru:

— Bir lokma yemeği insana rahat yedirmezler, diye bağırdı; girin içeri, ne istiyorsunuz?

Don Blas genç kızdan gözlerini alamıyordu. Alnında, gözlerinde İtalyan mektebinin o güzel madonnalarında görülen masumiyeti görüyor, onların yüzlerindeki ilâhi nuru buluyordu. Ne yemeğini yiyebiliyor, ne de ihtiyarı dinliyebiliyordu. Nihayet rüyalarından silkindi; ihtiyar, Ferdinando de la Cueva'nın serbes bırakılmasını üçüncü, belki de dördüncü defa olarak rica ediyordu. Delikanlı kapıda bekliyen kızının, Inès'in uzun zaman dır nişanlısıydı; bu pazara da düğünleri yapılacaktı. Bunu duyar duymaz zalim polis müdürünün gözleri öyle görülmemiş bir tarzda parladı ki, Inès'in de, babasının da yürekleri ağızlarına geldi. İhtiyar devam etti:

— Biz Allahtan çok korkarız. Gerçek sülâlem asildir ama, ne elimizde kaldı ne avucumuzda. Bu itibarla don Fernando kızım için iyi bir kısmet. Ne Fransızlar zamanında, ne daha önce, ne de daha sonra mevki sahibi olamadım. Dno Blas sinsi sukûnetini hiç bozmuyordu. İhtiyar: «ranata krallığının en eski ve en asil ailelerinden birine mensubum, dedi.» Sonra içini çekerek ilâve etti.

İhtilâlden evvelki; bir gün, söylediklerimi dinlemiyen bir keşişin kulaklarını kesmek zorunda kaldım. İhtiyarın gözleri yaşardı. Sıkılgan Inès, koynundan, madonna del Pilar'ın elbisesine sürülerek takdis edilmiş bir zincir çıkardı; güzel elleri, sinirli sinirli, ucundaki haçla oynuyordu. Zalim don Blas'ın gözü genç kızın ellerindeydi. Sonra da vücudunun, biraz kuvvetli bir vücut olmasına rağmen, enikonu biçimli olduğunu farketti.

Kendi kendine: «Hatları son derece düzgün, diye düşündü, bu ilâhi güzelliği ondan başka hiç kimsede göremedim.»

Nihayet ihtiyara:

— Peki, don Jaime Arregui mi sizin adınız?

— Evet, don Jaime Arregui.

— Yetmiş yaşında mısınız?

— Altmış dokuz.

Don Blas, içinin ferahladığı yüzünden okunur bir halde:

— Demek ki o siz siniz, dedi, ne vakittir sizi arıyordum. Haşmetpenahımız lütfettiler, emirleriyle size, eski hizmetlerinize karşılık, senede dört bin reallik bir maaş bağlanıyor. Bu maaşın ilk iki senelik taksitini yarın öğle vakti Granata'da teslim edeceğim. Size o arada babamın, bir zamanlar Vieille Castille'in zengin çiftçilerinden biri olduğunu, sizin gibi eski bir Hıristiyan olduğunu, kendimin de hiçbir vakit keşişlik mesleğine girmediğimi göstereceğim. Hakkındaki isnatlarınız böylece suya düşecek.

(1) Üç bin frank.

İhtiyar asîlzade söylenen saatte söylenen yere girmemezlik edemezdi. Evinde bir kızından başka hiç kimsesi yoktu. Onu da, Granata'ya girmeden evvel, götürdü, köy papazının yanına bıraktı; bir daha da hiç görüşmiyeceklermiş gibi tembihlerde bulundu. Don Blas Bustos, ihtiyarı, iki dirhem bir çekirdek karşıladı. Göğsüne bir nişan takmıştı. Üzerinde iyilik etmek istiyen eski, terbiyeli bir asker hali vardı; yerli yersiz boyuna gülüyordu.

Cesaret edebilseydi, don Jaime, don Blas'ın verdiği bu sekiz bin réal'i almıyacaktı; öğle yemeğine de istemiye istemiye orada kaldı. Yemekten sonra zalim polis müdürü ona bütün beratlarını, nüfus kâğıdını, kürek mahkûmiyetinden kurtulmasını temin eden hücceti gösterdi. Bu hüccet onun hiçbir vakit keşişlik mesleğine girmediğinin ıspatıydı.

Don Jaime hep, bir aksilik çıkmasından korkuyordu. Nihayet don Blas «kırk beş yaşındayım, dedi; elli bin réal kazandıran şerefli bir mevkiin sahibiyim. Ayrıca Napoli Bankasında bin once'lık bir gelirim var. Kızınız dona Inès Arregui ile evlenmek istiyorum.»

Don Jaime sarardı. Bir an ikisi de sustular. Sonra tekrar don Blas başladı: «Sizden saklıyacak değilim; don Fernando de la Cueva çirkin bir hâdisede parmağı olmakla lekeli. Emniyet nazırı harıl harıl onu arattırıyor. Garrote[1] cezasiyle cezalandırmayı düşünüyorlar; hiç değilse kürekle. Ben sekiz sene çektim, bilirim. İnanın bana, ölümden beterdir.» Bu sözleri söylerlerken ihtiyarın kulağına yaklaştı, «nazırdan, belki de iki üç haftaya kadar don Fernando'nun Alcolote hapishanesinden Granata hapishanesine nakledilmesi için emir alacağım. Emir, yerine, gecenin geç saatinde getirilecek. Karanlıktan istifade eder de savuşabilirse, madem ki tanıştık, ahbap olduk, hatırınız için vaziyeti idare ederim. Majorka'ya gitsin meselâ, ondan sonra artık kimse dil uzatamaz ona.»

İhtiyar asîlzade hiç cevap vermedi; perişan bir haldeydi. Köyüne nasıl döndüğünü bilemedi. Polis müdüründen aldığı para içine dehşet veriyordu. Kendi kendine: «Bu mu, diyordu, kızımın nişanlısı, dostum don Fernando'nun kanının bedeli?»

Köy papazının evine geldiği zaman Inès'in kollarına atıldı:

— Kızım, diye bağırdı, keşiş seninle evlenmek istiyor.

Inès babasının göz yaşlarını sildikten sonra odadan izin istedi, akıl danışmak üzere kiliseye, papazı görmeye gitti. Papaz, günah çıkarma iskemlesindeydi. Durumundan ve yaşından ötürü nasırlaşmış olan hassasiyetine rağmen papaz ağladı. Neticede şuna karar verdiler: don Blas ile evlenmek, yahut da gece yarısı kaçmak lâzımdı. Bu takdirde dona Inès'le babası Cebelüttarık'a gideceklerdi, oradan da bir gemiye atlayıp İngiltere'ye kaçacaklardı. Inès:

— Peki ama, orada ne ile geçineceğiz, diye sordu.

— Evinizle bahçenizi satabilirsiniz.

Genç kız göz yaşları içinde:

— Kim satacak? dedi.

Papaz cevap verdi:

— Biraz birikmiş param var; beş bin réal kadar tutar; size onu vereyim, kızım. Hem de memnuniyetle veririm. Don Blas Bustos'la evlenmeniz hakkınızda hayırlı olmıyacaksa, memnuniyetle veririm.

On beş gün sonra Granata'nın bütün zaptiyeleri, sırtlarında büyük üniforma, o kasvetli Saint - Dominique kilisesini çepçevre sarmışlardı. Herkes, öğle sıcağında akın akın oraya gidiyordu. Fakat o gün, davetlilerden başka hiç kimse içeri girmeyi göze almıyordu.

Yüzlerce mumun aydınlattığı bu kenar mahalle kilisesinde mumlardan çıkan ışık karanlığı ateşten bir yol gibi deliyordu. Uzakta, mihrabın basamağında diz çökmüş bir adam görünüyordu.

(1) Asillere tatbik edilen bir çeşit boğma usulü.

Etrafındakilerin hepsinden daha heybetli bir hali vardı. Dindar bir eda ile önüne iğilmiş ve zayıf kollarını, çaprazlama, göğsünün üzerinde kavuşturmuştu. Biraz sonra ayağa kalktı. Üzerinde türlü süslerle donatılmış bir elbise vardı. Elini genç kıza uzattı. Kızın genç, körpe hali onun sakilliğiyle görülmemiş bir tezat meydana getiriyordu. Genç zevcenin gözlerinde yaşlar parıldadı. Çizgilerinin, bütün ıstırabına rağmen değişmiyen ifadesi, yüzündeki o melek yumuşaklığı kilisenin kapısından arabaya binerlerken herkesin gözüne çarptı.

Doğrusunu söylemek lâzımsa don Blas evlendiğinden beri biraz insaflı olmuştu; adamlar eskisi kadar sık değildi. Meselâ, mahkûmlarını habersiz olarak arkadan vurdurmuyordu da sadece astırıyordu. Yahut, öldüreceği insanlara, ölmeden evvel; gidip bir defa daha ailelerini görmeleri için müsaade ediyordu. Bir gün, karısına, onu deli gibi sevdiğini söyledi. «Bu Sancha'yı kıskanıyorum, istemiyorum onu.» dedi.

Sancha denilen kız, Inès'in hem süt kardeşi, hem de arkadaşıydı. Don Jaime'in yanında uzun zaman kızının oda hizmetçisi olarak kalmış, Inès Granata'da oturmak üzere buraya geldiği zaman, o da bu saraya, Inès'in peşi sıra, yine aynı ünvanla gelmişti. Don Blas devam etti: « Yanınızdan ayrıldığım zaman, Inès, siz bu Sancha ile baş başa kalıyorsunuz. O hoş bir kız, sizi eğlendiriyor; oysa ki ben, bir sürü tatsız işi başından aşkın, ihtiyar bir asker. Ne inkâr edeyim, pek şirin değilim; bu Sancha, o alaycı güler yüzüyle, beni sizin gözünüze bir misli daha ihtiyar gösterir. Alın, işte kasamın anahtarı. Ona oradan istediğiniz kadar para verin; isterseniz hepsini verin; tek gitsin buradan, kaybolsun, gözüm görmesin onu artık.»

Akşam, çalışma odasına girdiği vakit, don Blas'ın ilk gördüğü insan Sancha oldu; kızcağız her zamanki gibi işiyle gücüyle meşguldü. Don Blas'ın onu görür görmez, tüyleri diken diken olmuştu. Hızla kıza yaklaştı, gözlerini dikip hain hain ona baktı. Bu İspanyollara has bir bakıştı; içinde korku da vardı, cesaret de, kin de. Biraz sonra gülümsedi: «Sevgili Sancha, dedi, dona Inès size on bin real verdiğimi söyledi mi?»

Sancha, gözleri don Blas'ın üzerinde:

— Ben hanımımdan başka hiç kimseden hediye kabul etmem, diye cevap verdi.

Don Blas karısının odasına girdi. Karısı yekten: «Şu anda Torre - Vieja hapishanesinde kaç mahkûm var?» diye sordu.

— Zannederim, mahzenlerde otuz iki, üst katlarda da iki yüz altmış kişi var.

— Onları azadedin, o zaman ben de dünyada edinebildiğim tek dostumdan ayrılırım.

— Benden iktidarımın dışında olan bir şeyi istiyorsunuz, dedi. Don Blas bu sözden sonra, bütün gece, bir tek kelime bile söylemedi. Inès, lâmbasının ışığında çalışırken ara sıra ona bakıyor, zaman zaman renkten renge girdiğini görüyordu. Nihayet işini bıraktı, duaya başladı. Ertesi gün, yine aynı sükût. Gece, Torre - Vijea hapishanesinde bir yangın çıktı. Mahkûmlardan yalnız ikisi öldü; ötekiler polis müdürünün jandarmaların bütün gayretlerine rağmen kaçmaya muvaffak oldular.

Inès hiç kimseye hiçbir şey söylemedi. Ertesi gün, don Blas evine döndüğü zaman Sancha'yı görmedi, karısının boynuna sarıldı.

Torre - Vieja yangınının üstünden bir buçuk sene geçmişti. Granata'nın bir saat cenubunda dağlar arasında kurulmuş Zuia kasabasının en biçimsiz hanının kapısında duran bir araba toz toprak içinde bir yolcu indi. Alcolote şimalde kalıyordu.

Granata'nın bu güzel kasabası, âdeta, Andalusya'nın çölleri ortasında mesut bir vaha idi. Burası hâlâ İspanya'nın en güzel beldesidir. Ama acaba yolcu buraya, sırf merakından dolayı mı gelmişti? Kılığına kıyafetine bakılacak olursa, Katalonyalıya benziyordu. Majorka'dan aldığı pasaportu Barsalona'da vize edilmişti. Çünkü oradan çıkmıştı karaya. Biçimsiz hanın sahibi çok

fakir bir adamdı. Katalonya'lı yolcu ona don Pablo Rodil adını taşıyan pasaportunu uzatırken mânalı mânalı bir baktı, hancı:

— Evet, beyzadem, dedi. İsmi âlinizi, Granata polisine, sordukları takdirde bildireceğim.

Yolcu, bu güzel memleketi görmek istediğini söyledi. Her sabah güneşin doğmasından bir saat evvel çıkıyor, ta öğle sıcağına kadar dönmüyordu. Döndüğü zaman herkes ya yemekte oluyor, yahut da öğle uykusuna yatmış bulunuyordu.

Don Fernando saatlerce, üstü taze mantar ağacı filizleriyle örtülü, bir tepede kalıyordu. Oradan, Granata'nın şimdi don Blas'la Inès'in oturdukları, eski engizisyon sarayını görüyordu. Gözlerini, evlerin ortasında bir dev gibi yükselen bu sarayın, kararmış duvarlarından bir türlü ayıramıyordu. Majorka'dan ayrılırken, don Fernando kendi kendine, Granata'ya girmiyeceğim diye yemin etmişti. Ama bir gün dayanamadı; gideyim, dedi, şu sarayın sokağından bir geçeyim. O dar sokakta, tam sarayın karşısında bir kunduracı dükkânına girdi. Orada biraz fazlaca kalıp kunduracı ile çene çalmak için de bir bahane buldu. Kunduracı ona dona Inès'in dairesinin pencerelerini gösterdi. Bu pencereler ikinci kattaydı, eni konu da yüksekti.

Öğle istirahati zamanı gelince, Fernando, kalbi kıskançlığın zehriyle dolu, tekrar Zuia'ya doğru yola çıktı. Bir aralık içinden evvelâ Inès'i bıçaklamak, sonra da kendini öldürmek arzusu geçti. Öfkeyile söyleniyordu «Zayıf, korkak kadın onu sevebilir de... Hele bunu bir de vazife sayarsa» Bir köşe başında Sancha'ya rasgeldi. Sanki ona söylemiyormuş gibi:

— Hayır, dostum, yaklaşma, dedi. Adım don Pablo Rodil, Zuia'da, Ange hanında kalıyorum; yarın, akşam çanları çalarken, büyük kilisenin yanında bulunabilir misin?

Sancha da hiç ona bakmadan cevap verdi:

— Bulunurum.

Ertesi gece, don Fernando, Sacha'yı gördü, ağzını bile açmadan hanına doru yürüdü. İçeriye, peşi sıra Sancha da girdi; hiç kimseye görünmemişti. Fernando kapıyı kapattı. Gözleri yaşararak:

— Ee? diye sordu.

Sancha cevap verdi:

— Artık onun yanında değilim. On sekiz ay oluyor beni çıkaralı. Hiçbir sebep yoktu çıkarması için, bir şey de söylemedi. Vallahi, don Blas'ı seviyor galiba.

Don Fernando, göz yaşlarını silerek:

— Don Blas'ı seviyor mu? diye bağırdı, bu da mı gelecekti başıma?

— Bana yol verdiği gün çok yalvardım. Ayaklarına kapandım. Kabahatimi söylemesi için. Kısaca: «kocamın arzusu böyle» diye cevap verdi. Başka bir lâf söylemedi. Dindarlığını bilirsiniz. Bir de şimdi gönün onu; ömrü günü ibadetle geçiyor.

Don Blas baştakilere yaranmak için, kendi oturduğu engizisyon sarayının yarısını, clariste[1] kadınlara tahsis etmişti. Kadınlar orada yerleştiler. Dona Inès de ömrünü orada geçiriyordu. Don Blas evden çıkar çıkmaz gidip bir baksaydınız, dona Inès'i mihrabın önünde ellerinizle koymuş gibi bulurdunuz. Orada diz çöküyor, durmadan ibadet ediyordu. Don Fernando:

— Demek Don Blas'ı seviyor, dedi.

— Beni kovduğundan bir gece evveldi, dedi ki bana...

Fernando onun sözünü kesti:

— Neşeli mi?

(1) Saint - Claire tarikatına mensup rahibeler.

— Ayrıca neşeli değil, ama sessiz sadasız yaşıyor işte. Sizin tanıdığınız zamanlardan çok farklı. O eski hoppalıklarından, delişmenlikleriden eser kalmadı; hani köy papazı takılırdı ara sıra.

Don Fernando odanın içinde geniş adımlarla dolaşmaya başladı:

— Alçak, dedi, bana verdiği yeminleri nasıl da tutuyor. Demek beni bu kadar seviyormuş. Bir parça üzülmek yok ha. Halbuki ben...

Sancha devam etti:

— Efendimize dediğim gibi, ayrıldığımdan bir gece evveldi, dona Inès benimle tatlı tatlı konuştu; gayet iyiydi; aynen eskiden Alcolote'ta olduğu gibi. Ama ertesi gün, bir «Kocam öyle istiyor.» dır tutturdu; elime, imzalayıp bir de kâğıt tutuşturdu; o kâğıt sayesinde sekiz yüz réal'lik bir maaşım var şimdi.

Don Fernando:

— Versene bakayım şu kâğıdı bana, dedi.

Inès'in imzasını öptü öptü.

— Benden bahsetmiyor mu?

— Hiç. Hem de o kadar hiç ki bir seferinde ihtiyar don Jaime bile, benim önümde, o kadar sevimli bir ahbabını unuttuğu için kendisine sitem etti. Benzi kül gibi oldu, cevap falan vermedi. Babasını kapıya kadar geçirir geçirmez, döndü kapanıp ibadete başlamak için sarayın kilisesine dar attı kendisini.

— Ben de budalanın biriyim, işte bu kadar. Şimdiden sonra nasıl nefret edeceğim ama ondan. Artık lâfını etmiyelim, Sancha... Ne iyi etmiş de Granata'ya gitmişim yine ne iyi olmuş da sana rastlamışım... Ee, sen ne yapıyorsun bakalım?

— Granata'nın yarım saat ötesinde Albaracen köyü var, orada yerleştim, öte beri alıp satıyorum. Sesini alçaltarak devam etti, iyi İngiliz malları geçiyor elime. Alpujarres kaçakçıları getiriyorlar. Sandıklarımda iki bin réal'likten fazla mal var. Hasılı mesudum.

— Anlıyorum, Alpujerres dağlarının efelerinden bir dostun var. Artık seni görmem. Al, şu saat de benim yadigârım olsun.

Sancha gidiyordu, Fernando onu tuttu: «Cüsem bir görünsem ona, ne yapar acaba?» dedi.

— Kaçar; belki de kendini pencereden atacaktır. Ama sakın yapmayın. Sancha biraz daha Fernando'ya sokularak devam etti, istediğiniz kadar kıyafet değiştirin, gene de, boyuna evin etrafında nöbet bekliyen sekiz on tane hafiyesi sizi yakalayıverirler.

Don Fernando bu pısırıklığından utandı, başka bir tek kelime ilâve etmedi. Ertesi günden tezi yok, tekrar Majorka'ya hareket etmeye karar verdi.

Sekiz gün sonra, nasılsa, Albarcen köyüne bir yolu düştü. Eşkıyalar vali O'Donnel'i yakalamışlar, bir saat çamurun içinde yüzü koyun yatırmışlardı. Don Fernando o esnada telâşlı telâşlı koşan Sancha'yı gördü. Sancha, ona:

— Şimdi sizinle konuşacak vaktim yok, evime gelin, diye bağırdı.

Sancha'nın dükkânı kapalıydı, kendisi de ipek kumaşlarını kara meşeden yapılmış büyük bir sandığın içine tıkıştırmakla meşguldü. Fernando'ya:

— Belki de bu akşam basılacağız, dedi. Bu haydutların reisi, benim kaçakçının düşmanıdır. İlk talan edilecek yer bu dükkân olacaktır. Şimdi Granata'dan geliyorum. Kim ne derse desin, bu Inès çok iyi kadın; mallarımın en iyilerini odasında saklıyacak; don Blas kaçak malla dolu olan bu sandığı görmiyecek. Bir aksilik olur da görüverirse, o zaman dona Inès bir bahane bulup onu yatıştıracaktır.

Tüllerini, şallarını yerleştirmekte acele ediyordu. Don Fernando onu seyrederken birdenbire sandığın üzerine atıldı, bütün şalları, bütün tülleri dışarı fırlattı, onların yerine, sandığın içine kendisi girdi.

Sancha korkmuş, afalladı:

— Siz deli misiniz? dedi.

— Ah şu altınları; ama ben de bu sandık Granata'daki engizisyon sarayına girmeden, buradan çıkarsam, Allah beni kahretsin. Mutlaka görmek istiyorum onu.

Sancha, o müthiş korkusu içinde, bir sürü şeyler söyledi, don Fernando hiçbirini dinlemedi. Bir şeyler daha söyleyecekti, o sırada içeriye Zanga girdi. Zanga Sancha'nın amcasının oğluydu, hammallık ederdi, bugün de sandığı katırına yükleyip Granata'ya götürecekti. İçeri girerken çıkardığı gürültüyü duyunca, don Fernando, sandığın çarçabuk kapağını kafasına kapattı. Sancha ne olur ne olmaz diye anahtarla kilitleyiverdi.

Bir haziran sabahı, saat on bire doğru don Fernando Granata'ya bir sandığın içine girdi; havasızlıktan ha boğuldu, ha boğulacaktı. Nihayet engizisyon sarayına vardılar. Zanga merdivenleri çıkmaya başlayınca Fernando bir ümitlendi; her halde sandığı ikinci kata koyacaklardı; kim bilir, belki de Inès'in odasına.

Kapılar kapanıp da el ayak çekilince; Fernando, şu kilidi bıçağımla bir deneyeyim bakayım, dedi. Becerdi de. Sahiden Inès'in odasındaydı; sevincinden âdeta deli olacaktı. Odada kadın elbiseleri vardı. Karyolanın yanında bir haç gördü. Görür görmez de tanıdı. Aynı haç bir zamanlar Inès'in Alcolote'deki küçük odasında dururdu. Inès onu, bir seferinde, şiddetli bir kavgadan sonra odasına getirmiş, sevgilisine ömrünün sonuna kadar sadık kalacağına dair bu haçın üzerine yemin etmişti.

Hava son derece sıcak, oda karanlıktı. Panjurlar kapatılmıştı. Hind kumaşlarının en hafiflerinden yapılmış perdeler ta yerlere kadar iniyordu. Odanın içindeki derin sükût birdenbire bir su sesiyle bozulmuştu. Köşedeki küçük bir fıskiyeden sular fışkırıyor, biraz yükseldikten sonra siyah mermerden bir havuza dökülüyordu.

O kadar hafif bir gürültü don Fernando'yu titretti, halbuki o, hayatında hiç değilse yirmi defa en büyük cesaret imtihanlarını vermişti. Majorka'dayken, çok kere bu odaya nasıl gireceğini düşünür,onun hayaliyle yaşardı. İşte şimdi o odadaydı. Ama o büyük saadeti bulamıyordu burada. Gurbette, yerinden yurdundan uzakta yaşıyan, talihsiz Fernando'nun ruhu sonu gelmiyen felâketlerin azdırdığı çılgın bir aşkla yorulmuştu.

Şu anda, o kadar sâf, o kadar mahçup, Inès'in hoşuna gitmemek korkusu tek hissiydi. Biraz sonra, kilisenin saati ikiyi vurduğu zaman, o derin sessizlik içinde mermer merdivenlerden hafif bir ayak sesinin yukarıya çıktığını duydu. Bu sesi duyduğu zaman Fernando az kalsın bayılacaktı. Okuyucularımın, cenup insanlarının o acayip, o heyecanlı mizaçları hakkında bazı fikirleri olabileceğini tahmin etmeseydim Fernando'nun o halini ağzıma bile alamazdım. Biraz sonra ayak sesleri kapıya yaklaştı. Fernando Inès'in yürüyüşünü tanıdı. Vazifelerine bağlı bir insanın ilk anda duyacağı isyanla karşılaşmağa cesaret edemedi. Sandığın içine saklandı.

Sıcak da, karanlık da müthişti. Inès yatağına uzandı. Biraz sonra don Fernando onun, nefes alış tarzından, uyuduğunu anladı. O vakit yatağa yaklaşmaya cesaret edebilirdi. Bunca senedir tek düşüncesi olan Inès'i gördü. Uykusundaki o mâsum, o kendisini terketmiş hal, içine korku verdi. Bu acayip his, onu iki seneden beri görmediğini düşündükçe, büsbütün arttı. Yüzünün çizgilerinde soğuk; nahoş bir kibarlık ifadesi vardı. Fernando çizgileri tanımıyordu.

Bununla beraber, yavaş yavaş, ruhunda onu tekrar görmenin saadeti belirmeye başladı. Üzerindeki yaz elbisesinin yarı dağınık hali o tatsız kibarlık ifadesiyle sevimli bir tezat meydana getiriyordu.

Inès'in, ilk görüşte, kendisinden kaçacağını iyiden iyiye aklı kesti. Gidip kapıyı kapattı, anahtarını da yanına aldı.

Nihayet, bütün mukadderatını tâyin edecek an geldi. Inès kımıldandı; uyanmak üzereydi. O anda Fernando'nun içine bir şey doğdu; gitti, Alcolote'ta iken Inès'in odasında duran o haçın önünde diz zöktü. Inès gözlerini açtı, fakat henüz uyku sersemiydi. Birdenbire, Ferando'nun uzaklarda öldüğünü bu haçın önünde gördüğü insanın da onun hayali olduğunu sandı.

Yatağının önünde ayakta, elleri biribirine bitişik, bir müddet hareketsiz kaldı. Titrek ve daha ziyade boğuk bir sesle: «Zavallı bedbaht» dedi. Fernando hep diz çökmüş ve onu görmek için yarı dönmüş bir vaziyette duruyor, eliyle haçı gösteriyordu. Bir aralık, teessür içinde, bir kımıldanacak oldu. Inès o vakit tamamiyle uyandı, işin hakikat olduğunu anladı; fırladı, kapıya koştu; kapı kapalıydı.

«Ne cesaret diye bağırdı. Çıkınız, don Fernando.» Sonra odanın en uzak köşesine, fıskıyenın bulunduğu köşeye doğru kaçtı. Sinirli bir sesle: «Yaklaşmayın, yaklaşmayın, diyordu, çıkın.» Gözlerinde affedilemez en lekesizi parlıyordu.

— Hayır, sana birkaç söz söylemeden, çıkmıyacağım; dinle beni. İki senedir seni unutamadım. Gözlerimde gece gündüz senin hayalin. Şu haçın önünde ölünceye kadar benim olacağına yemin etmemiş miydin sen?

— Çıkınız, yoksa şimdi bağıracağım, gelip ikimizi de öldürecekler.

Zile doğru koştu, fakat Fernando oraya ondan evvel vardı, Inès'i kucakladı, kollarının arasında sıktı. Don Fernando'nun her tarafı titriyordu. Inès bu hal karşısında dayanamadı; bütün kuvveti kesildi, bütün hiddeti dağıldı.

Don Fernando kendini aşk ve şehvet hislerine kaptırmadı. Sevgilisine karşı büsbütün hürmetkâr davrandı.

Inès'ten daha fazla titriyordu. Çünkü ona karşı sanki düşmanıymış gibi hareket etmişti. Buna rağmen içinde ne kızgınlık, ne küskünlük, hiçbir kötü şey bulamıyordu. Inès.

— Yoksa, ruhumu cehennemlik etmek mi istiyorsun? dedi, ama hiç olmazsa bir şeye inan, seni çok seviyorum, senden başka da kimseyi sevmedim. Evlendim evleneli nefret ettiğim bu hayatta bir tek dakikam yoktur ki seni düşünmemiş olayım. Unutmak için her şeyi yaptım; ama olmadı; bu, korkunç bir günah. Abdimde durmazsam diye korkma, Fernando'm; böyle bir şeyi aklına getirebilir misin? Şu gördüğün, yatağımın kenarındaki haça baktıkça, Allah da şahidim ya, gözümün önüne sana verdiğim sözden, Alcolote'taki o küçük odada elimi bu haça uzatarak ettiğim yeminden başka hiçbir şey gelmiyordu. Ah, bu, kara yazımız; bunu sonuna kadar çekeceğiz. Fernando. Bari son günlerimizde mesut olalım.

Bu sözler don Fernando'un bütün endişelerini dağıttı. İşte o zaman saadet başladı: «Nasıl? beni affediyor musun? Beni hâlâ seviyor musun?» Saatler hızla geçiyordu; gün batmak üzereydi; Fernando ona, sabahleyin sandığı görünce bu fikrin kendisine birdenbire nasıl geldiğini anlattı. Oda kapısının dışında olan büyük bir gürültüyle bu dalgın hallerinden uyandılar. Gürültü don Blas'ın gürültüsüydü. Karısını almaya geliyordu. beraber akşam gezintisine çıkacaklardı. Fernando, Inès'e:

— Sıcağın fazlalığından dolayı rahatsız olduğunu söyle, dedi. Ben sandığına giriyorum. Al odanın anahtarını; birdenbire açma, daha doğrusu açamıyormuş gibi yap; tersine falân çevir. Sandığın kilidinin kapandığını duyuncaya kadar oyala.

İstedikleri gibi oldu; don Blas bu şaşkınlığını sıcağın fazlalığına verdi. «Zavallı dostum» dedi; onu böyle palas pandıras uyandırdığı için bir sürü aflar diledi; kollarına aldı, yatağına götürdü, okşadı, sevdi, sandığı görünce gözlerini kırparak: «Bu nedir» diye sordu. Polis müdürlük damarı birdenbire kabarmış gibiydi. Inès ona sandığın hikâyesini, Sancha'nın korkularını anlatıncaya kadar o beş altı defa «Böyle bir şey benim evimde» dedi durdu. Sert bir tavırla:

— Versenize anahtarı bana, dedi.

— Anahtarı almak istemedim; belki hizmetçilerinizden birinin eline geçer diye. Reddedişim Sancha'nın daha çok hoşuna gitti galiba.

Don Blas.

— Durun, dedi; şurada tabancaların durduğu sandıkta maymuncuklarım olacak, dünyada açmıyacakları kilit yoktur.

Yatağın baş ucuna doğru gitti. Bir kasa açtı; içi silâh doluydu; oradan aldığı bir deste İngiliz maymuncuğuyle sandığa yaklaştı. Inès pencerelerden birinin pancurunu açtı. Dirsekleriyle pencereye dayanarak dışarıya doğru sarktı; öyle ki don Blas sandığı açıp da Fernando'yu meydana çıkarır çıkarmaz kendini sokağa fırlatabilecekti. Don Blas'a karşı sonsuz bir kini olan Fernando bütün soğuk kanlılığını topladı; hemen aklına bir çare geldi; bıçağının ucunu sandığın kilidinin içine soktu, don Blas da maymuncuklariyle boşu boşuna uğraştı, durdu. Nihayet, doğrularak:

— Acayip, dedi, bu maymuncuklar beni şimdiye kadar hiç mahçup etmemişti. Sevgili Inès'im, gezmemiz gecikti; senin yanımda da olsam, bu sandık aklımda oldukça, içim rahat etmiyecek; kim bilir içinde ne var, belki de bir sürü yolsuz evrakla dolu. Rahip, düşmanım. Ben evde yokken bir baskın yapıp; her tarafı araştırmıyacağını kim temin eder? Yazıhaneme kadar bir gideyim, yanıma bu işi benden daha iyi becerecek bir işçi alır, hemen gelirim.

Çıktı. Dona Inès kapıyı kapatmak üzere pencereden ayrıldı. Don Fernando ona beraberce kaçmayı teklif etti. Ama bu olmıyacak bir şeydi. Inès: «Sen bu zalim don Blas'ın ne biçim adam olduğunu bilmiyorsun, dedi, birkaç dakika içinde Granata'dan saatlerce uzak yerlerdeki adamlarından haberler alır. Ah, ne olurdu seninle beraber kaçabilseydim. Gider İngiltere'ye, orada yaşardık. Düşün ki bu ev Tanrının günü en gizli köşelerine kadar karıştırılır. Bununla beraber seni saklamak için elimden geleni yapacağım; beni seviyorsan ihtiyatlı ol, çünkü sen ölürsen ben de yaşıyamam.»

Hızlı hızlı kapıya vurulunca sustular. Fernando, elinde hançeri, kapının arkasına saklandı; bereket versin gelen Sanchaydı. Ona iki kelime ile olanı biteni anlattılar. O: «Ama, madam, dedi, Fernando'yu sakladığınız vakit düşünmüyorsunuz ki sandık boş kalacak, don Blas arayınca hiçbir şey bulamıyacak. Bu kadar zamanda ne konulabilir içine? Ha, az kalsın şaşkınlıkla en iyi haberi söylemeyi unutuyordum; bütün şehir heyecan içinde, don Blas da son derece meşgul. Granda - Palace'daki bir kahvede kıralîyetçi bir fedai mebus don Pedro Ramos'a küfretmiş, o da herifi bıçakladığı gibi öldürmüş. Don Blas'a daha şimdi, Puerta del Sol'de rasladım. Etrafı zaptiyeleriyle doluydu. Siz bari Fernando'yu saklayın, şu sandığın içine girsin, ben de gideyim Zanga'yı bulayım da gelip sandığı götürsün. Ama vaktimiz yetecek mi acaba? Siz şu sandığı her şeyden evvel başka bir yere kaldırın da don Blas gelip bir şey sorduğu zaman hemen verilecek bir cevabınız olsun, o da sizi derhal bıçaklamaya falân kalkmasın. Dersiniz ki onu Sancha açtı Sancha kaldırttı. Yalnız, fazla oyalanmıyalım. Don Blas benden evvel bir geliverecek olursa hepimizin öldüğü gündür.» Sancha'nın nasihatları sevgililere fazla dokunmadı. Sandığı loş bir koridora taşıttılar, ondan sonra birbirlerine ayrı geçmiş iki senenin hikâyelerini anlattırlar. Inès diyordu ki don Fernando'ya: Sana hiç sitem etmiyeceğim. Ne dersen yapacağım. Çünkü artık ömrümüzün uzun sürmiyecek gibime geliyor. Don Blas böyle zamanlarda kendi hayatını da, başkalarının hayatını da nasıl hiçe sayar bilmezsin. Benim seni gördüğümü anlıyacak, anlar anlamaz da beni öldürecek.»

Bir an, dalgın bir halde, düşündükten sonra: «Hoş, yaşasam da ne bulacağım onunla sürülen hayatta?» dedi. «Yine de günahkâr olacak değil miyim?»

Sonra Fernando'nun boynuna atıldı: «Şu anda benden daha mesut kadın yok, diye bağırdı, tekrar görüşebilmemiz için bir imkân bulursan, bana Sancha ile haber gönder; unutma ki Inès adında bir kölen var.»

Zanga geldiği vakit artık gece olmuştu. İçinde Fernando'nun saklı bulunduğu sandığı yüklendi. Birkaç yerde zaptiyeler tarafından sorguya çekildi. Liberal mebusu dört bir yanda arıyorlar,

bulamıyorlardı. Zanga sandığın don Blas'a ait olduğunu söylüyor, onun üzerinde zaptiyeler de geçmesine müsaade ediyorlardı.

Zanga'yı, son defa olarak, mezarlık boyunca uzayan bir yolda durdurttular, biraz alçakta olan yol, mezarlıktan bir omuz yüksekliğinde bir duvarla ayrılıyordu. Zanga yükümü duvara dayıyayım da bir dinleneyim dedi. Zaptiyelere cevap verirken sandık da duvarın üstünde duruyordu.

Nihayet, don Blas'a karşı gelmek korkusuyle, yükünü son defa olarak sırtına vurdu. Telâşla sandığı öyle bir vaziyette tutmuştu ki içersinde Fernando baş aşağı gelmişti. Bu vaziyette taşınmanın Fernando'ya verdiği rahatsızlık, yavaş yavaş, dayanılmaz bir hal almaya başladı. Vararak ları yere az kaldığını düşünerek ümitleniyordu. Ama bir aralık baktı ki sandıkta hareket falân yok, sabrı tükendi. Sokakta büyük bir sessizlik hüküm sürüyordu. Şöyle bir hesapladı. Vakit en aşağı, gecenin dokuzu olmalıydı. «Eline birkaç para versem, Zanga kimseye bir şey söylemez her halde.» diye düşündü. Can acısından bitmiş bir halde, yavaşça dedi' ki: «Sandığı tersine çevir, ölüyorum.»

Günün bu kadar biçimsiz bir saatinde mezarlık duvarının dibinde bulunmayı pek de soğuk kanlılıkla karşılamıyacak olan hammal, kulağının hemen yanı başında duyduğu bu sesten fena halde ürktü; bu olsa olsa bir hortlağın sesi olmalıydı; tabanları kaldırdığı gibi kaçmağa başladı. Sandık duvarın üstünde kalakalmıştı. Don Fernando'nun can acısı gittikçe artıyordu. Zanga'dan hiçbir cevap almayınca, orada bırakıldığını anladı. Başına gelecek ne olursa olsun, sandığı açmağa karar verdi; şiddetli bir hareket yaptı. Yapmasıyle de mezarlığın içine yuvarlanması bir oldu.

O kadar fena yuvarlanmıştı ki birkaç dakika kendine gelemedi. Sandığın kilidi düşmenin şiddetiyle kendiliğinden kırılmıştı. Fernando başının üzerinde yıldızların parladığını gördü. Yeni gömülmüş bir ölünün mezarı üstündeydi. Inès'in başında dolaşan tehlikeyi düşündü. Bu düşünce ona bütün kuvvetini geri verdi.

Her tarafı yara bere içindeydi, birçok yerlerinden kanlar akıyordu. Bununla beraber kalkmaya muvaffak oldu; biraz sonra da yürümeye. Güç belâ mezarlığın duvarından aşağıya indi, doğru Sancha'nın evine gitti. Onun öyle kan revan içinde görünce, Sancha delikanlının don Blas tarafından yakalandığını sandı. Ama sonra, işin aslını öğrenince: «Doğrusu, dedi, bizi iyi bir hale soktun.» İkisi de, mezarlıkta kalan sandığı oradan kaldırmak için geceden istifade etmek lâzım geldiği bahsinde müttefiktiler. Sancha: «Eğer, dedi, don Blas'ın hafiyeleri bu musibet sandığı yarın orada bulacak olurlarsa ben de, dona Inès de, öteki dünyayı boyladı demektir.»

Don Fernando:

— Şüphesiz kan lekeleri de vardır üstünde, dedi.

Bu işi becerebilecek tek adam Zanga idi. Tam onun lâfını ederlerken o da Sancha'nın kapısını çaldı. Sancha ona:

— Bütün anlatacaklarını biliyorum, dedi. Sandığımı bıraktın, kaçtın değil mi? Bütün kaçak mallarım orada mezarlıkta kaldı. Gördün mü başıma geleni? Bak şimdi ne olacak sana söyliyeyim: Don Blas seni ya bu akşam, ya yarın sabah sigaya çekecek, ne cevap vereceksin

— Eyvah, yandım.

— Sandığı enkizisyon sarayından çıkardıktan sonra buraya, benim evime getirdiğini söylersen kurtulursun.

Yeğenine ait eşyayı öyle tehlikeli bir halde bırakmış olduğu için Zanga'nın canı sıkılıyordu; ama hortlaktan korkmuştu. Şimdi de don Blas'tan korkuyordu; Sancha ona, kimseyi mesul durumda bırakmamak için polis müdürüne ne yolda cevap vermesi gerektiğini anlatıyor, gelgelelim o, bu anlatılanları öyle pek uzun boylu anlıyabilecek bir halde görünmüyordu. Birdenbire ortaya çıkan Fernando:

— Al sana on duca[1], dedi. Ama Sancha'nın sana anlattıklarını hele bir iyi söyleme, bil ki seni öldürecek hançer budur.

Zanga:

— Siz de kimsiniz beyim? dedi.

— Kıraliyetçi askerlerin harıl harıl aradıklarını zavallı bir negro.

Zanga serseme dönmüştü. Hele bir de don Blas'ın adamlarından iki zaptiyenin içeriye girdiklerini görüverince az kalsın yüreği ağzına geliyordu. Zaptiyelerden biri onu yakaladığı gibi doğru reislerine götürdü. Öteki sadece, Sancha'ya, engizisyon sarayından kendisini istediklerini haber vermeğe gelmişti. İstemelerinin sebebi de, pek o kadar korkulacak gibi bir şey değildi.

Sancha onunla biraz şakalaştı, nefis bir rancio şarabı ikram etti. Gevezelik damarlarını ayaklandırmak; ağzından biraz lâkırdı almak, söylediklerini de bir kenara saklamış olan Fernando'ya işittirmek istiyordu.

Zaptiye Zanga'nın hortlaktan nasıl korkup da kaçtığını, bir meyhaneye nasıl beti benzi ölü gibi girdiğini, orada başından geçenleri halka nasıl anlattığını bir bir tekrar etti. O kıraliyetçiyi öldüren negro'nun, yahut da liberalin - her ne ise - takibine memur hafiyelerden biri, meğer, tam o sırada meyhanedeymiş. Koşup bu haberi don Blas'a yetiştirmiş. Zaptiye: «tabii, diye ilâve etti bizim müdür de enayi değil ya, ehil adam; Zanga'nın duyduğu sesin mezarlıkta saklanmış olan negro'nun sesi olduğunu şıp diye anladı. Sandığı aramak üzere beni yolladı. Biz de gittik, sandığı bulduk; sandığın ağzı açıktı, üstünde de kan lekeleri vardı. Don Blas bu işe çok şaştı, işte nihayet de beni buraya yolladı. Ne ise, haydi gidelim.»

Sancha zaptiye ile beraber engizisyon sarayına gitmek üzere yola düştüğü zaman, içinden: «Inès de, ben de, ikimiz de öldük, diyordu Don Blas sandığı görür görmez, tanımıştır; şu anda da evinde bir yabancının sokulduğunu biliyor.»

Gece, zifir gibi karanlıktı. Sancha bir aralık kaçmayı düşündü: «Ama, dedi sonra. dona Inès'i o halinde yalnız bırakmak âdilik olur. Şu anda ne cevap vereceğini bilemiyordur zavallı.»

Engizisyon sarayına geldikleri vakit kendisini ikinci kata çıkardıklarını, hele bir de dona Inès'in odasına soktuklarını görünce şaşırdı Sorgu yerinin hali pek hayra alâmet değildi. Odanın içi ışıklarla donatılmıştı. Dona Inès'i bir masanın kenarına oturmuş, don Blas'ı da ayakta durur bir halde buldu. Müdürün gözleri pırıl pırıl yanıyordu. Uğursuz sandık, ağzı açık olarak, önlerindeydi. Her tarafı baştan başa kana bulanmıştı. Don Blas Zanga'ya birtakım sualler sormakla meşguldü; Sancha içeri girince Zanga'yı hemen oturttular. Satıcı kadın kendi kendine düşünüyordu: «Acaba bizi ele verdi mi? Ne biçim cevaplar vereceğini söylediğim vakit meramımı anladı mı acaba? Dona Inès'in hayatı onun elinde.» Sancha, cesaret vermek için dona Inès'e baktı. Fakat onu görünce hayret etti. O kadar çekingen bir kadın nasıl oluyordu da bu kadar cesaretli olabiliyordu?

Sancha, don Blas'ın suallerine verdiği cevapların daha ilk kelimelerinde bir şeye dikkat etti. Her zaman pekâlâ aklı başında olan bu adam o gün deli gibiydi. Bir aralık, kendi kendine: «Mesele meydanda.» diye mırıldandı. Bu sözü Sancha gibi dona Inès'de duymuştu. Sade bir eda ile: «Bu kadar çok mum odayı hamama çeviriyor.» diyerek pencereye doğru yürüdü. Sancha onun birkaç gün evvelki tasavvurunu bildiği için bu harekette de mâna verdi. Birdenbire sinirleri boşandı: «Bu adamlar beni öldürmek istiyorlar, diye bağırdı, don Pedro Ramos'u kurtardım diye.» Hızla Inès'i yakaladı.

Bir sinir buhranının şaşkınlığı içinde, yarı anlaşılır, yarı anlaşılmaz bir tarzda birtakım şeyler anlatıyordu. Bu sözlere göre Zanga'nın, içi eşya ile dolu sandığı Sancha evine getirdiğinden biraz sonra üstü başı kan içinde bir adam, elinde bir hançerle odadan içeriye dalmış, «Kıral taraf-

(1) O zamanın bir nevi altın parası.

tan bir askeri öldürdüm, adamın arkadaşları beni arıyorlar, imdadıma yetişmezseniz gözünüzün önünde kesecekler beni.» demişti.

Sancha kendinde değilmiş gibi bağırdı:

— Şu elindeki kanlara bakın, beni öldürmek istiyorlar.

Don Blas, soğuk bir eda ile:

— Devam edin, dedi.

— Don Ramos bana dedi ki: Hiéronymite'lerin manastırının başpapazı amcam olur. Onun manastırına bir atabilirsem kendimi, kurtuldum demektir. Elim ayağım titremeğe başladı. O aralık gözü sandığıma ilişti. Tam da İngiliz tüllerimi içine yerleştirik dolduruyordum. Birdenbire içindeki eşyayı dışarı fırlatmağa başladı. Ondan sonra da kendi girdi sandığın içine. «Çabuk kilidi üstüme kapatın, hiç vakit kaybetmeden de sandığı Hiéronymite'lerin manastırına taşıttırın.» dedi. Elime de bir avuç para tutuşturdu. İşte onlar da burada. Yolsuz hareketimin karşılığı olan bu para içime dehşet...

Don Blas:

— Dalavere istemez, diye bağırdı.

Sancha devam etti:

— Dediğini yapmazsam beni öldürür diye korktum. Sol elinde hep, ucundan o kıraliyetçi askerin kanı damlıyan bir hançer tutuyordu. Ne yalan söyliyeyim, korktum doğrusu. Zanga'yı çağırdım, sandığı aldı, manastıra götürdü. Ben de...

Sancha'nın vakit kazanmak istediğini keşfeden don Blas.

— Yeter, dedi, ağzını açıp bir kelime daha söyliyeyim deme, öldüğün gündür.

Don Blas Zanga'yı getirmeleri için işaret etti.

Sancha her vakit pek sakin olan don Blas'ın o gün deli gibi bir hale geldiğine dikkat ediyordu. İki senedir sadakatinden emin olduğu insan hakkında şüpheleri vardı. Sıcak onu mahvetmişe benziyordu. Buna rağmen, zaptiyelerin getirdiği Zanga'yı karşısında gördüğü zaman hızla üstüne atıldı, kolundan yakaladı.

Sancha, kendi kendine: «İşte nihayet meşum saat geldi çattı dedi. Dona Inès'in de, benim de hayatlarımızın ne olacağını bu adam tâyin edecek. Gerçi şimdiye kadar bana sadıktı; ama bu akşam, hortlağın kokusu bir taraftan, don Fernando'nun hançerinin korkusu bir taraftan, ne söyliyeceğini Allah bilir artık.»

Don Blas'ın ellerinde fena halde sarsılmış olan Zanga alık alık bakıyor, hiçbir cevap vermiyordu. Sancha: «Ah, Yarabbim, diye düşündü. Şimdi ona doğruyu söyliyeceğine dair yemin ettirecekler; o da sofu mu sofu, bir türlü yalan söyliyemiyecek.» Bereket versin don Blas'ın aklına yemin ettirmek gelmedi. Nihayet Zanga,yarı korkudan, yarı da Sancha'nın bakışları altında tehlikenin büyüklüğünü sezmesinden olacak, konuşmağa başladı. İhtiyatkârlığından mı, yoksa düpedüz şaşkınlığından mı, her ne ise, izahatı eni konu müphem kaçtı. Anlattığına göre Sancha kendisini çağırmıştı. Biraz evvel sayın polis müdürünün sarayından getirdiği sandığı yeniden onunla gönderecekti. Sandık Zanga'yıa evvelkinden epey ağır ağır gelmişti. Mezarlığın yanından geçerken takati tükenmiş, sandığı mezarlığın duvarına dayanmıştı. Kulağına yalvaran bir insan sesi geldi. «Onun üzerine kaçtım.» dedi.

Don Blas onu suallere boğuyordu, fakat kendisi de yorgunluktan bitmişti. Vakit, gece yarısını bir saat geçiyordu; istintakı ertesi sabaha bıraktı. Zanga hala konuşuyordu. Sancha eskiden de olduğu gibi, Inès'ten, onun odasının yanındaki küçük odada yatmak için müsaade istedi. Don Blas bu hususta konuşulanlardan her halde hiçbir şey duymamıştı. Fernando'yu düşündükçe içi titriyen Inès geceleyin kalkıp, Sancha'nın yanına gitti. Sancha ona: «Don Fernando şu anda emniyette, madam, dedi; fakat sizin hayatınız olsun, onunki olsun pamuk ipliğiyle bağlı. Don

Blas fena kuşkulanıyor. Yarın sabah Zanga'yı adam akıllı tehdidedecektir, keşişin onun üzerinde bir hayli nüfuzu vardır; kim bilir, belki de onu kullanıp bütün sırları ağzından alacaktır. Benim öğrettiğim sözler, nihayet, ilk anın tehlikesini önlemek içindi.»

Dona Inès ona, o her zamanki yumuşak edasiyle:

— Sen kaç, Sancha'cığım, dedi.

Nihayet gelip çatmasına birkaç saat kalmış olan akıbet onu hiç heyecanlandırmıyor gibiydi. Devam etti:

— Bırak, ben yalnız öleyim. Mesut öleceğim; yanımda Fernando'nun hayali. Onu iki senelik bir hasretten sonra tekrar gördüm ya. Bunun saadetini bir canla ödemişim, çok mu? Benden hemen ayrılmanı emrediyorum. Aşağıya, büyük avluya iner, kapının yanında saklanırsın. Umuyorum ki kurtulacaksın. Senden yalnız bir şey rica ediyorum. Şu elmas haçı don Fernando'ya ver. De ki: ölürken Inès senin Majorka'dan dönmüş olduğunu şükranla hatırlayacak.

Gün doğup da sabah çanları çalmaya başlayınca dona Inès kocasını uyandırdı. Ona, sabah âyinini dinlemek üzere, Clariste'lerin manastırına gideceğini haber verdi. Hiçbir cevap vermiyen don Blas, kendisi de evde olduğu halde, karısının yanına hizmetçilerinden dört tane adam taktı.

Kiliseye girince, Inès, gitti, rahibelere ayrılan yerin demir parmaklıklı kapısının önüne oturdu. Bir dakika sonra, don Blas'ın, karısının yanına kattığı muhafızlar, demir parmaklıklı kapının açıldığını gördüler. Dona Inès içeriye girdi. Gizli bir sebep yüzünden rahibe olmaya geldiğini, ölünceye kadar manastırdan çıkmıyacağını söyledi. Don Blas, biraz sonra, karısını almağa geldi. Ama, başrahibe vaziyeti piskoposa bir defa haber vermişti. Piskopos don Blas'ın bağırıp çağırmalarına karşılık babaca bir tavır takındı. Dedi ki: «Ünlü dona Inès Bustos y Mosquera, sizin meşru karınızsa, nefsini Tanrıya hasretmeye şüphesiz hakkı yoktur. Ama dona Inès bundan şüphe ediyor. Sakın bu evlenme bâtıl bir evlenme olmasın.»

Kocasiyle mahkemede olan dona Inès, birkaç gün sonra, yatağında, hançer yaralariyle delik deşik edilmiş bir halde bulundu. Ayrıca, don Blas'ın meydana çıkardığı bir cinayet neticesinde de, Inès'in babasiyle don Fernando'nun, Granata meydanında kafaları kesilmişti.

STENDHAL

Tercüme eden: *Orhan Veli KANIK*

NAMIK KEMAL'İN TECÜMELERİ

II

Ernest Renan'ın «*L'Islamisme et la Science*= İslâmiyet ve Maarif» adlı konferansından[1]:

«*A partir de son initiation religieuse, vers l'âge de dix ou douze ans, l'enfant musulman, jusque-là quelquefois assez eveillé devient tout à coup fanatique, plein d'une sotte fierté de posséder ce qu'il croit la vérité absolue, heureux comme d'un privilège de ce qui fait son infériorité. Ce fol orgueil est le vice radical du musulman.*»

Namık Kemal'in tercümesi[2]:

«Bir İslâm çocuğu on on iki yaşına doğru umuru diniyesinin tahsiline başlayınca o zamana kadar oldukça müteyakkız iken birdenbire mutaassıp olur ve hakikatı mücerrede zannettiği şeye temellükünden dolayı bir nahveti ebleh âne ile malâmal olarak haddi zatında sairlerin madununda bulunan bu halden dolayı bir imtiyaza malik imiş gibi kendini bahtiyar bilir. Bu gururu meccunane İslâmın en esaslı seyyiesidir.»

A partir de son initiation religieuse.	=	Umuru diniyesinin tahsiline başlayınca.
Vers l'âge de dix ou douze ans.	=	On, oniki yaşına doğru.
L'enfant musulman.	=	Bir islâm çocuğu.
Jusque-là qulquefois assez eveillé.	=	O zamana kadar oldukça müteyakkız iken.
Devient tout à coup fanatique.	=	Birdenbire mutaasıp olur.
Plein d'une sotte fierté.	=	Bir nahveti ebleh âne ile malâmal olarak.
De posséder ce qu'il croit la vérité	=	Hakikatı mücerrede zannettiği şey'e temellükünden dolayı.
Heureux comme d'un privilège de ce qui fait son infériorité.	=	Haddi zatında sairlerin madununda bulunan bu halden dolayı bir imtiyaza malik imiş gibi kendini bahtiyar bilir.
Ce fol orgueil est le vice radical du musulman.	=	Bu gururu meccunane islâmın en esaslı seyyiesidir.

*

Ernest Renan'ın «*L'Islamisme et la Science* = İslâmiyet ve Maarif» adlı konferansından[3]:

«Toute personne un peu instruite des choses de notre temps voit clairement l'infériorité actuelle des pays musulmans la décadence des États gouvernés par l'islam, la nullité intellectuelle des races qui tiennent uniquement de cette religion leur culture et leur éducation. Tous ceux qui ont été en Orient ou en Afrique sont frappés de ce qu'a de fatalement borné l'esprit d'un vrai croyant, de cette espèce de cercle de fer qui entoure sa tête, la rend absolument fermée à la science, incapable de rien apprendre ni de s'ouvrir à aucune idée nouvelle.»

Kemal'in tercümesi[4]:

---

1 Ernest Renan, *Dicours et Conférences*. Yedinci basılış, Paris, Calman - Lévy, éditeurs, 1922, Sahife 377.

2 Külliyatı Kemal, birinci tertip, *Renan Müdafaanamesi*, İstanbul, Mahmut Bey Matbaası, 1306; Sahife 8.

3 *Discours* et *Conférences*; s. 376.

4 *Renan Müdafaanamesi*, s. 13

«Zamanımızın ahvalinden biraz malûmatı olan zevatın kâffesi memaliki islâmiyenin tedenniyatı hazırasiyle tahsil ve terbiyelerini mücerred islâmiyetten istinbat eden akvamın kabiliyatı zihniyece hiç hükmünde olduğunu vazıhan müşahede etmektedirler. Şark ve Afrika taraflarında olanlar, bir mümini sahibin fikrini tehdid eden ve başını ihata ile fünuna daima mesdut ve bir şey öğrenmek veya bir fikri cedide açabilmek kabiliyetinden mahrum eyliyen bir nevi demir daire içinde mahsurdurlar.»

Toute personne un peu instruite des choses de notre temps.	=	Zamanımızın ahvalinden biraz malûmatı olan zevatın kâffesi.
L'infériorité actuelle des pays musulmans.	=	Memaliki islâmiyenin tedenniyatı hazırası.
La décadence des Etats gouvernés par l'islam.		(Bu satırları tercüme etmemiş)
La nullité intellectuelle des races qui tiennent uniquement de cette religion.	=	Tahsil ve terbiyesini mücerret islâmiyetten istinbat eden akvamın.
Leur culture et leur éducation.	=	Kabiliyatı zihniyece hiç hükmünde olduğu.
Tous ceux qui ont été en Orient ou en Afrique.	=	Şark ve Afrika taraflarında olanlar.
Sont frappés.		(Bunu ya tercüme etmeyi zuhulen unutmuş yahut bu parça basılırken unutulmuş)
Ce qu'a de fatalement borné l'esprit d'un vrai croyant.	=	Bir mümini sahibin fikrini tehdit eden.
Cette espèce de cercle de fer qui entoure sa tête, la rend absolument fermée à la science, incapable de rien apprendre ni de s'ouvrir à aucune idée nouvelle.	=	Fikrini tehdit eden ve başını ihata ile fünuna daima mesdut ve bir şey öğrenmek veya bir fikri cedide açabilmek kabiliyetinden mahrum eyliyen bir nevi demir daire.

*

Ernest Renan'ın «*L'İslamisme et La Science* = İslâmiyet ve Maarif» adlı konferansından[1]

«Tout fut changé, quand vers l'an 750, la Perse prit le dessus et fit triompher la dynastie des enfants d'Abbas sur celle des Beni-Omeyya. Le centre de l'islam se trouva transporté dans la région du Tigre et de L'Euphrate. Or ce paysétait plein encore des traces d'une des plus brillantes civilisations que L'Orient ait connues, celle des Perses Sassanides, qui avait été portée à son comble sous le règne de Chosroès Nouschirvan. L'art et l'industrie florissaient en ces pays depuis des siècles. Chosroès y ajouta l'activité intellectuelle. La philosophie, chassée de Constantinople, vint se réfugier en Perse; Chosroès fit traduireles livres de L'Inde. Les chrétiens nestoriens, qui formaient l'élément le plus considérable de la population, étaient versés dans la science et la philosophie grecques; la médecine etait tout entière entre leurs mains, leurs évêques étaient des logiciens, des géomètres. Dans les épopês persanes, dont la couleur locale est empruntée aux temps sassanides, quand Roustem veut construire un pont, il fait venir un djathalik («catholicos, nom des patriarches ou évêques nestoriens») en guise d'ingénieur.

«Le terrible coup de vent de l'islam arrêta net, pendant une centaine d'années, tout ce beau développement iranien. Mais l'avènement des Abbasides sembla une résurrection de l'éclat des Chosroès. La révolution qui porta cette dynastie au trône fut faite par des troupes persanes ayant des chefs persans. Ses fondateurs, Aboul-Abbas et surtout Mansour, sont toujurs entourés de Persans. Ce sont, en quelque sorte, des Sassanides ressuscités; les conseillers intimes, les précepteurs des princes, les premiers ministres sont les Barmékides, famille, de l'ancienne Perse,

1 *Discours et Conférences*, s. 380

très éclairée restée fidèle au culte nationale au parsisme, et qui ne se convertit à l'islam que tard et sans conviction. Les nestoriens entourènt bientôt ces califes peu croyants et devinrent, par une sorte de privilège exclusif, leurs premiers médecins.»

Namık Kemal'in tercümesi[1]:

«750 tarihi milâdisine doğru İrana tefevvuk edip de Âl-i-Abbas'ın Benî'ümeyye'ye galebesini istihsal edince her hal tebeddül eyledi, islâmın merkezi Şat ve Fırat arasına intikal etti; orası ise Şarkın gördüğü en parlak medeniyetlerden birinin asarı bakiyesiyle malâmâl idi. Bu da İranın Devleti Sâsaniyye medeniyetidir ki Nuşirevan devrinde merkezi kemale vasıl olmuştu. Oralarda sanayi âsarı adideden beri terakki etmiş idi; Husrev buna bir de kemalâtı fikriye ilâve eyledi. İstanbuldan tard olunmuş olan felsefiyat İrana iltica etti. Husrev, Hindin kitaplarını tercüme ettirdi. Ahalinin en kesretli unsurunu teşkil eden hıristiyanlar Yunanın ilim ve hikmetine vakıf idiler; tıp bütün bütün onların elinde idi, papazlar hem mantık hem de hendese bilirlerdi Sıfatı mümeyyizesi Sâsaniler devrinden alınmış olan Şehnâme'de «Rüstem» in köprü yaptırmak istediği zaman mühendislik için bir «Câselik» çağırdığı beyan olunmuştur. Câselik ise Nesturî'lerin patrik ve papazlarına unvan olan katolikos demektir. İslâmiyetin sademei şedidesi İranın bu güzel terakkiyatını yüz sene kadar tehir ettiyse de Abbasilerin tesaltunu Husrev zamanının parlaklığını tekrar ihya eyledi. Âl-i Abbası saltanata vasıl eden inkılâbı vücuda getirenler İranlı rüesanın zîri idaresinde bulunan İran askeri idi; Devleti Abbasiyenin müessisi olan Ebülabbasın hususiyle Mansurun etrafında bulunanlar daima İranlı idi; güyaki Sâsaniler yeniden dirilmişler idi. Mahrem müsteşarlar, şehzade hocaları, reisülvükelâlar İranın eski hanedanlarından ve malûmatı kâmile eshabından olan ve kavimlerinin mezhebine sadık kalarak islâmiyeti hem pek geç hem de bilâ kanaat kabul eden Bermeki'ler idi. Nesturîler de tamülitikat olmıyan bu halifeleri ihata ederek bir imtiyazı mahsusa olmak üzere hekim başılıkları hizmetini istihsal ettiler.»

Tout fut changé.	= Her hal tebeddül eyledi.
Quand.	= Edince.
Quand, vers l'an 750, la Perse prit le dessus et fit triompher la dynastie des enfants d'Abbas sur celle des Beni - Omeyya.	= 750 tarihi milâdisine doğru İran tefevvuk edip Âl-i-Abbas'ın Beni'ümeyyeye galebesini istihsal edince.
Le centre de l'islam se trouva transporté dans la région du Tigre et de L'Euphrate.	= İslâmın merkezi Şat ve Fırat arasına intikal etti.
Or.	= İse.
Or, ce pays était plein encore des traces d'une des plus brillantes civilisations que L'Orient ait connues.	= Orası ise şarkın gördüğü en parlak medeniyetlerden birinin asarı bakiyesiyle malâmal idi.
Celles des Perses Sassanides qui avait été portée à son comble sous le règne de Chosroès Nouschirvan.	= Bu da, İranın devleti Sâsaniyye medeniyetidir ki Nuşirevan devrinde merkezi kemale vasıl olmuştu.
L'art et l'industrie florissaient en ces pays depuis des siècles.	= Oralarda, sanayi âsarı âdideden beri terakki etmişti.
Chosroès y ajouta l'activité intellectuelle.	= Husrev buna bir de kemalâtı fikriye ilâve eyledi.
La philosophie, chassée de Constantinople, vint se réfugier en Perse.	= İstanbuldan tard olunmuş olan felsefiyat İrana iltica etti.
Chosroès fit traduire les livres de L'Inde.	= Husrev, Hindin kitaplarını tercüme ettirdi.

1. *Renan Müdafaanamesi*, s. 21—22.

Les chrétiens nestoriens, qui formaient l'élément le pus considérables de la population.	=	Ahalinin en kesretli unsurunu teşkil eden hıristiyanlar.
Etaient versés dans la science et la philosophie grecques.	=	Yunanın ilim ve hikmetine vakıf idiler.
La médecine était tout entière entre leurs mains.	=	Tıp bütün bütün onların elinde idi.
Tout entière.	=	Bütün bütün.
Leurs évêques étaient des logiciens, des géomètres.	=	Papaslar hem mantık, hem de hendese bilirlerdi.
Dans les épopées persanes.	=	Şehnamede.
Dont la couleur locale est empruntée aux temps sasanides.	=	Sıfatı mümeyyizesi Sâsaniler devrinden alınmış olan.
Quand Roustem veut construire un pont.	=	Rüstem köprü yaptırmak istediği zaman.
Il fait venir un jiatbalik (catholicos, nom des patriarches ou évêques nestoriens) en guise d'ingénieur.	=	Mühendislik için bir caselik çağırtır. Caselik ise Nesturîlerin patrik ve papazlarına unvan olan katolikos demektir.
Le terrible coup de vent de l'islam.	=	İslâmiyetin sademei şedidesi.
Arrêta net, pendant une centaine d'années, tout ce beau développement iranien.	=	İranın bu güzel terakkiyatını yüz sene tehir etti.
Mais...	=	İse de.
... Mais l'avènement des Abbasides.	=	Abbasilerin tesâltunu.
Sembla une résurrection de l'éclat des Chosroès.	=	Husrev zamanının parlaklığını tekrar ihya eyledi.
La révolution qui porta cette dynastie au trône.	=	Âli Abbasi saltanata vasıl eden inkılâp.
Fut faite par des troupes persanes, ayant des chefs persans.	=	İnkılâbı vücude getirenler İranlı rüesanın ziri idaresinde bulunan İran askeri idi.
Les fondateurs. Aboul-Abbas et surtout Mansour, sont toujours entourés de Persans.	=	Devleti Abbasiyenin müessisi olan Ebülabbasın ve hususiyle Mansurun etrafında bulunanlar daima İranlı idi.
En quelque sorte...	=	Gûyaki...
Ce sont en quelque sorte, des Sassanides ressucités.	=	Gûyaki Sasâniler yeniden dirilmişler idi.
Les conseillers intimes.	=	Mahrem müsteşarlar.
Les précepteurs des princes.	=	Şehzade hocaları.
Les premiers ministres.	=	Reisülvükelâlar.
Sont les Barmékides.	=	Bermekîler idi.
Famille de l'ancienne Perse.	=	İranın eski hanedanlarından.
Très éclairée.	=	Malûmatı kâmile eshabından.
Restée fidèle au culte national.	=	Kavimlerinin mezhebine sadık kalarak.
Au parsisme.	=	(Tercüme etmemiş).
Qui ne se convertit à l'islam que tard et sans conviction.	=	İslâmiyeti hem geç, hem de bilâ kanaat kabul eden Bermekîler.
Les nestoriens entourènt bientô ces califes croyants.	=	Nesturîler de tamülitikat olmayan bu halifeleri ihata ederek.
Par une sorte de privilège exclusif.	=	Bir imtiyazı mahsus olmak üzere.
Devinrent.	=	İstihsal ettiler.
Leurs premiers médecins.	=	Hekim başılıkları hizmetini.

*

Ernest Renan'ın «*L'İslamisme et La Science* = İslâmiyet ve Maarif» adlı konferansdan[1]:

«*L'islamisme a de belles parties comme religion; je ne suis jamais entré dans une mosquée sans une vive émotion, le dirai-je? sans un certain regret de n'être pas musulman. Mais, pour la raison humaine, l'islamisme n'a été que nuisible.*»

Namık Kemal tercümesi[2]:

«İslâmiyetin dini olmak itibariyle güzel cihetleri vardır. Her ne vakit bir camie girersem şiddetli bir heyecanı vicdaniden-anı da söyliyeyim mi - müslüman olmadığım için bir nevi teessüften beri olduğum yoktur. Fakat islâmiyet fikrî beşer için muzır olmuştur.»

*

Ernest Renan'ın «*L'İslamisme et La Science* = İslâmiyet ve Maarif» adlı konferansından[3]:

«... *Cheikh Rifaa, qui avait résidé plusieurs années à Paris comme aumônier de l'Ecole égyptienne et qui, après son retour en Egypte, fit un ouvrage plein des observations les plus curieuses sur la société française, son idée fixe est que la science européenne, surtout par son principe de la permanance des lois de la nature, est d'un bout à l'autre une hérésie; et, il faut le dire, au point de vue de l'islam, il n'a pas tout à fait tort. Un dogme révélé est toujours opposé à la recherche libre, qui peut le contredire... En tuant la science, il s'est tué lui-même, et s'est condammé dans le monde à une complète infériorité.*»

«Paris'te birçok seneler oturmuş olan Şeyh Rifaa avdetinden sonra yazdığı kitapta Avrupa'nın fünununu husûsa kavaidi tabiîyyenin ebediyeti esasına müstenid olduğu için baştan aşağı hilâfı din addeder. Şeyhin ise islâm noktai nazarınca bütün bütün haksız olmadığını itiraf lâzımdır. Çünkü vahiy üzerine müesses bir din âkayidinin hilâfını gösterebilecek taharriyatı ihraraneye daima mümanaat eder... islâm maarifi ve maarifle beraber kendini mahvetmiş ve milleli saireden daima aşağı kalmağa mahkûm olmuştur[4]:»

*

Ernest Renan'ın «*L'İslamisme et La Science* = İslâmiyet ve Maarif» adlı konferansından[5]:

«*Dans les premiers temps de son séjour à Mossoul, M. Layard désira, (en esprit clair qu'il était,)*[6] *avoir quelques données sur la population de la ville, sur son commerce, ses traditions historiques. Il s'adressa au cadi, qui lui fit la réponse suivante, (dont je dois la traduction à une communication affectueuse·)*

«*O mon illustre ami, ô joie des vivants!*

«*Ce que tu me demandes est à la fois inutile et nuisible. Bien que tous mes jours se soient écoulés dans ce pays, je n'ai jamais songé à m'informer du nombre de leurs habitants. Et quant à ce que celui-ci met de marchandises sur ses mulets, celui-là au fond de sa barque, en vérité, c'est là une chose qui ne me regarde nullement. Pour l'histoire antérieure de cette cité, Dieu seul la sait, et seul il pourrait dire de combien d'erreurs ses habitants se sont abreuvés avant la conquête de l'islamisme. Il serait dangereux à nous de vouloir les connaître.*

«*O mon ami, ô ma brebis, ne cherche pas à connaître ce qui ne te concerne pas. Tu es venu parmi nous et nous t'avons donné le salut de bienvenu: va-t en en paix! A la vérité, toutes les paroles que tu m'as dites ne m'ont fait aucun mal; car celui qui parle est un, et, celui qui écoute est un autre. Selon la coutume des hommes de ta nation, tu as parcouru beaucoup de contrées*

1 «Disccours et Conférences», s. 396.
2 *Renan Müdafaanamesi*, s. 47.
3 «Discours et Conférences», s. 396
4 «*Renan Müdafaanamesi*», s. 48
5 «Discours et Conférences» s. 398—400.
6 Kavis içindeki satırları Namık Kemal tercüme etmez. G.-ter.

jusqu'à ce que tu n'aies plus trouvé le bonheur nulle part. Nous(«Dieu en soit béni!»), nous sommes nés ici, et nous ne désirons point en partir.

«Écoute, ô mon fils, il n'y a point de sagesse égale à celle de croire en Dieu. Il a créé le monde; devons-nous tenter de l'égaler en cherchant à pénétrer les mystèrs de sa création? Vois cette étoile qui tourne là-haut autour de cette étoile, regarde cette autre étoile qui traîne, une queue et qui met tant d'années à venir et tant d'années à s'éloigner; laisse-la, mon fils; celui dont les mains la formèrent saura bien la conduire et la diriger.

«Mais tu me diras peut-être: «O homme! retire-toi, car je suis plus savant que toi, et j'ai vu des choses que tu ignores!» Si tu penses que ces choses t'ont rendu meilleur que je ne le suis, sois doublement le bienvenu; mais, moi, je bénis Dieu de ne pas chercher ce dont je n'ai pas besoin. Tu es instruit dans des choses qui ne m'intéressent pas, et ce que tu as vu, je le dédaigne. Une science plus vaste te créera-t-elle un second estomac, et tes yeux, qui vont furetant partout, te feront-ils trouver un paradis?

«O mon ami, si tu veux être heureux, écrie-toi: «Dieu seul est Dieu!» Ne fais point de mal, et alors tu ne craindras ni les hommes ni la mort, car ton heure viendra.»

«Ce cadi est très philosophe à sa manière; mais voici la différence. Nous trouvons charmante la lettre du cadî, et lui, il trouverait ce que nous disons ici abominable. C'est pour une société. d'ailleurs, que les suites d'un pareil esprit sont funestes.»

Namık Kemal'in tercümesi[1]:

«Mösyö Layard birinci defa Musul'da bulunduğu zaman şehrin mikdarı ahalisine, ticaretine ahvali tarihiyesine dair bazı malûmat almak ister; kadıya müracaat eder. O da kendisine şu cevabı gönderir:

«Ey muhibb-i-sâhib-istihsânım, ey surûr-i eshâb-i hayat! Benden istediğin şey hem faydasız hem muzırdır. Her ne kadar eyyamı ömrüm bu şehirde güzar etmiş ise de hiçbir vakit ne hanelerini tadad ve ne de mikdarı nüfusunu tahkik ettim. Filânın esterine, filânın kayığına tahmil ettiği eşyanın ise hiç bana taallûk eder ciheti yoktur. Memleketin tarihi kadimi ve islâm tarafından fetih olunmadan evvel ahalisinin ne kadar hatalarda bulunduğu ancak cenabı hakka malûmdur. Ve Cenabı hak beyan buyurabilir.

«Dostum, kuzum sana ait olmayan şeyleri öğrenmekle uğraşma!.. Aramıza geldin, biz de sana selâmı hoş amediyi icra eyledik, selâmetle git! Hakikati halde söylediğin lâkırdılardan bana hiçbir zarar gelmez. Çünkü söyliyen başka, dinliyen başkadır. Milletin âdeti üzere çok yer dolaşmış ve hiçbir tarafta naili saadet olmamışsın, biz elhamdülillâh burada doğduk ve buradan gitmek istemeyiz.

«Dinle, oğlum! Cenabı Hakka itikat gibi hikmet yoktur, dünyayı Cenabı Hak yaratmıştır. Esrarı hikmeti taharri ve ona vukuf ile Allah ile tesaviye mi çalışacağız? Balâda diğer yıldızların üzerinde dönen şu yıldıza ve dunbelasiyle bu kadar senelerde tekarrüp ve bu kadar senelerde tebâud eden öteki yıldıza bak!

«Feragat et oğlum: onları halk eden yedikudret sevk ve idarelerine kâfildir, ihtimal bana dersin ki: behey adam, oradan çekil! ben senden âlimim senin bilmediğin şeyleri gördüm; eğer bunlar seni benden hayırlı etmiştir itikadında isen, iki kat sefa geldin! Bana lüzumu olmiyan şeyleri taharri etmediğim için Allaha şükrederim. Sen bana faydası olmıyan şeylere vakıfsın, ben ise senin gördüğün şeylere ehemmiyet vermem, malûmatın daha ziyade olursa miden ikileşir mi?

Gözlerin her cihete mâtuf olmakla bir cennet bulabilir misin dostum? Eğer saadet bulmak istersen «lailâhe illallâh» de, kimseye fenalık etme. O zaman ne insanlardan ne de mevtten korkarsın çünkü senin de saatin gelecektir.»

1- *Renan müdafaanamesi»* s. 52

«Bu kadın kendi tarafınca pek hakîmdir, şu kadar vardır ki biz kadının mektubunu pek râna buluruz, o ise bizim burada söyledikerimizi pek müstekreh görür.

«Hele bir cemiyette bu türlü fikirlerin neticesi musibet-resandır.»

*

Montesquieu'nün, Kemal Tercümesiyle «Romalıların Esbabı İkbal ve Zevali Hakkında Mülâhazat = Considérations Sur Les Causes De La Grandeur Des Romains Et De Leur Décadence[1]» İsmindeki Eserinden

Chapitre premier

Commencements de Rome—Ses guerres.

«Il ne faut pas prendre de la ville de Rome, dans ses commencements, l'idée que nous donnent les villes que nous voyons aujourd'hui à moins que ce ne soit de celles de la Crimée faites pour renfermer le butin, les bestiaux et les fruits de la campagne. Les noms anciens des principaux lieux de Rome ont tous du rappor à cet usage.

La ville n'avait pas même des rues, si l'on, n'appelle de ce nom la continuation des chemins qui y aboutissaient. Les maisons étaient placées sans ordre et très petites; car les hommes, toujours au travail ou dans la place publique, ne se tenaient guère dans les maisons.

Mais la grandeur de Rome parut bientôt dans ses édifices. Les ouvrages qui ont donné, et qui donnet encore aujoud' hui la plus haute idée de sa puissance, ont été fait sous les rois. On commençait déja à bâtir la ville eternelle.

Romulus et ses successeurs furent presque toujous en guerre avec leurs voisins pour avoir des citoyens, des femmes ou des terres. Ils revenaient dans la ville avec les dépouilles des peuples vaincus: c'étaient des gerbes de blé et des troupeaux; cela y causait une grande joie. Voilà l'origine des triomphes qui furent dans la suite la principale cause des grandeurs ou cette ville parvint.

Rome accrut beaucoup ses forces par son union avac les Sabins, peuples durs et belliqueux comme les Lacédémoniens, dont ils étaient descendus. Romulus prit leur bouclier, qui était large, au lieu du petit bouclier argien dont il s'était servi jusqu'alors. Et on doit remarquer que ce qui a le plus contribué à rendre les Romains maîtres du monde, c'est qu'ayant combattu successivement contre tous les peuples, ils ont toujours renoncé à leurs usages sitôt qu'ils en ont trouvé de meilleurs.

On pensait alors, dans les républiques d'Italie, que les traités qu'elles avaient faits avec un roi ne les obligeaient point envers son successeur: c'était pour elles une espèce de droit des gens; ainsi tout ce qui avait été soumis par un roi de Rome se prétendait libre sous un autre, et les guerres naissaient toujours des guerres.

Le règne de Numa, long et pacifique, était très-propre à laisser Rome dans sa médiocrité: et, si elle eût eu dans ce temps-là un territoire moins borné et une puissance plus grande, il y a apparence que sa fortune eut été fixée pour jamais.

Une des causes de sa prospérité c'est que ses rois furent tous de grands personnages. On ne trouve point ailleurs, dans les histoires, une suite non interrompue de tels hommes d'état et de tels capitaines.

Dans la naissance des sociétés, ce sont les chefs des républiques qui font l'institution et c'est ensuite l'institution qui forme les chefs des républiques.

Tarquin prit la couronne sans être élu par le sénat ni par le peuple. Le pouvoir devenait héréditaire: il le rendit absolu. Ces deux révolutions furent bientôt suivies d'une troisième.

Son fils Sextus, en violant Lucrèce, fit une chose qui a presque toujours fait chasser les tyrans des villes où ils ont commandé: car le peuble, à qui une action pareille fait si bien sentir sa servitude, prend d'abord une résolution extrême.

Namık Kemal'in tercümesi:

Romalıların Esbabı İkbal ve Zevali Hakkında Mülâhazat

Birinci Bab

Bidayeti ve Muharebatı

«Roma şehri iptidayı teessüsünde şimdiki meşhudumuz olan memlekete mukayıs olmayıp belki Kırım'daki kasabalar gibi ganayim ve bahaime mütaallik semereri muharebatı hıfz için inşa olunmuş bir mahal idi. Hattâ başlıca mevakiinin esamii atikasından dahi bu kaziye istidlâl olunabilir.

Şehrin mevakii muhtelifesini yekdiğerine ilsak eden güzergâhlardan başka sokakları bile olmayıp halk ise daima işte veyahut umuma mahsus cemiyetgâhlarda bulunarak hanelerde ikamet etmediklerinden evleri nizamsız ve gayet küçük inşa olunmuştu.

Fakat Roma'nın âzameti ve ikbali imalâtı umumiyesinde müşahede olunmağa başlamış ve kuvvet ve iktidarınca *bir büyük kiyas hasıl etmiş* ve el'an etmekte bulunmuş olan ebniyesi kırallarm zamanı idaresinde yapılmıştır.

Romulus ve ahlâfı teksiri arazı ve ahali için hemcivarları ile lâyenkatı muharebe halinde bulunarak memlekete mileli mağlûbenin hayvanat ve hububattan ibaret olan *menbubatiyle* avdet ederlerdi. Bu ise oraca memnuniyeti âzimeyi müstelzim olagelip sonraları Roma'nın vasıl olduğu kuvvet ve âzametin esbabı esasiyesinden olan muzafferiyet alaylarının menşei dahi budur.

Romalılar «lâsedemon» ahalisinin *âkabından* olup ecdatları gibi eshabı celâdet ve huşunetten olan «saben» kabilesi ile birleşmelerinden dolâyı hayliden hayli tecdidi kuvvet etmiş ve mukaddema kullandıkları küçük siperleri terk ile kabilei merkumenin geniş kalkanlarını istimâle başlamışlardır. Şurası şayanı dikkattirki Romalılar lâyenkati her milletle muharip olarak hasımlarında kendilerinde mer'i olan kavaidden daha müstahsen bir usul müşahede edince kendi âdetlerini terk ile onu *telâkki eylemeleri* dünyaya tahakkümlerine en ziyade medar olan esbaptan biri olmuştur.

O vakitler İtalya kıtasında bulunan cümhurlar bir kıral ile akdettikleri muahedatın onun ahlâfı hakkında icrayı ahkâmına kendilerini mecbur bilmeyip bu ise mezkûr cümhurlar için bir nevi hukuku milel kavaidinden addolunurdu. Binaenaleyh Roma kırallarından birine mahkûm olan millet diğerinin zamanında iddiayi istiklâl eder ve bu suretle mütemadiyen muharebe, muharebeyi tevlit eylerdi.

Numa'nın saltanatı medidei âsayiş perveranesi Romayı bulunduğu vasat halde bırakmağa müstait olarak her ne kadar Romanın o vakit arazisi gayri vâsi ve kuvveti daha müttesi isede ikbali sureti mütemadiyede mukarrer olmak emmaratı *müşahede kılınırdı.*

Romanın saadeti hali esbabından biri dahi kırallarının cümlesi eshabı dirayet ve iktidardan olması kaziyesindendir ki sair mahallerde böyle idarei mülkiye ve askeriyede mahir zevatın bilafasıla makubu görülemez.

Oraca medeniyetin bidayeti zuhurunda *terbiyei umumiyeyi ittihaz eden* cumhur reisleri olarak ondan sonra ise cümhur reislerini terbiyei umumiye meydana getirmiştir.

«Tarkin» ne «senato» yani millet meclisi ve ne de ahali tarafından intihap olunmaksızın saltanatı *iktisap etmiş* olduğundan hükûmet veraset ve istiklâl suretlerine tahavvül etmiştir.

İşte bu iki tebeddül akibinde müşarünileyhin oğlu «Siksrus» namında esbabı ismetten bir kadının namusunu ihlâl edip çünkü her millet böyle bir muameleden esaretini *lâyıkiyle istifham edere* o halde hareketi müfriteye iptidar ettiklerine mebni bu vaka dahi Roma'yı tahtı hükme alan zalemenin ilelan oradan tardını müstelzem olmuştur.

Mithat Cemal KUNTAY

Yabancı dillerdeki dergiler:

HÂTIRA DEFTERİMDEN

«Tercüme» dergisinin 26 ıncı sayısında, André Gide'in harbin başlangıcında tuttuğu hâtıra defterinden bazı parçalar çıkmıştı. Bu parçaların devamı «Arche» dergisinin nisan 1944 sayısında yayımlanmıştır. Bunların bir kısmını hulâsa ederek buraya alıyoruz.

27 haziran 1940

Uzun zaman *İkinci Faust*'u okuyup durdum. Şimdi de tekrar *Birinci Faust*'a geçiyorum. Güzellikle, canlılıkla doludur. Bu eserde fikir hiçbir zaman mücerret değil, duygu da hiçbir zaman fikirden ayrı değildir. Goethe en yüce zirvelere o kadar tabiî çıkıyor ki, insan onu kolayca takibedebiliyor...

Goethe makul, ölçüyü bilen bir adamdı. Fakat onu en çok izah edemediği, izah etmek istemediği şeylerde büyük buluyorum. Eckermann Goethe'ye *İkinci Faust*'ta Anaların rolü nedir diye sorunca Goethe cevap vermekten kaçınıyor; hikmetinin dayandığı, şiirinin de kaynağı olan o karanlık köşeyi tamamiyle mantıki bir tahlilin eline bırakmak istemiyor.

9 temmuz

Güzel bir sabah, aydın bir gök. Kırlar, sükûnet, sevinç içindedir. Böyle bir sükûnet içinde pek kederli olamıyorum. Zaten kederli olmak için de çalışmıyorum. Kederde de yasta da insan kendini zorlamamalı. Gayretlerimizi, zorlamamızı aksiyon için saklamalıyız, duygulardaki bu zorlama her şeyi bozar. Dün radyoda dinlediğim nutuklar bunu ne iyi ispat ediyor. Memleketimizin büyük felâketini her Fransız duyamaz, duyanlarda da bu his daimî olamaz. Biz daha çok ferdî acılarımızı duyarız. Eğer Alman işgali bize refah temin etseydi, 10 Fransızdan 9 u onu kabul eder, 3, 4 dü de bundan memnun kalırdı. Ne bu halde ne de sözlerimde hiddetlenecek bir şey yok. Manevi sebeplerden dolayı heyecana düşecek, maddi olmıyan acılardan ıstırap duyacak pek az insan vardır. Belki böyle olması daha iyi.

13 temmuz

Bir memleketin vatandaşları arasında mevcut olan bağlar pek gevşektir; meselâ Fransada bu bağlar duyulmuyor, daha çok mücerret kalıyor. Fransızların çoğu mağlûbiyetin doğuracağı iktisadi zorluklardan çekeceklerdir. Kahvelere daha az şeker koymak, fincana da daha az kahve koymak, canları en çok işte bundan yanacak. Köylülerin hangisi buğdayı biraz daha pahalıya satmak için Descartes'ın, Watteau'nun Alman olmasına razı olmazdı.

14 temmuz

Vatan sevgimiz de diğer sevgilerimiz kadar değişen bir şeydir. Çok defa, eğer tamamiyle samimi olabilseydik, bu sevgilerin hayatımızda ne kadar küçük bir yer tuttuğunu söylerdik. Biz tamamiyle maddeye daldık. En mistik aşklarımız bile maddi sembollerden vazgeçemiyor. Âbidelere, bayraklara heykellere ihtiyacımız vardır; duygularımız onlara dayanmasaydı kaybolup giderdi.

16 temmuz

«Temps» gazetesinde beni suçlandıran bir yazı çıktı. Meğer gençlik üzerindeki tesirim sosyal bir tehlikeymiş. Mağrur, zevk peşinde koşan bir nesil yetiştirmişim deniliyor. Yazar kitaplarımın tesiri hakkında ne garip hayallere kapılıyor... Kendimi müdafaa etmiyeceğim. Gençlik beni müdafaa etsin. Kendilerini baştan çıkarmadığımı beni okuyanlar söylesinler... Bana öyle geliyor ki, gençlik tekrar boş ve güzel lâflarla uyutulacaktır. Her zamandan fazla çocuklara doğruyu görmesini öğretelim. Naziliğe karşı daha iyi bir ilâç yoktur.

17 temmuz

Son günlerde birçok Alman kitapları okuyor, bilmediğim kelimeleri bir deftere yazıyor, onları öğreniyorum. Benim yaşımda öğrenmeye kalkmak tabii biraz da gülünçtür; ama bir şey yapmaya gayret etmediğim zamanlarda canım müthiş sıkılıyor, hiçbir şeyden zevk alamıyorum. Halbuki varılması gereken hal bir ruh sükûnetidir... Ona varmak, uykuya dalmak... Ama ruhum buna varmak için daha kâfi derecede sükûnete kavuşmadı, kafam hâlâ tecessüsle dolu.

27 temmuz

Alman milletini zafere götüren kusurlardan, Fransız milletini mağlûbiyete uğratan meziyetlerden bahsetmek iyi olur...

Fransızlarda mükemmellik ihtiyacı çok kuvvetlidir, bu mükemmellik duygusu ölçü ve bunun neticesinde tahdit mefhumundan ayrılamaz. Böylece mükemmellik, sanatın sahasını da darlaştırır.

Ressamdan fazla bestekâr olan Almanlar, müphemlikten, ölçüsüzlükten haz duyarlar. Bu genişleme ihtiyacı çabucak bir fetih arzusu halini alır.

12 ağustos

La Nouvelle Revue Française'i çıkaran gurup için şöyle deniliyordu: «onlar kıymetli adam olarak ancak dostlarını tanırlar.» Bence doğrusu şudur: «Onlar dost olarak ancak kıymetli adam seçerler.» Biz, bize gönderilen yazıların rengine değil, kıymetine bakardık. Bunu arkadaşlarımıza bile kabul ettirmek kolay olmamıştı.

Hiçbir memleket tam bir fikir birliğinden Fransa'nın kaybettiği kadar kaybetmiyecektir.

21 ağustos

Euripides'in, *Bakkhalar*'ının bendeki tesiri katî olmuştur. Dar bir ahlâk fikrinin ağı içinde bulunduğum zaman *Bakkhalar*'ı ilk defa okudum. Ben de Pentoeus gibi başka bir Divonisos'un tekliflerine mukavemet ediyordum. Bu piyesi tekrar okurken beni kurtardığı peşin hükümlerin izlerini hâlâ hatırlıyorum. Pek az eser, bunun kadar düşündürücü, bunun kadar endişe vericidir.

25 ağustos

Günler bana hem korkunç derecede kısa geliyor, hem de onları nasıl dolduracağımı bilemiyorum. İhtiyarladığımı, bilhassa bundan anlıyorum.

2 eylül

Vaktiyle yazmışım, gene de yazardım: «Güzel duygularla kötü edebiyat yapılır.» Fakat kötü duygularla güzel edebiyat yapıldığını hiç yazmadım, yazmıyacağım da. Çok defa iyi niyetler bir eseri bozuyor, sanatkâr eserinin ahlâki olmasını isterken onu bayağılaştırıyor.

9 eylül

Hayatımda, yazılarımda olduğu kadar cesur olamadım. Sayılmaması gereken birçok şeyi saydım başkalarının hükümlerine fazla önem verdim. Ah! Şimdi kendime ne iyi bir rehber olabilirdim. Dünyayı dört defa dolaşır ve... evlenmezdim. Bunun söylerken içimde bir şeyler sızıyor. Çünkü, ne de olsa beni en çok sıkan şeyleri sevdim ve belki de onların sayesinden bir şeyler yapabildim.

12 eylül

Hölderlin'i aslından okuyorum. Şüphesiz onu şimdi çok daha iyi anlıyorum. Terakki ettiğime şüphe yok. Bu yaşımda bir şeyler öğrenmenin boş olduğunu bir düşünmeğe başlasaydım ihtiyarlığımı zehirlemiş olurdum. Ben ancak çalışırken, iş yaparken zevk duyuyorum. Ancak çalışırken gayretlerimi bir şeye doğru tevcih ederken, içim rahat oluyor. Ama gayem nedir? Allahım; sadece kendime bir şeyler kazandırmak.

13 eylül

Zeki bir adamın bir günde söyliyeceği budalalıkların haddi hesabı yoktur. Her halde ben de bu kadar susmasaydım onlar kadar budalalıklar ederdim.

12 ekim

Sanat mutedil bölgelerde yaşar; bu harbin kültüre yaptığı en büyük kötülük kuvvetli ihtirasları, heyecanları çoğaltmış olmasındadır. Böylece bir nevi enflâsyon meydana geliyor, orta derecedeki duygular kıymetten düşüyor. Roland'ın ölümü, kıral Lear'ın ıstırabı bizi heyecana düşürüyor, fakat aynı anda birkaç bin Roland ölür veya birkaç bin kişi ıstırap çekerse bu olaylar tesir kuvvetinden kaybeder. Bir olay tek başına bir ıstırap zirvesidir, aynı neviden birçok olay bir düzlüktür. Bir ferdin acısına iştirak ederiz, ama acı çeken topluluk içinde kayboluruz. En ince bir duygu o zaman bayağılaşıyor, orta malı oluyor... Sanatkâr ne söyliyeceğine, ne düşüneceğine, ne edeceğine karar veremiyor, ve kendinde ya Tanrıda bir melce arıyor, böylece harbdine, kolay zaferler sağlıyor.

14 ekim

Durmadan Almanca okuyor, bu dili anlamada ilerlediğimi hissediyorum. Ah! Ne diye gençken böyle çalışmadım. Ama o zaman doğrudan doğruya hayatla temas etmek, kitapların perdesini kaldırmak isterdim. Haksız mıydım? Zannetmem. Zannetsem de ne çıkar sanki. Pişmanlık kadar boş bir şey yoktur.

Hakikatı sevmek onu gördüğü halde ümitsizliğe düşmemeğe razı olmaktır.

23 kasım

Alman edebiyatını bırakıp, İngiliz edebiyatına geçtim. Bu edebiyatı her zaman büyük bir zevkle okurum. Ne değişik, ne zengin bir edebiyat. Hiçbir edebiyatın kaybı dünyayı bu kadar fakirleştirmezdi.

Ancak endişeden çıkıp sükûna giden sanat hoşuma gidiyor.

25 kasım

14 temmuzda vatan sevgisinin zaafı hakkında yazdığım şeyler bana artık pek doğru görünmüyor. Bu duyguyu canlandırmak için meğer baskı lâzımmış. Vatan sevgisi Fransada, bilhassa işgal edilmiş Fransada, uyanıyor. Her yasak edilen aşk gibi bu sevgi de mukavemetle kuvvetleniyor. Ruhun, kuvvete karşı açtığı bu mücadeleye hayranım. Mağlûbiyetimiz nihayet erdemlerimizi uyandırdı mı? Fransa sandığım kadar düşmemiştir.

MONTAIGNE'NİN BÜYÜK HATASI

Henri Guillemin'in «La Nouvelle Revue Critique» in mart 1944 sayısında çıkar bir yazısından hulâsa edilmiştir:

Eserler ancak uslûplariyle yaşarlar. Bu açık bir hakikattır. Yüzyıllar boyunca kendisini okutturan yazar, yalnız güzel şeyler söyliyen değil, söylediğini unutulmaz bir şekilde söyliyendir. Montaigne işte bu çeşit yazarlardandır. Bizimle konuşur, uyuklamamıza hiç müsaade etmez, imajlariyle kelime ve sentaks buluşlariyle bizi her an uyanık tutar. Kitabında düzen yoktur deniliyor. Doğru ama güzelliği işte burada değil mi? Düzen herkese bilhassa yazana ağır gelir, çalışmasından tamamiyle zevk almaya engel olur. Halbuki Montaigne yazarken zevk aldığına şüphe yoktur. Bir yazarın zevki de okuyucuya ne kadar kolay geçer...

Montaigne'i gerçekten anlamak, önemini takdir etmek için her halde kırkına varmak lâzımdır. Fakat bundan önce de Montaigne'i okumakla pek az yazarın verebileceği bir zevki tatmak mümkündür.

Ama Montaigne yalnız yazmak zevki için yazmıyor. Başka bir gayesi de vardır. boyunca değişen bir gaye. Başta sanki umumiyetle insanlık haliyle uğraşır; fakat zaman geçtikçe, kitap ilerledikçe Montaigne ancak kendisiyle meşgul olmaya başlar. Ama burada da bir değişiklik meydana geliyor. Önceden Montaigne kendisini daha iyi etmek için tanımak ister. İnsan zaafını görür de yenmeğe çalışır. Ama Montaigne bundan pek çabuk vazgeçiyor. Kendisini daha iyi etmeği ne umar ne de ister. Kendisinden memnundur, halinden zevk alır: «Herkes önüne bakar, ben içime bakarım... Benim işim gücüm kendimledir... Hastalıkların en kötüsü nefsini hor görmektir... Herkes sevgisini bir sürü dosta, tanıdığa dağıtırken ben kendi rahatlığımdan, kendi varlığımdan başka şeye bağlanamıyorum.»

Montaigne evvelce zaaf dediği şeylerle artık övünmeğe başlar. Rousseau portresini yaparken onu güzelleştiriyor. Bu iyi bir usuldür. İnsan kendi eliyle çizdiği kendi portresine benzemeğe, böylece kendisini yalancı çıkarmamağa çalışır. Bu, hayırlı neticeler doğuran bir usuldür. Ama Montaigne ve devrimizde Montaigne'e en çok yaklaşan adamın, Gide'in tuttuğu yol bambaşkadır.

Bu iki yazar zaaflarını, kusurlarını itiraf ederler; ama bir itiraf ettiler mi artık bunlardan vazgeçmeği namussuzluk sayarlar. İnsan kendi çizdiği portresine benzemeli değil mi?.. Montaigne daha iyi olmağa çalışmış, ama bunda muvaffak olamayınca mücadeleyi bırakmaya, zaafını bir bilgelik gibi göstermeğe çalışmıştır.

Zaten daha iyi olmak ne demektir? Montaigne'e göre iyilik, kötülük itibari şeylerdir; memleketlere, insanlara göre değişir...

Montaigne'in son sözü nedir? Tam bir şüphecilik mi? Meşhur hikmeti; zevki, rahatı aramaktan başka bir şey midir? Bunu söylemek güçtür. Montaigne'de «birkaç kat» vardır, onu anlamak kolay bir şey değildir. Ama bu zorluk yalnız kişiliğinin zenginliğinden ileri gelmiyor; teşebbüs ettiği şey (kendine bakarak kendisini tanımak) esas itibariyle imkânsızdır. Doğrudan doğruya kendisine bakan, kendisini tahlil eden adam, kendisini hiçbir zaman anlamıyacaktır. Kendimizi görmemiz için ilk önce duraklamamız, yani poz almamız, suni olmamız gerekir.

İnsan bir imkânlar kumkumasıdır; ancak faaliken, işe girişirken insan bir imkânlar kumkuması olmaktan çıkıp bir şahsiyet olmaya başlıyor. Durduğumuz yerde yokuz; çalışarak, inkişaf ederek, mücadele ederek kendimize geliriz kendimiz oluruz. Bunu göremiyen adam kendisini de göremiyecek, aradığı varlık gözlerinin önünde durmadan yok olacak, kendisini ne kadar çok tahlil ederse o kadar az anlıyacaktır. «Kendimi aradığım yerde bulunamıyorum» bu belki de Montaigne'in en büyük itirafı, kitabından çıkarılacak en büyük derstir. Kendimizi anlamak için oturup kendimize bakmamalı; kendimizi işe vermeli, kendimizi durmadan inşa etmeliyiz.

AKTÖRLERE ÖĞÜT

Moskova'da çıkan «Sanat» dergisi, 14. 10. 45 tarihli nüshasında, üç büyük Rus rejisörünün prova esnasında söyledikleri bazı sözleri yayınlamıştır. Bunlardan bir kısmını tercüme ederek buraya koyuyoruz.

Rolünüzü oynamaya çalışmayın; mühim olan bu değildir. Mühim olan oynadığınız rolün mantığına girmektir. İnsan mantıki oldu mu farkında olmadan kendiliğinden oynamaya başlar.

(Stanislavski)

* * *

Oynadığınız şahsın duygularını hissetmeğe çalışmayın. Bu, insanı işin esnafı olmaya götürür. Siz rolün icabettiği gibi hareket edin: duygular kendiliğinden doğar...

Rollerimi hazırlarken oynadığım şahısların oturduğu evleri her zaman tahayyül etmeğe çalışırdım. Bu evler ve odalar hafızama, hayatıma öyle girdi ki, onları hâlâ iyice hatırlarım; halbuki oturduğum evlerde hafızamda pek az şey kaldı.

(Stanislavski)

* * *

Hakikatı duygularda değil, beden hareketlerinde, konuşmada arayın. Bu küçük, çok defa farkedilmiyen hakikatler sanatı meydana getirir.

(Stanislavski)

* * *

Sahnede aktör bir yalan dünyası içinde yaşar, arkadaşına baba der, başkalarının sözlerini kendisininmiş gibi söyler v. s. Aktörün bu yalanın hakikat olduğuna inandığı anlarda sanat mevcuttur. Fakat insan buna nasıl inansın? Elinizde bir defter varsa bunun çikolata olduğuna inanmak mümkün mü? İnanılmaz tabii... Ama bu deftere *çikolata imiş gibi* muamele edilir. Sahne hakikatı da bu demektir. Aktör, önündeki adamın kıral Lear değil, arkadaşı olduğunu bilir. Kıral Lear olduğuna inanmaz ama, arkadaşıyla kıralmış gibi konuşabilir.

Bebekle oynıyan çocuk bebeğin canlı olduğuna bir an bile inanmıyor. Ama onunla canlı gibi oynuyor. Aynı şekilde aktöre: bu boş iskemleler üzerinde insanlar bulunduğuna inanın dersek aktörden bu insanların görmesini istiyemeyiz. Bu aktörlük değil, delilik olurdu. İstediğimiz şey bu iskemlelere, üzerinde insan varmış gibi, bakılmasıdır.

Bebekle oynıyan çocuğa sâf diyoruz. Sâflık bu ise böyle sâflığı aktörden de istemek lâzımdır. Çocuk bebekle oynarken ciddidir. Oyunun bozulmasına, bebeğin hakiki bir çocuk olmadığına işaret edilmesini istemez. Böyle olursa oyunun ciddiliği bozulur. İşte aktör bu şekilde ciddi olmalıdır. Amatörler oynarken ciddi olamıyor. Çok defa kendilerini gülmekten alamıyorlar. Hakiki aktörü amatörden ayıran fark buradadır. Oynarken çocuk kadar sâf, onun kadar ciddi olmak: aktörün parolası bu olmalıdır.

(Vahtangov)

* * *

Bir piyesi sahneye koymak ne demektir? Her şeyden önce şu demektir: müellifin söylemek istediğini, yarattığını vermek.

Müellif hiçbir şeyi boşuna yazmaz. Yazdığı her kelimenin bir değeri, bir ödevi vardır; onun için aktörde hiçbir şey kaybolmamalıdır. Yazılan her şeyi kendisine mal etmelidir.

Müellif şahıslarını ne diye şu veya bu şekilde hareket ettiriyor, ne diye onlara şu veya bu sözleri söylettiriyor? Bunu anlamak sahne hakikatine varmak, bir piyesin sahneye koyma işini halletmek demektir.

(Nemiroviç - Dançenko)

Erol GÜNEY

Toplamalar:

YUNAN - LÂTİN KLÂSİKLERİ

Maarif Vekilliği klâsiklerin tercümesine başlıyalı beş yıl oldu. Bu beş yıllık tercüme faaliyetinde şüphesiz en çok Yunan ve Lâtin klâsiklerinin dilimize çevrilmesine emek verildi. Bu alanda aşılmaz zorluklarla karşılaştık; geçmiş, göçmüş bir dünyanın insanı bizim gibi düşünmez, bizim gibi konuşmaz. İki bin yıllık Avrupa kültürü Yunan - Lâtin medeniyetinin çizdiği fikir ve sanat yolunda yürüyüp ilerlediği halde, biz bu yolun yepyeni yolcularıyız. Ne fikir hazinemizde onların düşünüşünü karşılıyacak düşünce kalıpları bulunur, ne dilimizde ayni anlam yükünü taşıyan sözler. Gerçi bir İngiliz, bir Fransız da bizim gibi düşünmez; ama konuşması, dilden gayri birçok alanlarda da canlı misallerini gördüğümüz dünya görüşlerinin bir ifadesidir. Bu milletlerin siyaseti, ilmi, iktisadı, yaşayışı, mizaçları gözle görülür daha birçok tarafları sözlerinin fikir özünü bize aydınlatabilir.

Halbuki Yunanca ve Lâtince gibi dillerin bıraktığı eserlerde sözlerin anlam yükünü ancak o eserin içinde, olsa olsa tarih bilgilerimize dayanarak kavrıyabiliriz. Onların sözünü dilimize nakletmek çok daha güç, daha tehlikeli bir iştir.

Bu yolda hiçbir geleneğimiz yokken, batı kültürünü benimsemeye yeni başlamışken, semeresini almak için kaybedecek vaktimiz de olmadığı halde, başarısı şüpheli olan bu işe niçin giriştik diye düşünenler olabilir. Böylelerine verilecek cevap basittir: Geleneğimiz olmadığı, bu yolun yepyeni yolcuları olduğumuz içindir ki, Yunan - Lâtin klâsiklerinin tercümesinden en çok biz faydalanabiliriz.

Dilleri Yunan - Lâtin dillerinden gelme, düşünceleri, Yunan - Lâtin düşünüşünün bir devamı, sanatları, edebiyatları İlkçağ klâsik düzgülerinin ya tatbikinden, ya tepkisinden doğmuş olan batı milletleri, okullarında çocuklarına Lâtince veya Yunanca okutmasalar da olurdu. Onlar Yunan düşünüşünü, imgelemini önce ninelerinin anlattıkları masallarda, daha çocukken okudukları mitoloji kitaplarında, sonra da kendi millî edebiyatlarında, şairlerinde; Yunan mimari kanunlarını şehirlerinin belediye binasında, opera meydanında; heykeltraşlığını müzelerinde, meydanlarında görürler, tanırlar, ister istemez benimserler. Yunan - Lâtin kültürü onların millî kültürünün bir parçasıdır. Ona ulaşmak için hiçbir zorluk çekmezler. Aralarında elbet bir şair çıkar, Homeros'u tercüme etmeye heveslenir. Çıkmasa da, Homeros onların müşterek malıdır. Onu okumadan da bilirler.

Bizim için durum bambaşkadır.. Biz batı kültürüne döneli çok zaman geçmedi. Üstelik batının yalnız bir edebiyatını tanımanın millî bünyemize uymıyan kötü bir taklitçiliğe yol açtığını da denedik. Bir kültürden faydalanmak, öz anlamında, yani kendimiz yaratıcı olabilmek hedefiyle faydalanmak için, o kültürü tarihî gelişmesinin bir merhalesinde kavramakla yetinilemez, onun temelinden başlayıp bütün gelişimini kavramak gerektir. Hattâ temelini iyi bilip gelişiminin her hangi bir anını gözden kaçıracak olursak, belki zarar vermez. Bir canlı hücrede insan, ilerdeki bütün gelişme imkânlariyle mevcut bulunduğu gibi, klâsik denilen fikir anıtlarında da bir tefekkürü ana hatlariyle asırların, cemiyetlerin fertlerin ona yüklediği teferruattan sıyrılmış olarak görebiliriz.

Demek ki Yunan - Lâtin İlkçağiyle neden bu kadar uğraşıp, daha bir lûgatini hazırlıyamadığımız bu dillerden ne diye tercümeye kalkıştığımızı, bazı liselerimizde öğrencileri ne diye Lâtinceyle yorduğumuzu hâlâ anlamıyanlara şunu demeliyiz: madem ki batı kültürünü anlamak be-

nümsemek istiyoruz, dolambaçlı ve çetrefil görünen bu yol gerçekte hedefe bizi en çabuk ulaştıracak tek yoldur da ondan.

Klâsik tercüme külliyatının güttüğü amaç da bu yolu açmak, bizi batı edebiyatına iki bin yıldan beri örnek olan klâsik İlkçağ edebiyatiyle doğrudan doğruya temasa sokmaktır.

Maarif Vekilliği bu işe girişirken çözülmesi zor bir problem karşısında kaldı. Memleketimizde Yunanca ve Lâtince aslından tercüme verebilecek kimseler azdır. Yunan - Lâtin edebiyatı kadar geniş bir eser külliyatının dilimize çevrilmesini yalnız Yunanca, Lâtince bilenlere yüklemek, bir Yunan - Lâtin tercüme edebiyatımızın meydana gelmesi için otuz kırk yıl beklemek demekti: Hele biz filologlar titiz insanlarız, tercümenin ilmisini ister, eserin aslından uzaklaşıp fedakârlık yapmaya hiç razı olmaz, bu yüzden de çok yavaş çalışırız. Bir de Yunanca - Lâtince bilenlere seçmeler, antolojiler yaptırmak yolu vardı ki, bu da keyfî ve klâsik kültürünün bütüniyle temasa girmek amacımıza uymıyan bir görüşle işe başlamak olurdu. İkinci şık klâsikler tercümeleri içni ilke olarak kabul edilen aslından tercüme düzgüsüne Yunan - Lâtin klâsikleri için yalnız imkân nispetinde bağlı kalmak, aslından yapılacak tercümelerin yanında bir de ikinci dilden tercümelere girişmek, yani bu eserlerin bazılarını batı dillerindeki tercümelerinden dilimize çevirmektir. Bu metodla birkaç yıl içinde bir Yunan - Lâtin eserleri külliyatına kavuşmak mümkün olacaktı. Fakat bu metodun büyük mahzuru kolay kolay okunan düzgün tercümelerle Yunan - Lâtin görüşleri üzerinde yanlış bir fikir vermek tehlikesidir. Yukarda da dediğim gibi. ölü bir dilin kavramları yalnız o dilin fikir dünyası içinde anlaşılabilir. Modern diller bu kavramları modern kavramlarla iyi kötü karşılamaya çalışır.

Modern dillerde, anlamı Yunancanın tıpkısı olan pek az söz vardır. Mütercim ikinci dilden tercüme ederse, bir sözün Yunan fikir ve görüşlerine has bir anlam taşıyıp taşımadığının hiç farkına varmadan modern dildeki karşılığını Türkçeye çevirebilir. Bu hata en çok klâsik dillerden tercümelerde büyük bir eksiklik sayılır. Yoksa modern dillerin kavramları az çok farkla biribirini örter. Bir İngilizce modern eseri Almanca tercümesinden Türkçeye çevirecek olursanız, havasını belki veremezsiniz, fakat eseri de yanlış tanıtmış olmazsınız. Yunancada, Lâtincede havayı vermek şöyle dursun, amacımız Yunan - Lâtin dünya görüşünü tanıtmakken, onlara hiç benzemiyen bir şeyler yaymış olmamız mümkündür. Böylece hedefimizin tam karşıtına varmakla kalmayız, belki senelerce kimsenin çıkıp da düzeltmiyeceği yanlış fikir aşılamış oluruz. Yanlış fikir veren bir tercüme Avrupa memleketlerinde kötü bir tercüme olarak kalır, bizde tenkid etmek için elimizde ölçü olmadığı için yolumuzu büsbütün şaşırtabilir.

Bu iki şık arasında Maarif Vekilliği ikincisini seçti. İkinci elden tercümeler,, eserlerin aslını göz önünde tutarak sıkı bir kontrolden geçirmekle yukarda saydığım hatayı önlemeği uygun gördü.

Önce, okuyucuyu tercümenin ilk sayfasında yıldırıp kitabı elinden bıraktıracak kadar sıkıcı olan has isimlerdeki yazılış anarşisini sade ve emin bir *transcription* usuliyle ortadan kaldırdı. Artık Yunan tanrı, yiğit veya yazar adlarının Fransız, Alman veya yeni Yunan söyleyişlerinden geçe geçe tanınmaz bir hale gelmesinden kurtulduk. Maarif Vekilliğinin kabul ettiği *transcription* kolay ve mantıklıdır. Memlekette Vekillik tercümelerinin dışında da yazılış ve okuyuşta bir birliğe varılmasını sağladı veya sağlamaktadır.

Beş yıl içinde bir Yunan yazarının külliyatı, iki yazarın da hemen hemen bütün eseri tercüme edildi. Çok doğru bir düşünceyle Yunan şiirinin en yüksek zirvesi olan tragedia ve tragedianın en klâsik şairi Sophokles ilk tercüme hedefimiz oldu. Sophokles'in elimize geçen altı tragediasının da memleketimizde büyük bir ilgi uyandırdığı şüphesizdir. Devlet Konservatuvarının tekrar oynadığı *Antigone* ile *Kıral Oidipus*'tan başka birçok resmî ve hususi okullar, İstanbul

Şehir Tiyatrosu, Radyo Temsil Kolu, tercümesi çıkan tragedialardan birkaçını Yunan tragediasının havasını vermeye gayret ederek temsil ettiler.

Euripides'in külliyatından 1943 te beş eser, bu yıl da şairin belki en kuvvetli, her halde tercümesi en zor olan eseri *Bakkha'lar* yayınlanmıştır. *Bakkha'lar* Yunanistan'a yeni yerleşen tanrı Dionysos dinine karşı gelen Thebai kıralı Pentheus'un tanrının coşkun rahibeleri, aralarında anası da bulunan Bakkha'lar tarafından parçalanıp öldürülmesini sahneye koyar.

Klâsikler tercümesinin ikinci büyük külliyatı Eflâtun'un eseridir. 1943 te aralarında filozofun ana eserlerinden sayılan *Sokrates'in Müdafaası, Kriton, Kritias, Menon* ve *Devlet* I, II olarak on bir eseri, 1944 te *Phaidon, Phaidros, Protagoras, Timaios* ve *Mektuplar*'la on altı eseri, bu yıl da *Devlet III* ve *Devlet Adamı*'ndan başka iki eseri yayınlanmıştır. Külliyattan *Symposion* ve *Gorgias* gibi Eflâtun felsefesinin temel taşları olan büyük eserlerin de artık çıkması arzu edilir. Eflâtun'un eserleri dilimize çevrilen Yunanca eserlerin hepsinden çok bize faydalı olacak sanırım. Eflâtuncu olmamız idealist bir felsefeye sapmamız için değil tabiî. Fakat Sokrates'in eytişimi (dialektiği) Yunan düşünüşünün dünyaya armağan ettiği en parlak, en sağlam düşünme metodudur. Bu metodla iyi düşünen ve düşüncesini açık, toplu bir dille ifade etmesini bilen nesiller yetiştirilebilir. Bizim amacımız da batı medeniyetlerinin fikir mahsullerini ithalât malı gibi memleketimize sokmak değil, onların düşünme seviyesine yükselip kendimiz aynı değerde mahsul vermek değil midir?

Eflâtun gibi Aristo külliyatının tercümesi de özel bir komisyona verilmiştir. Aristo'dan bu yıl *Politika*'nın I-III cildi çıktı. Bizim için sanat ve öğreticilik değeri Eflâtun'unkinden daha az olmakla beraber Aristo'nun eserleri Yunan düşünüşünün külli bir tasviri ve Orta Çağ skolastik görüşlerin ana kitabı olmak bakımından tercüme edilmeğe değer.

Ksenophon'un *Anabasis*'i bu yıl ikinci basılışı olarak Maarif Vekilliği tercümeleri arasına girdi. Bu eser, vakası memleketimizde cereyan ettiği için Anadolu hakkında faydalı bilgiler veren değerli bir vesikadır.

Bu yıl yayınlanan Yunanca eserler arasında Lukianos'tan *Seçme Yazılar I. II.* hem kolay kolay, zevkle okunan bir kitaptır, hem de Yunan kültürünün yıkılmağa, dağılmağa başladığı bir zamanın meyvası olmak bakımından ilgi vericidir.

Lâtin klâsiklerinden tercümelerimiz Yunancadan tercümelerimiz kadar çok değildir. Bir defa Lâtin edebiyatı Yunan edebiyatı kadar zengin değildir, sonra Yunan edebiyatını örnek alarak onun üzerinde gelişmiş bir edebiyat olduğu için, önce Yunan eserlerinin tercümesine girişmiş olmamız çok doğrudur. Bununla beraber 1942 de Caesar'ın *Gallia Savaşı*, 1943 de Plautus'tan iki, Terentius'tan bir komedia, bu yıl da, Plautus'un *Çifte Bakkhis*'ler adlı nefis bir piyesiyle Tacitus'un *Germania*'sı yayınlanabilmiştir. Yakında hem Lucretius, Vergillius, Horatius gibi büyük şairlerin, hem Sallustius, Livius gibi tarihçilerin de tercümelerini verebileceğimizi umarız.

Saydığım eserleri ve sayamadığım daha birkaçını dilimize kazandık diye övünerek çalışmamıza son vermiyelim. Bir eseri kazanmak onu tercüme edip kütüphanemize, toz tutan kitaplar arasına yerleştirmek değildir. Bir eseri kazandık diyebilmemiz için, o eser kütüphanemizin değil, kültürümüzün malı olmalıdır. Bu iş bir veya birkaç tercüme yapmakla, okumakla olmaz, klâsik İlkçağ dünyasiyle temas ede ede, onu daima daha iyi anlamakla, daima daha iyi tercüme etmekle elde edilir.

Azra ERHAT
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doçentlerinden
(*Ulus*'tan)

ŞARK - İSLÂM KLÂSİKLERİ

Cumhuriyetin 22 nci yılı, maarif tarihimizin eşsiz bir zafer yılı oldu. Şark ve garp klâsiklerinden seçilmiş 105 parça ana eserin bir arada yayınlanması bu yılın Cumhuriyet Bayramına kutsal bir bayram sevinci daha kattı.

Çağlar boyunca insan zekâsının yarattığı fikir ve sanat eserlerinden derlenmiş zengin bir kültür demetini, millî rengimize boyanmış, kendi dilimizin kalıbına dökülmüş olarak renk ve ahengiyle görebilmek bahtiyarlığı bugünkü nesle nasip olmuştur. Zamanın karşımıza çıkardığı çeşitli engelleri, çetin şartları yenerek gelişme yolundaki hızını gittikçe artıran şu hamlenin, bugün olduğu kadar yarınki Türk gençliğine sağlıyacağı mânevi kazançları düşündükçe göğsümüz kabarıyor. Bu umut ve neşe içinde kültür hayatımızın ışıklı geleceğine daha sağlam bir güvenle bakabiliyoruz.

Önünde aydın bir istikbal, elinde bol ve zengin bir malzeme bulan yarının fikir ve sanat adamları, şüphe yok ki bundan böyle daha kolay, daha verimli bir çalışma imkânına kavuşacaklardır; gene şüphe yok ki, bu mutlu savaşın bayrağını taşıyan eller, yarın daha büyük saygılarla öpülmek hakkını kazanmışlardır.

Gerek şark, gerekse garp klâsiklerinin temsil ettiği ana fikirler, her şeyden önce insanlık ruhunun, insanlık tarihinin uzun ve fırtınalı asırlar içinde besleyip büyüttüğü en asîl varlıklardır. Fikir ve sanat hareketlerinin yarınki istikameti hangi tarafa dönerse dönsün beşeriyete mânevi bir destek olan bu inançlar, değişmez birer gerçek olarak daima yaşıyacak, kümenin iç yapısında bir bağlantı hizmetini görecektir. Tarihin ve mazinin bize kadar gelebilen asîl ve değerli mahsullerini tarafsız ve şuurlu pir tetkik metodu ile gözden geçirmek; kümeyi biribirine bağlıyan mânevi kudretin hangi kaynaklardan geldiğini anlıyabilmek için dünyayı idare eden ana fikirlerin doğuş ve gelişme seyrini takibetmek zorundayız. Klâsik mahsuller, işte bizi bu bilginin eşiğine götüren birer tarih meşalesidir.

Klâsik bilim, klâsik kültür ışığı, bizi, insanlık, fazilet, feragat, kahramanlık gibi cemiyetin iç yapısını kuran mânevi müeyyidelerin kutsal alanına götürecek, bize mânevi bilgilerin zevkini aşılıyacaktır. Madde âleminin sert ve soğuk kabuğu içindeki özü ancak bu bilginin ışığiyle bulabileceğiz.

Maarif Vekilliğinin şimdiye kadar çok gecikmiş ve arka plâna atılmış olan bu işte yeni bir çığır açmasını, her yönden kutlanmağa değer bir uyanıklık eseri olarak alkışlamak borcumuzdur.

Bu konuşmamızda daha çok Şark ve İslâm klâsiklerinden söz etmek istiyoruz. Garpteki benzerlerinden hiç de geri olmıyan Şark kültür hazineleri içinde saklanan nefîs mücevherler üzerindeki kalın örtüler kalktıkça kendimizi daha iyi anlamak imkânlarına kavuşacağız. Çünkü bu hazinelerdeki hissemiz çok büyüktür. İslâmi kültür ve ümmet edebiyatı içinde Türk dâhilerinin neler neler yarattığını sayıp dökmek bu satırların çerçevesine sığmaz. Öz dilimizi bir tarafa bırakıyorum. Arap ve Fars dillerini en olgun bir seviyeye çıkaran Türk dâhileri olmuştur. Bunlar, herkesçe bilinen şeyler... Millî Şefin ışıklı görüşlerinden ilham alan sayın Maarif Vekilimizin anlayışlı ve şuurlu çalışmaları, millî kütüphanemizi bu nefis hazinelerle doldurmak yolundadır. Bu yıl Hasan-Âli Yücel'in Cumhuriyet Bayrimı hediyesi olarak bize getirdiği 105 parça şaheserler tercümesi arasında Şark ve İslâm dâhilerinin en güzel eserleri de yer almıştır.

Sayın Velet İzbudak'ın irfanlı kalemi ve yüksek himmetiyle tercümesi tamamlanmış olan *Mesnevi*'nin dördüncü cildi bu serinin başında gelmektedir. Şarkın bu eşsiz âbidesi altıncı cildinde tamamlanmış olacak. Mevlâna Celâlettin'in yüksek felsefesini yurda tanıtacak olan *Mesnevi* tercümesi, bize Türk dehâsının yükseldiği baş döndürücü şâhikaları seyrettirecektir. Ancak Mevlâna'mızın coşkun ve taşkın ruhunun heyecan dalgalarını onun büyük Divan'ında bulabileceğiz. Yedi Öğüt'ü ile *mektuplar'ı* daha önce Dr. Feridun Nafiz Uzluk tarafından yayınlanmıştı. Fakat *Divanı Kebir*'in evvelâ tam ve doğru bir metnini, sonra da sağlam bir tercümesini meydana koy-

mak himmetlerin en yücesi olacaktır. Vaktiyle Maarif Vekilimizin salâhiyetli kalemi ile tercüme edilmiş olan rubailerini de saygı ile hatırlatmak isterim. Garp felsefe ve sanat âlemini asırlarca işgal eden bu dâhiyi bütün derinlik ve incelikleriyle yurt gençliğine tanıtmak şerefi, gönül ister ki. İnönü çağına nasip olsun...

Şirazlı Hafız'ın *Divan*'ı Feridüttin-i Attar'ın *Mantikuttayr*'ından birinci kısım, Şebüster'li Mahmud'un *Gülşen-i râz*'ı da Abdülbaki Gölpınarlı'nın temiz ve sade üslûbiyle dilimize çevrilmiş, gerekli notlar ve hâşiyelerle süslenmiş bir halde elimize geçti.

Yurt için, yurt kültürü hesabına emek harcıyan kalem ve irfan sahiplerini daima sevgi ve hürmetle kucaklamak, değerlemek bir takdir ve insaf borcu olmalıdır. Tercüme tarihimizde Abdülbaki'nin kutsal bir yeri vardır. Bu tercümelerin ne kadar göz nuru ve yorgunluk pahasına meydana geldiğini tatmıyan bilmez. Bizim kanaatimize göre tercümenin ilk şartı, mütercimin kendi dilini çok iyi bilmesidir ki, bu şart Baki'de yeter derecede mevcuttur. Tercümelerinde görülen sadeliğin sırrı da buradadır. Hele şiir tercümeleri, daha çok şiirle ilgisi olanlara yaraşan bir iştir. Ömründe iki mısra bile yazmamış olnaların nefîs bir parçadan yalnız sözlerin kılığını değiştirmek suretiyle ortaya koydukları tercüme örnekleri, gramer kaidelerine uygun olsa bile, pek soğuk kaçıyor. Manzum olsun, mensur olsun metinlerdeki ruh ve kavramları dilimizin bugünkü temiz ve açık ifadesiyle kaynaştırabilmek, okurların yadırgamıyacağı bir düzene sokmak her yiğitin kârı değildir. Bunu ancak Abdülbaki gibi Şark ve Garp kültürü içinde yuğrulmuş, hele Şark edebiyatının mistik heyecanlarını geniş ölçü de tatmışolan kalem sahipleri yapabilir.

İran klâsikleri arasında Câmî'nin *Heftevrenk* adlı eserinin bir parçası olan *Selâman ve Absal* tercümesini de anmadan geçemiyeceğim. Bu çevirme, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Lektörlerinden Aptülvehap Tarzi tarafından yapılmış, Câmî'nin derli toplu bir biyografisi ile, gerekli açılamalarla zenginleştirilmiştir. Genel bir bakışla diyebiliriz ki bu da başarılı bir eserdir.

İslâm klâsikleri tercümelerinin bize sağlıyacağı önemli faydalardan biri de bu kaynakların millî edebiyatımızdaki derin tesirini daha yakından görmek ve ölçmek fırsatına kavuşmamızdır. Mevlâna'nın, Hafız'ın, Câmî'nin klâsik Türk edebiyatına giren tesirleri gözle görülecek kadar açıktır.

Bu yılın klâsikler serisi içinde, hicrî beşinci asrın önemli eserlerinden *Kabusnâme*'nin milâdi on beşinci asırda Mercimek Ahmet tarafındaan yapılan meşhur tercümesi de yayınlandı. Orhan Şaik Gökyay'ın *Kaabusnâme* metin ve tercümeleri üzerinde yapmış olduğu faydalı bir etütle verimli çalışmasının mahsulü olan bu eser, birkaç bakımdan özel bir değer taşımaktadır. Bu kitapta on beşinci asırdaki Türk yazı dilinin önemli bir örneğini buluyoruz. Bu, dil ve edebiyat tarihimiz için büyük bir kazançtır.

Son söz olarak Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Çin dili Profesörü Dr. Wolfram Eberhard'la Ankara Kız Lisesi Öğretmenlerinden Fahrünnisa Boratav tarafından dilimize çevrilen *Çin Hikâyeleri*'nden bahsedeceğim. Tek kelimesini bile anlıyamadığım, ancak kelimelerinin tek heceli olduğunu vaktile öğrenmiş bulunduğum bu çetrefil dilin edebî örneklerini Türk kılığına bürünmüş olarak görmek bana başka bir zevk verdi. Şarkın renklerini, kokularını getiren bu çevirmenin de temiz, açık ve akıcı bir dille konuştuğunu söyliyebilirim.

Bu yazıda sıraladığım eserlerden bazılarının Farsça metinlerini vaktiyle okumuş, bunlar üzerinde epeyce uğraşmıştım. Kısa bir zaman içinde her birini asıllariyle karşılaştırmağa imkân bulamadım. Ancak birkaç sondaj yapabildim. Tercümeler üzerinde edindiğim kanaat tamamiyle müsbettir. Yumurtaya kulp takmak itiyadında olan bazı tenkidciler gibi kelime üzerinde oynamak istemedim. Böyle bir özenti denizde çöp aramaya benzer. Tenkide, itiraza uğramak her yapıcının nasibidir. Fakat hiçbir eser meydana koyamadığı halde her şeye yan bakan yaman tenkidciler de eksik değildir. Bize düşen iş, yurda faydalı gördüğümüz her şeyi değerlemek, ve benimsemektir.

M. Nuri GENCOSMAN

(*Ulus*'tan)

FRANSIZ KLÂSİKLERİ

I

Klâsik sözü edilince eski Yunanlılarla Lâtinlerden sonra ilk aklımıza gelen Fransızlar oluyor. Neden mi? Çünkü Fransa, André Gide'in dediği gibi «klâsisizmin ana yurdu ve son sığınağı olmuştur». Rönesansla beraber itibarını yeniden kazanmaya başlıyan İlkçağ edebiyatı ilk tesirlerini Fransa'da göstermiş ve XVI. yüzyılda Malherbe'le başlıyan klâsisizm, XVII. yüzyılda La Rochefoucauld, Boileau, Racine, Bossuet, Corneille, La Bruyère, La Fontaine, Molière, ilh. gibi büyük yazıların eserleriyle tam bir çığır halini almıştır.

Bir çığır olarak ele alınırsa klâsisizm, siyasette her sınıfın kendinden üstün sınıfa boyun eğmesi din işlerinde Roma Kilisesinin kayıtsız, şartsız hâkimiyeti, sosyal hayatta saray terbiyesi ve salon teşrifatı, edebiyatta da sanat eserinin, körükörüne olmamakla beraber, mutlaka muayyen kaidelere uyması, bir hevese, eğlenceye değil ahlâka hizmet etmesi, ruhları ve kafaların incelmesi ilkesine dayanıyordu. Şüphe yok ki bugün, klâsik kelimesi, bir çığır olarak klâsisizmin iade ettiği bu mânaların çok dışına çıkmıştır; hele biz, klâsiği daha geniş daha evrensel, aynı zamanda da humanist bir mânada kullanıyoruz. Bu bakımdan insanı ele alan, onu iyi ve kötü taraflariyle inceliyen, açıklıyan her büyük esere, dünyanın neresinde olursa olsun güzel fikirler doğurmuş, bu fikirlerin ışığında insanlığa yol göstermiş her büyük zekâya klâsikler listemizde yer vermekten çekinmiyoruz. İşte Maarif Bakanlığının yayınladığı klâsik tercümeler serisinde kaynağını Orta Çağın efsanesinden alan kimin yazdığı bilinmiyen (*Tristan ve İseut* gibi) eserlerden tutun da yukarda, izahını yaptığımız klâsisizm çığırını temsil edenlerin yanı sıra romantizmin hattâ naturalizmin belli başlı eserleriyle karşılaşmamızın sebebi budur.

* * *

Maarif Bakanlığının bu yıl yayınladığı 105 klâsik tercüme içinde 38 tercüme ile Fransız klâsikleri başta geliyor. Bunu Fransız dilinin Tanzimattan beri üzerinde hayli işlediğimiz, bugün de tercümesini daha kolaylıkla başardığımız bir dil olmasından başka bir şeye yoramayız. Memleketimizce Fransızca bilenlerin öteki Batı dillerinden daha çok olduğu iddia edilemezse de bu dilden tercüme edilecek eserlere daha çok istekli çıkacağı muhakkaktır. Uzun yıllardır Fransız kültürüne bağlı kalışımız, tercümelerimizi hemen hemen hep bu dilden etmemiz, o dilin kalıblarına kendi dilimizde daha çok, daha zengin karşılıklar bulup üzerinde işlememize imkân vermiştir. Oysa ki öbür dilleri tercüme yoliyle, daha yeni yeni işliyoruz.

Bu yıl yayınlanan Fransız klâsikleri arasında Molière tercümeleri başta geliyor. Vefik Paşa adaptasyonlarından beri tektük bazı tercümeleri istisna edersek eserleriyle hemen hemen ilk temasa geçtiğimiz büyük Fransız yazarlarından biri olan Molière'in seri halinde çıkan ilk sistemli tercümeleri[1] bunlardır. 1941 de çıkan 2, geçen yıl çıkan 12 eserinden sonra bu yıl çıkan 10 eseriyle Molière külliyatının hemen hemen bütün mühim piyesleri çevrilmiş oluyor. Önümüzdeki Cumhuriyet Bayramında çıkacaklarla bu külliyatın tamamlanması beklenebilir.

Molière tercümelerinin özelliği, tıpkı Eflâtun tercümeleri gibi, bir komisyon tarafından baştan sona kadar incelenmiş ve bu tercümelerde her bakımdan bir bütünlük güdülmüş olmasındadır

Bu yıl çıkan tercümelerden Behiç Enver Koryak'ın dilimize çevirdiği *Şaşkın (L'Etourdi)* ile Güzin Dikel-Nevin Koral'in çevirdikleri *Küskün aşıklar (Dépit amoureux)* Molière'in ilk eserlerindendir. *Şaşkın* sanıldığına göre ilk olarak 1655 yılında Lyon'da oynanmış ve Nicolo Barbieri'nin *İnavertito* adlı eserinden adapte edilmiştir. *Küskün âşıklar* da ilk olarak 1656 da

Béziers'de oynanmış ve Nicolo Secchi'nin *Interesse* adlı eserinden adapte edilmiştir. Her iki piyes de büyük bir değeri olmıyan iki İtalyan eserinin birer adaptasyonu olmakla beraber bunlarda Molière'in dehasını farketmemek mümkün değildir. Molière İtalyanlara değil Fransızlara hitabettiği ve her şeyden önce güldürmek, eğlendirmek istediği için, bu eserlerin birçok yerlerini değiştirmiş, çıkarmış, metnine nükteli, hareketli, güldürücü yepyeni sahneler ilâve etmiştir. O sıralarda henüz sade, manğa dayanan eserler yazmak endişesini duymıyan Molière'in bu piyeslerde daha çok entrikaya hâdiselere, sürprizlere önem verdiği görülür. *Küskün âşıkar'da* Şişko René ve Marinette çifti, sonra ukalâ Métaphraste o zamana kadar Fransız ve İtalyan komedilerinde görülmiye alışılmış olan tiplerden bambaşka, daha komik tiplerdir.

Vahdi Hatay'ın dilimize çevirdiği *Kocalar Mektebi (L'Ecole des Maris)* Molière'in daha sonra *Kadınlar Mektebi*'nde ele alacağı aynı tema üzerine kurulmuştur: kadının erkeğe sadık kalmasını temin etmenin tek yolu ona kendini sevdirmektir, aşk ne sert bir baskıya, ne de göz açtırmıyan bir kıskançlığa boyun eğer. İlk olarak 1661 de oynanmış olan *Kocalar Mektebi*'nde, Molière'in ahlâk bakımından güttüğü amaç, vakanın, hareketli sahnelerin içinde kaybolmakta, *Kadınlar Mektebi*'ndeki kadar kuvvetle belirmemektedir. Bununla beraber fars unsurlarını muhafaza eden piyes canlıdır.

Kadınlar Mektebi'nin Tenkidi (Critique de l'Ecole des Femmes) 1662 de oynanan *Kadınlar Mektebi*'nin uğradığı şiddetli hücumlara Molière'in ilk cevabıdır. Bir salon konuşmasından ibaret olan bu tek perdelik piyeste Molière *Kadınlar Mektebi*'ne çatanları sahneye çıkarmakta, onlarla alay etmekte, kendi düşüncesini temsil eden Dorante'ın ağzıyle de eserinin tenkidedilen taraflarını müdafaa etmektedir. 1663 te oynanan *Tenkit*'ten sonra Molière'in rakîpleri de boş durmamış, Boursault'nun yazdığı *Contre-Critique de l'Ecole des Femmes* piyesini sahneye koyup oynamışlardı. Molière kendisine karşı, çok ağır hakaretlerin, alayların yöneltildiği bu piyese aynı yıl yazdığı ve oynadığı *Versay Tulûatı (L'İmpromptu de Versaille)* ile cevap vermiş, kendisine hücum edenleri adamakıllı hırpalamıştır. Kavga bununla da bitmemişse de, Molière mücadeleye devam etmiyeceğine dair verdiği sözü tutmuş, düşmanlarına yeni cevaplar vermiye lüzum görmemiştir.

Kadınlar Mektebi Bedrettin Tuncel ile Sabahattin Eyüboğlu tarafından dilimize çevrilerek 1941 de yayınlanan klâsikler arasında çıkmıştı. Bu eserle yakından ilgili olduğunu gördüğümüz *Kadınlar Mektebi'nin Tenkidi* ile *Versay Tulûatı'nın* ilki Sabahattin Eyüboğlu, ikincisi Azra Erhat ile Orhan Veli Kanık tarafından tercüme edilip aynı seride bu yıl yayınlanması çok faydalı olmuştur. Böylece, ileride bütün Molière tercümeleri bir külliyat halinde tamamlandığı zaman, bu üç eserin bir araya getirilmesi *Kadınlar Mektebi*'nin sebep olduğu kavgaları açıklıyan bir ön sözle ve tek bir cilt halinde basılması mümkün — kanaatimce de daha doğru — olacaktır.

Afif Obay'ın dilimize çevirdiği *Zorla Evlenme (Le Mariage Forcé)* Molière'in sarayda oynamak için yazdığı baleli piyeslerin ilkidir. Baleyi Charpentier bestelemiş ve 1664 te Louvre sarayında verilen ilk temsilde XIV. Louis bizzat bu balede dansetmiştir. Konusu, komşusuna ve iki filozofa danıştıktan sonra güzel Dorimène'i almaktan vazgeçen Sganarelle'in kızın babası Alcantor'un zoriyle evlenmiye mecbur edilmesidir. Vefik Paşa'nın *Zor Nikâh* adiyle adapte ettiği bu eser memleketimizde en çok oynanan Molière komedilerinden biridir.

Orhan Veli Kanık'ın dilimize çevirdiği *Tartuffe* Molière'in olgunluk devrinde yazdığı büyük eserlerinden biridir. İlk olarak 1664 te Paris civarında, Raincy şatosunda oynanan eser, sebep olduğu büyük gürültüler yüzünden, ancak 1669 da halka oynanabilmiştir. Bu piyesiyle kara cüppe altında gizlenen iki yüzlülüğü hicveden Molière uzun mücadelelere yol açmış, kendisi de dine hücum etmekle suçlandırılmıştır. Orhan Veli Kanık, Molière'in mukaddemesinden de bazı parçalar aldığı önsözünde bu mücadeleyi, eserin Molière'in hayatındaki yerini, kaynak-

larının Fransa'daki ilk temsillerine, bizdeki tercüme ve adaptasyonlarına ait faydalı malûmatla birlikte, topluca anlatmıştır. Bizde son oynanan *Tartuffe* Bayan Seniha Rauf'la rahmetli Küçük Kemal'in *Mürai* adiyle yaptıkları adaptasyondu (1928). Bu temsillerde Büyük Behzat (Tartuffe rolünde), rahmetli Küçük Kemal (Orgon rolünde) sahnelerimizde eşine bir daha kolay erişilemiyecek büyük başarılar göstermişlerdi.

Klâsikler serisinde çıkan *Tartuffe* tercümesinden birkaç ay önce aynı eser Doçent Cevdet Perin'in idaresinde İstanbul Üniversitesi Fransız Filoloji Semineri tarafından dilimize çevrilip yayınlandı. Bu tercümeyi Orhan Veli Kanık tercümesiyle karşılaştıranlar arada büyük farklar olduğunu göreceklerdir. Bir üniversite çalışmasının mahsulü olan bu tercümeyi asliyle karşılaştırdığımız zaman bu ayrılıkların sebebi kolayca anlaşılıyor. Aynı bir tetkik konusu olan bu kıyaslamayı başka bir yazıya bırakıyorum.

Sicilyalı, yahut Resimli Muhabbet (Le Sicilien ou l'Amour Peintre) ile *Scapin'in Dolapları (Les Fourberies de Scapin)* de Orhan Veli Kanık tarafından tercüme edilmiştir. *Sicilyalı* ilk olarak 1667 de Saint-Germain'de oynanmış baleli bir komedidir. Molière'in mensur eserleri arasında kafiyesiz mısralara en çok raslanılan piyes budur. Mütercim bu yerlerde şair Orhan Veli'den en iyi şekilde faydalanmasını bilmiştir. Bu eser Lulli'nin bale için meydana getirdiği musikisiyle Fransızların ilk opera-komiği sayılır. Beaumarch is'nin de *Sevil Berberi* adlı eserini bu komediden ilham olarak yazdığı söylenir. Gerçekten kendine ressam süsü verip sevdiği İsidore'u Sicilyalının evinden hile ile kaçıran Fransız asilzadesi Adraste'ın macerasında kont Almaviva'nınki'ne benziyen taraflar vardır.

Scapin'in Dolapları Molière'in konusunu Terentius'un *Phormion* adlı eserinden aldığı bir komedidir. Burada babasından gizli sevdiği Hyacinte'le evlenen Octave, Zerbinette'e âşık olan Leandre, uşak Scapin'in zekâsına başvurarak dertlerine derman ararlar, Octave'ın babası oğlunu Géronte'un kızıyle evlendirmeyi aklına koymuştur, Bu gizli evlenmeyi bozdurmak ister, öte yandan Leandre'ın babası da oğlunun tanımadığı bir kıza tutulmasını hoş görmemektedir. Scapin, Octave'ın babasına Hyacinte'in belâlı ağabeysinin kendisini öldürmek için aradığını, evlenmeyi bozdurmaya kalkarsa, işin fenaya varacağını, öte yandan Géronte'a da oğlunun Türk korsanlarının eline geçtiğini, fidyesi verilmezse hapsedildiği kadırgadan kurtulamıyacağını söyliyerek ikisinden de para sızdırır. Sonunda Hayancinte'in Géronte'un, Zerbinette'in de Argonte'un kızı olduğu anlaşılır; Octave zaten babasının kendisine almak istediği kızla evlenmiş olduğundan, ondan ayrılmasına lüzum kalmaz, Leandre da sevgilisiyle evlendirilecektir. Bu piyeste Scapin hilenin düzenin sembolu olmuştur. Eser Comédie-Française repertuvarında en çok oynanan Molière komedilerinden biridir.

Bu yıl yayınlanan Molière tercümelerinden sonuncusu da Ali Süha Delilbaşı'nın çevirdiği *Bilgiç Kadınlar (Les Femmes Savantes)* dır. *Bilgiç Kadınlar* Molière'in ölümünden bir yıl önce, 1672 de oynanan, son eserlerinden biridir. Burada Molière bilgiçlik taslıyan kadınları sahneye çıkarıp onlarla alay etmekte ise de, eser XVII. yüzyılın başında yeniden alevlenen «Kadınlık dâvası»nı ele alması bakımından dikkate değer. Ali Süha Delilbaşı tercümesinin başına koyduğu 22 sayfalık uzun önsözde bu noktaya temas etmekte, eserin edebî değerini de belirterek okuyucuyu aydınlatmaktadır.

Molière tercümelerinden sonra bu yıl klâsik seride en çok tercümesi yayınlanan Fransız yazarı Musset'dir. Şiirleri değilse bile tiyatro eserleri hâlâ büyük bir zevkle okunup, seyredilen bu ince Fransız şairinin geçen yıllarda çıkan *Şamdancı, Marianne'ın Kalbi, Andrea del Sarto, Bir kapı ya açık durmalı, ya kapalı, Yap da Söyleme,* adlı piyesleriyle *Hikâyeler*'inden sonra bu

yıl yayımlanan 7 yeni tercümesiyle mensur eserlerinin hemen hemen hepsi, en mühimleri, dilimize kazandırılmış oluyor.

Bu yıl çıkanların başında evvelce hariçte, tam olmıyarak, basılmış, bu sefer ilk basımda eksik kalan kısımları mütercimi Yaşar Nabi Nayır tarafından tamamlanarak yayımlanan *Bir Zamane Çocuğunun İtirafları* adlı romanı geliyor. Yaşar Nabi Nayır, tercümesinin başına koyduğu önsözde Musset ve eserleri hakkında kısaca malûmat verdikten sonra bu roman hakkında şunları diyor:

«Musset bizim *Bir Zamane Çocuğunun İtirafları* başlığiyle tercüme ettiğimiz bu romanı 25 yaşında iken neşretmişti. Eser bu genç yaşın bütün meziyet ve kusurlarını taşır. Yani ateşli heyecanlı, sürükleyici vasıfları yanında henüz kâfi derecede olgunlaşmamış bir dimağın dünyaya nizam vermek ve en çapraşık meseleleri bir çırpıda halletmek istiyen acele hükümler vermek, büyük sözler söylemek merakı gibi kusurları göze çarpar. Bununla beraber bu roman, devrinin tipik eserlerinden biri olarak değerini muhafaza etmekte ve bugünün okuyucuları tarafından da intişarı zamanındaki kadar alâka ve zevkle okunmaktadır.»

Yaşar Nabi Nayır ayrıca Musset'nin *Carmosine, Louison, Bettine, Ummadık Taş Baş Yarar,* adlı küçük piyeslerini de dilimize çevirmiş, bunlardan ilk ikisi bir cilt, diğerleri de ayrı bir cilt halinde klâsik seride çıkmıştır. Bunlardan yalnız *Louison* manzumdur. Bugün için büyük bir sahne değeri taşımamakla beraber bu küçük piyesler zevkle okunacak, hoş küçük komedilerdir. Yalnız konusunu Boccace'ın bir hikâyesinden aldığı *Carmosine* üç perdedir.

İzzet Melih Devrim'in çevirdiği *Lorenzaccio* Musset'nin beş perdelik en uzun piyesidir. Eser Shakespeare dramlarında görüldüğü gibi sık değişen sahnelere ayrılmıştır: vaka Floransa'da geçer. Musset konusu Médicislerin tarihinden almış, fazilet âşıkı, istibdat düşmanı Lorenzaccio'nun Hamlet'inkine benziyen macerasını, ıstıraplarını, yurdunu zulümden kurtarmak arzusunu tarihe sadık kalarak, canlandırmıştır. Fazla olarak Musset Lorenzaccio'nun şahsıda, asıl maksada ermek için bir vasıta olarak kullanılmış bile olsa, sefahatin ruhları nasıl zehirlediğini anlatmıştır. İzzet Melih Devrim, tercümesinin başına koyduğu kısa önsözde bütün bunları etraflıca anlatıyor, Musset ve eseri hakkında faydalı malûmat veriyor.

İzzet Melih Devrim bundan başka Musset'nin *Fantasio* adındaki iki perdelik küçük ve zarif komedisini de tercüme etmiş, bu eser de bu yıl çıkan Musset tercümeleri arasında yer almıştır. *Fantasio* Musset'nin Fantazi ve hülya kudretini en iyi aksettiren eserlerinden biridir.

Musset'den son olarak yayımlanan Orhan Veli Kanık'ın çevirdiği *Barberine* ile İlhan Ertuğ'un çevirdiği *Bir Heves*'tir. *Bir Heves* Musset'nin en güzel, kendisine de en uğurlu gelen eserlerinden biridir. Comédie - Française artistlerinden Mme Allan Moskova'ya gidip de bu eserin orada oynanan Rusçasını görüp, beğendikten sonra, Paris'e dönüşünde eserin oynanmasına önayak olmasaydı, şairin sahne eserlerinden tiyatro kim bilir daha ne kadar zaman mahrum kalacaktı!

Tercümeler üzerinde fazla durmadığımız halde yazımız hayli uzadı. Bu yıl çıkan 38 Fransız klâsiğinin hepsinden bir çırpıda söz etmek kolay iş değil. Öteki tercümeleri de ikinci yazıya bırakıyoruz.

II

Maarif Bakanlığının bu yıl yayımladığı Fransız klâsikleri içinde Molière'le Musset'den sonra, en çok tercümesi verilen yazar Prosper Merimée'dir. Klâsikler serisinde ilk defa olarak çıkan Merimée tercümeleri dört cilt içinde bize şu beş eseri tanıtıyor: Yaşar Nabi Nayır'ın dilimize çevirdiği *Colomba, Âraftaki Ruhlar - Ille Venüs'ü* ile Sabiha Yağızlar müstear adı altında Nurullah Ataç'ın kendine has çeşnisiyle bize tanıttığı *Fırsat* ve *Ines Mendo.*

Colomba uzunluğu ile *nouvelle* ölçüsünü aşan bir eser olmakla beraber Korsika adasında geçen vakasının anlatılışındaki kudret, tekniğindeki mükemmellikle Merimée'nin, olgunluk çağının meyvası, şaheseri sayılır. *Colomba*, eskiden de tercüme edilmiş ve bir kitabevince basılmıştı. Ama bu tercüme on dokuzuncu yüzyılın büyük Fransız hikâyecisi, *nouvelle* çığırının kurucusu olan Merimée'nin en güzel eseri hakkında tam bir fikir varmekten uzaktı.

Âraftaki ruhlar'la *Ille Venüs*'ü de, üçer yıl ara ile *Colomba*'dan önce yazılmış, vakaları İspanya'da geçen, daha kısa güzel hikâyelerdir.

Fırsat'la *Ines Mendo*'ya gelince bu iki küçük piyes (daha doğrusu üç, çünki *Ines Mendo*'da ayni ad altında iki piyes buluyoruz) Merimée'nin *Clara Gazul'ün Tiyatrosu* adiyle yayımladığı tiyatro eserlerindendir. Yazar, vakası hep İspanya'da geçen bu piyesleri sözde Clara Gazul adında bir İspanyol kadın yazarından Fransızcaya çevirdiğini iddia etmişse de, çok geçmeden bunun bir oyun olduğu anlaşılmış, ilk eseri olan bu piyeslerle dikkati çekmişti. Birkaç yıl önce Comédie-Française resmî turne halinde Ankara'ya geldiği zaman bu seriye dahil olan *Le Carosse du Saint - Sacrement*'ı da güzel dekor ve kostümler içinde sahnede görmek, yazıldığı dille dinlemek fırsatını bulmuştuk. Bu güzel piyesin de klâsikler serisinde çıkmasını temenni ederiz.

Merimée'den sonra bu yıl Rousseau ile Voltaire'in de ikişer tercümesi yayınlanmıştır. Rousseau'dan Hamdi Varoğlu'nun çevirdiği *Julie* yahut *Yeni Hèloïse*'in birinci kısmı geçen yıl çıkmıştı. Bu yıl da ikinci kısmı çıkmıştır. Cenevre'li büyük Fransız yazarının «Zamanımın ahlâkını gördüm de bu mektupları neşrettim; keşke bunları ateşe atmak zorunda kalacağım bir devirde yaşasaydım» dediği bu ünlü roman biribirini sonsuz bir aşkla seven Julie ile Saint - Preux'nün yazdıkları mektuplardan meydana gelmiştir. Rousseau bu romanındada *tabiata göre yaşamak* ilkesini müdafaa eder. Tabiata göre bu iki insanın aşkı kadar saf, temiz bir aşk yoktur. Ama onlar tabiata uyarak yaşamanın imkânsızlığını unutmuşlardır. Cemiyet sevişmelerine imkân vermez, onları biribirinden ayırır; Julie bir başkasiyle, kendisinden çok daha yaşlı bir adamla evlenmek zorunda kalır. Ondan çocukları olur. Sonra kocası Saint - Preux'yü, çocuklarına hoca olarak, evine alınca sönmüş sanılan o ateş yeniden alevlenir, cemiyet, her şey Julie'yi zinaya sürüklemektedir. Ama o Allahtan korkan, namuslu bir kadın olduğu için bu günahı işlemez. Bir gün çocuklarından birini kurtarmak için kendini suya attığı zaman ölüm her şeyi kökünden halledecektir.

Mme d'Houdetot'a duyduğu büyük sevgiden ilham alarak yazdığı sanılan bu romanında Rousseau, insanların kendi kendilerini nasıl terbiye ederek yeni bir ruh kazanabileceklerini aile müessesesi hakkındaki düşüncelerini de açıkça anlatmıştır.

Rousseau'nun çıkan ikinci eseri de Reşat Nuri Darago'nun çevirdiği *Yalnız Gezerin Hayalleri*'dir. Rousseau ölümünden sonra yayınlanan bu eserinde tabiat sevgisinin, hayatının son yıllarında kendisini insanlardan uzaklaştıran, cemiyete karşı kötümser duyguların hâkim olduğu görülür.

Voltaire'den verilen tercümelerin biri *Candide*, öbürü de *Felsefe Sözlüğü*'nün ikinci cildidir. *Candide*'i Fehmi Baldaş dilimize çevirmiştir. Ayni tercüme yıllarca önce bir kitapçıda çıkmıştı. Mütercim bu tercümeyi baştan başa yenilemiş, Voltaire'in en güzel, en meşhur hikâyelerinden biri olan bu eser de klâsikler serisinde, adetâ yeni baştan yapılmış bir tercüme halinde, tekrar basılmıştır. *Candide*'in ilk tercümesiyle yeni tercümesini karşılaştıranlar arada büyük farklar olduğunu göreceklerdir.

Felsefe Sözlüğü'ne gelince, büyük Fransız mütefekkirinin siyasi, içtimai ve felsefî düşüncelerini, her sözlük gibi, alfabe sırasına göre, çeşitli makaleler halinde bir araya toplıyan bu mühim eseri ben tercüme ediyorum. Tercümede Voltaire'in kendine has ince, alaylı, yer yer keskin hicivlerle dolu akıcı, kolay gibi göründüğü halde taklidi imkânsız, üslûbunu

elimden geldiği kadar korumaya çalışıyorum. Çalışıyorum ama bu güç işi başarabiliyor muyum, bilmem. *Felsefe Sözlüğü*'nün daha ancak yarısını bitirebildim. Önümüzdeki yıllar 3 üncü ve 4 üncü ciltlerini de verebilirsem eser dört ciltte tamamlanmış olacaktır. Tercümede, Voltaire'in sonradan, *Quesions sur l'Encylopédie*'de yeniden ele alarak işlediği maddelere ait bütün değişikliklerle ilâveler de her cildin sonunda not halinde okuyucuya verilmiştir.

Bu yıl çıkan Fransız klâsikleri arasında Yaşar Nabi Nayır'ın Balzac'tan çevirdiği *Albay Chabert*, Hamdi Varoğlu'nun Stendhal'den çevirdiği *İtalya hikâyeleri*, Ali Kâmi Akyüz'ün Bernardin de Saint-Pierre'den çevirdiği *Paul ile Virginie*, Zeynep Menemenci'nin Lamartine'-den çevirdiği *Gra..iella;* Sabri Esat Siyavuşgil'in A. Daudet'den çevirdiği *Değirmenimden Mektuplar* da yayımlanmıştır. Bu eserlerin hepsi önce, ayrı ayrı, kitapçılar tarafından basılmıştı. Bu tercümeler ikinci defa olarak klâsik seride basılırken mütercimleri tarafından basılmıştı. Bu tercümeler ikinci defa olarak klâsik seride basılırken mütercimleri tarafından yeni baştan gözden geçirilmiş, gereken düzeltmeler yapılmıştır. Bunlardan *Graziella* tercümesi yeni bir tercümedir. İlk tercüme Halit Fahri Ozansoy'undu. *Değirmenimden Mektuplar*'ın kitapçıda çıkan ilk tercümesi eksikti. Klâsik seride çıkan tercümede bu eksiklik giderilmiş, ilk tercümede verilmiyen hikâyeler de metne eklenerek Daudet'nin bu güzel hikâyeleri, çoğumuzun mektep sıralarından bildiğimiz bu hikâyeler, Sabri Esat Siyavuşgil'in uslûpçu kalemiyle klâsik seriye kazandırılmıştır.

Bunlardan başka, Fransız klâsikleri serisinde bu yıl Beaumarchais'nin *Sevilla berberi*, Condercet'nin *İnsan zekâsının ilerlemeleri üzerinde tarihî bir tablo taslağı*'nın birinci cildi, Descartes'ın *Metot üzerine konuşma*, Mme de la Fayette'in *Princesse de Clèves;* Laclos'nun *Tehlikeli Alâkalar*, X. de Maistre'in *Odamda seyahat* adlı eserleri de yayınlanmıştır. *Sevilla berberi* İlhan Ertuğ'un tercümesidir. Aynı seride evvelce çıkmış olan *Figaro'nun Düğünü*'nden sonra, ayni vakanın başlangıcı olan bu güzel piyesin de tercümesi lâzımdı. Condorcet, eserinde tarihten önceki zamanlardan başlıyarak on devir içinde insan zekâsının kaydettiği ilerlemeleri, son kısmında da insanlığın gelecekte erişeceği ilerlemeleri iyimser bir dille anlatır. Oğuz peltek'in çevirdiği bu değerli kitabın tesiri büyük olmuştur, eserin ikinci ve son cildi de önümüzdeki Cumhuriyet Bayramında çıkacak eserler arasında yayınlanacaktır' *Metot Üzerine Konuşma*, bize Descartes'ın hemen hemen bütün eserlerini tanıttırmış olan Mehmet Karasan'ındır. *Metafizik Düşünceler*, *Felsefenin İlkeleri*'nden sonra büyük feylesofun bu ünlü eserinin de yayınlanması klâsikler serisi için bir kazanç olmuştur.

Psikolojik romanın ilk örneklerinden biri sayılan *Princesse de Clèves* Yusuf Tavat tarafından çevrilmiştir. Tercümesi hayli güçlükler gösteren bu güzel romanın şimdiye kadar dilimize çevrilmemiş olması cidden bir eksiklikti. Yusuf Tavat'ın tercümesi bu eksiği gidermiş oldu. *Odamda Seyahat*, Sitare Sevin tarafından çevrilmiştir. Bir kapalı odada geçen kırk iki günün bu nefis hikâyesi zevkle, okunacak bir eserdir.

Tehlikeli Alâkalar Nurullah Ataç'ın son yıllarda verdigi en güzel tercümelerden biridir. André Gide, ıssız bir adaya gitmek zorunda kalsa yanına alacağı on Fransız romanından biri olarak saydığı bu eser hakkında bakın ne diyor: «*Alâkalar*'da herşey beni şaşırtıyor, Laclos hakkında öğrendiğim şeylerden hiçbiri de onun bu romanı ne maksatla yazdığını bana aydınlatmıyor. Yazar o küstahça yazılmış önsöz'ünde alay mı ediyor, yoksa dediği gibi, sahiden «ahlâka hizmet» ettiğini mi sanıyor, doğrusu bunu ben de pek kestiremiyorum. Böyle olmasını, bu kitabın şu hakikatı, ahlâka hizmet etmenin sanata zarar varmek olduğunu, «abase irca» yoliyle isbat etmesini isterdim.„

Klâsikler serisinde çıkan bütün tercümeler şüphe yok ki üzerinde itina ile çalışılmış,

hepsi de değerli, şekil ve muhteva bakımından hususi teşebbüslerin şimdiye kadar hiçbir zaman elde edemedikleri bir sıhhat derecesine yükselmiş tercümelerdir. Böyle olmakla beraber, bazılarında sadakat endişesinin sebep olduğu ağırlığın yanı sıra dil, üslûp, güzel Türkçe endişesinin verdiği parlak neticeleri farketmemek mümkün değildir. İsimler üzerinde durmakta bir fayda yoksa da tercümelerinin erişilmez görünen mükemmelliğinde herkesin birleştiği Nurullah Ataç'a, İrfan Şahinbaş'ın dediği gibi, şeref payını vermek lâzımdır. Bana öyle geliyor ki Nurullah Ataç'ın başarısı, herşeyden önce tercümeye duyduğu güvenden, sevgiden doğuyor. Üç dört ay önce, hastalandığı sıralarda, kendisini görmeğe gitmiştim. Hastalığının verdiği sıkıntıya yeni çıkan bir tercümesindeki dizgi yanlışlarının çokluğu da katılmış, sinirleri büsbütün bozulmuştu: «— *Nasıl olur da üzülmem! diye bağırıyordu, ben yarına, bu kitaplarla, bu tercümelerle kalacağım, yazılarımla değil! Elli yıl sonra yazdıklarım da, söylediklerim de unutulur, gider elbet, ama tercümelerim, onlar kalacaktır.*»

Tercümesindeki tertip yanlışlarını birer birer göstererek yatağında dikilen Nurullah Ataç'ın bu asil öfkesinde, çevirdiği eseri kendine maleden bir sanatçının ruhunu duyup sevmemek mümkün müdür? Tercüme ile uğraşanlarımız, hele edebiyatımızın tanınmış, sevilmiş kalemleri, tercümeye bu değeri verdikleri, ona bu sevgiyle bağlandıkları gün, işte o gün bizde de tercüme büyük bir sanat halinde yükselecek, büyük ustalar yetiştirecektir.

Lütfi AY
Maarif Bakanlığı Mütercimlerinden

İNGİLİZ KLÂSİKLERİ

Bu yıl Maarif Vekilliği İngiliz klâsiklerinden sekiz eser yayınlamıştır; bunlardan yedisi Shakespeare tercümeleridir: *Veronalı İki Centilmen, Kuru Gürültü., Bir Yaz Dönümü Gecesi Rüyası, Fırtına, Antonius ile Kleopatra, Hamlet, Atinalı Timon,* Türk okuyucuları, Shakespeare'i daha ziyade olgunluk devresinde yazdığı büyük tragedialarıyle - *Hamlet, Othello* gibi eserleriyle tanırlar. İki üç yüz yıllık İngiliz tarihini dramlı bir tarzda ele alan eserleri, komedya sahasında çeşitli ve çok kere başarılı tecrübeleri, peri masallarını andıran oyunları Türkiye'de seyrek olarak sahneye konmuş; hele bazıları tercüme bile edilmemiştir. Vekilliğin yayınları bu boşluğu doldurmaktadır.

Cumhuriyetin yirmi birinci yılında elimize geçen yedi tercüme (bunlara 1943 te yayınlanan dört tercümeyi de katabiliriz), Shakespeare'in çeşitliliğini gösteren ve sanat hayatının türlü merhalelerini belirten birer örnektir. *Veronalı İki Centilmen,* çıraklık ve tecrübe devrinin mahsulüdür. Vakasında, gerçekten fazla hayalin payı olan bu oyunda, Shakespeare komedyasının unsurlarını bulmak kabildir: sevişen iki çift; bunların birleşmesine engel olmaya çalışan veya saadetini bozmaya uğraşan «kötü bir adam»; seyircilerden, zevkleri o kadar ince olmıyanları maskaralıkları ve kelime oyunlariyle güldürmek ve âşık artın aşırılıklarını sağduyunun ışığı altında tutmak için iki uşak. Shakespeare, bu romans, facia ve kaba komedya unsurlarına her zaman aynı değeri vermez: bazan birinin üzerinde ısrarla durur, ötekiler belirsizleşir veya arka plâna düşer. Meselâ bu yıl Devlet Konservatuvarının oynıyacağı *Yanlışlıklar Komedyası*'nda kaba komedya unsuru hâkimdir; *Kuru Gürültü*'de facia unsuru ağır basar. Uşakların yerini, bazan soytarılar alır; bazan da, *Yaz Gecesi Rüyası*'nda olduğu gibi halktan olan kimseler. Öte yandan, komedyaların kahramanlarında, his bakımından olsun, zekâ bakımından olsun, çok kere bir «ecnebilik», daha sıcak iklimlere öz bir aşırılık veya nitelik görülürse de, bu uşak ve soytarılar tamamiyle İngilizdir; ve İngiliz aşağı tabakalarının gerçek örnekleridir.

Veronalı İki Centilmen'de, bu unsurların hepsine hemen hemen eşit, bir değer verilmiştir. Bu oyun, boş olmakla beraber, Shakespeare'in büyük başarılarına alışmış olanlar için tatmin edici değildir. Vakasını kendimizi zorlıyarak kabul edebiliriz (zaten Shakespeare vakaya, huyların belirmesine yardım ettiği müddetçe ehemmiyet verir), ama şahıslarda bir belirsizlik, bir sathilik vardır; huylarında da, ilgimizi çekecek, sevgi veya merhametimizi uyandıracak değerler yoktur.

Kuru Gürültü, Veronalı İki Centilmen'le kıyas edilemiyecek kadar ince bir komedyadır; ve Shakespeare'in, *Beğendiğiniz Gibi, On İkinci Gece* komedyalarını yazdığı devrenin mahsulüdür. Asıl konusu, Hero ile Claudius'un aşkı; Claudius'un, «kötü bir adam» ın kurduğu tuzağa düşerek sevgilisinin sadakatsizliğini kilisede, herkesin önünde ortaya koyması; ve sonunda kızın suçu olmadığı anlaşılarak iki âşığın evlenmesidir. Shakespeare bu konu ile yetinmiş olsaydı, *Kuru Gürültü*, orta derecede bir «traji-komedya» olarak kalırdı. Fakat bu oyuna Beatrice ile Benedict gibi iki şahıs sokmuştur ki, oyun bütün başarısını bunlarda, belirtileri pek sezilmiyen zekâsiyle övünen Messina'nın «subaşı» sı Dogberry'ye borçludur. Oyunun asıl kahramanları Hero ile Claudius olmak gerekirken, dikkatimizi çeken Beatrice ile Benedict'tir; seyirciler de, daha ziyade bunların âkibeti ile ilgilenirler. Beatrice ile Benedict birbirlerini sevdikleri halde, bunu açığa vurmayı gururlarına yediremeınektedirler; bu yüzden de genel olarak evlenme üzerindeki muhavereleri büyük bir komedya değeri taşır. Öte yandan, bazı muziplerin, Benedict'e, Beatrice'in çektiği, fakat açığa vuramadığı aşkı yüzünden dövündüğünü söylemeleri, Benedict'in de buna inanması gerçekten komik durumlara yol açmaktadır. *Kuru Gürültü*'de facia unsuru, kımeydanın kaldıramıyacağı kadar ağırdır. Fakat Shakespeare'in bir facia yazmak niyetinde olmadığı bellidir. O kilisedeki acıklı sahneyi hazırlıyan hâdiselerden sonra sahneye, bütün ahmaklık, beceriksizlik, hantallık ve tuhaflığıyle subaşı Dogberry'yi, ve efendilerine aptallıkta taş çıkaran maiyetini salıvermektedir ki, böyle kimselerin bulunduğu yerde gerçek facia olmıyacağı âşikârdır.

Bir Yaz Dönümü Gecesi Rüyası ile *Fırtına*'da Shakespeare„ âdeta gerçek dünyayı bırakarak hayal ve büyü ülkelerine gider; fakat şahısları gene de «insanlık» değerlerini kaybetmezler. *Yaz Gecesi Rüyası* bir aşk hikâyesidir ve konusu, şahıslardan birinin dediği gibi, «gerçek aşkın pürüzsüz bir yoldan gittiğini ne tarih göstermiştir, ne de masal» sözleri üzerine kurulmuştur, denebilir. Fakat vakanın hemen hemen hiç ehemmiyeti yoktur. Oyunun güzelliği bir peri masalı oluşundadır; ve Atina yakınlarındaki bir ormanda olup bitenlerdir. Bu ormana periler hâkimdir. Burada, «çifte dilli yılanlar; diken diken kirpiler; ağ ören örümcekler; ağaçlara tırmanan sincaplar» la, eşsiz bir orman zemini üzerinde renk renk maiyeti bezelye çiçeği, hardal tohumu, pervane ve örümcek ağı ile periler ecesi; rakseden cinler; âşıklarının peşinden koşan sevgililer; sevgililerinin peşinden koşan âşıklar görülür. Bütün olup bitenlerde de, bir rüyanın dağınıklık ve bağsızlığı, hayal aşırılıkları, beklenmedik görüntüleri vardır. Fakat bu orman, veya bu rüya tesirini göstermiş; âşıkları sevgililerine bağlamıştır. Artık ormandan çıkıp Atina'ya dönmelerine ve evlenmelerine bir engel kalmamıştır. Gariptir, Shakespeare'in ormanlarının hemen her zaman uzlaştırıcı, barıştırıcı, yumuşatıcı bir tesiri vardır. Komedyalarının çoğunda; kinin, kıskançlığın kudurttuğu şahıslardan, daha hafif ruh hastalıklarına tutulan kimselere kadar herkes, bir ormana girer, ve âdeta ruhları yıkanmış, temizlenmiş olarak ormandan çıkar. Her halde Shakespear'e göre, tabiatın kucağında, «kötü»ye yer yoktur. Bu peri masalında, kaba komedya unsuru da büyük ölçüde yer almaktadır. Atina Dükasının evlenme törenini kutlamak için bir tragedya hazırlıyan, ve bunu sonra, Dükanın önünde oynıyan esnaftan birkaç «soytarı», komedyaya kahkaha aramak için giden kimseleri bol bol tatmin edebilir.

Fırtına, Shakespeare'in son oyunlarındandır; bazılarına göre de en son oyunudur. Shakespeare'in o büyük tragedyalar devresinden sonra yazdığı oyunlarda, nispeten bir hafiflik, bir hayallilik görülür. *Fırtına*'da vaka, «gök, yer, deniz ve hava arasında» bir adada geçer. Oyunda asıl ilgimizi çeken, cin Ariel, ejderi andıran Caliban olmadığı gibi; büyüde büyük bir kudret ka-

zanmış Milâno'nun meşru fakat sürgün dükası Prospero'nun afsunları, ve gemilerini batırarak düşmanlariyle uzlaşması da değildir; Prospero'nun «acı içinde kıvrandıklarını gördüğü kimseler için o kadar ıstıraplar çeken» kızı Miranda'dır. Miranda, adaya küçükken geldiği için, babasından başka erkek yüzü görmemiştir. Onun için kazaya uğrıyanlar arasında bir gence gönül vermesi; hislerinin ifadesindeki tabiilik, içtenlilik, hattâ çıplaklık; uzlaşma sahnesinde kendini tutamayıp «insanlar ne güzel! böylelerini bağrında yaşatan yepyeni dünya ne güzeldir, kim bilir?» diye haykırması, gönülde sıcak yankılar uyandırıyor. Bazı tefsirciler, Shakespeare'in, bu son oyununda, hayat ve insan (bazılarına, göre de, oyunları ve şahısları) hakkındaki görüşünü, Prospero'nun ağzından şu sözlerle ifade ettiğini ileri sürmüşlerdir. (Prospero misafirlerine perili bir gösterit sunmuştur; oyun da bitmiştir.)

«Oyunumuz bitti artık; oyuncularımız da, dediğim gibi, perilerdi. Hep birden sır oldular; havaya karıştılar; ve bu var sanılan temelsiz kâşaneler gibi, başını bulutların çevrelediği hisarlar, muhteşem saraylar, debdebeli tapınaklar, o koca dünyanın kendisi içindekilerle birlikte eriyiverecek; kaybolup giden şu asılsız seyran gibi, geride dumanı bile kalmıyacak. Mayamız, rüyaların hamurundan yuğurulmuş. O yalan ömrümüz, uyku ile başlar, uyku ile biter.»

Shakespeare, oyunlarını, bilhassa tragedyalarını, seyircileri de göz önünde tutarak yazmıştır. Aşağı, hattâ orta sınıflardan olanlar, tiyatrodan hareketli bir vaka beklerler. Shakespeare bunları tatmin etmiştir. Fakat öte yandan saraylıları, ve bilhassa kendini tatmin etmek için tragedyalarına derin huy tahlilleri katmıştır. *Hamlet,* aşağı ve orta sınıftan seyirciler için çekici bir oyundur: bir hortlak vardır; babasının intikamını almağa çalışan bir genç vardır; sahnede birkaç kişi ölür; vakanın gidişi heyecan uyandırır. Fakat bu oyunun değeri melodramlı vakasında aranmamalıdır; eserin bütün ilgisini sağlıyan bir insan, Danimarka Prensi Hamlet'tir. Hamlet'in düşünce ve hareketlerinde bazan bir saçmalık sezen tefsirciler, Hamlet, deli midir, değil midir? diye uzun uzun münakaşa etmişlerdir. Deli olsun olmasın, Hamlet, kendi içini arıyan; iç hayatını ortaya döken, hayatın, ölümün ne olabileceğini araştıran; kendini öldürmenin âkıbetlerini düşünen; karşılaştığı güçlüklerin, sıkıntıların baskısı altında kalıp harekete geçmiye çabalıyan bir insandır; ve bu halleri bütün insanlığa ortaktır. Yalnız düşüncelerini ifade yolunda kullandığı dil herkese nasip olmıyacak derecede şiirlidir. Öte yandan, böyle bir huyun, kıral ve mabeyincisi gibi hayatın daha ziyade pratik cephesi ile ilgili olan faal şahıslarla çatışacağı şüphe götürmez. Tragedyanın başarısında bu huy çatışmasının büyük payı vardır.

Shakespeare, İngiliz tarihini konu alan birçok oyun yazdığı gibi, Roma tarihinin ünlü simalarından birkaçını alarak üç tragedya vücuda getirmiştir. *Antonius ile Kleopatra* bunlardan biridir. Shakespeare, *Julius Caesar*'da olduğu gibi burada da, Sir Thomas North'un, Plutarchos'un «Meşhur Adamlar» tercümesinden faydalanmıştır. Bu eserde bulduğu vakalara, hikâye bakımından fazla bir şey katmamıştır; fakat vakaya o eşsiz şiirini, o ince ruh tahlillerini getirmiştir. *Antonius ile Kleopatra,* Mısır Kıraliçesi Kleopatra ile Roma İmparatoru Antonius'un aşk hikâyesidir; ve ikisinin de ölümü ile biten bir faciadır. Oyunun en başarılı parçaları, Kleopatra'nın, âşığı Antonius'un Mısır'da yanında kalmasını sağlamak, aşkını daha da ateşlendirmek için başvurduğu çareleri gösteren parçalardır. Bunlarla beraber, Antonius bir müddet için Roma'ya gittiği zaman Kleopatra'nın, hasretini belirten sözleri; Kleopatra'nın kayıkla Tarsus çayı üzerinde süzülüşü büyük bir ustalık, ruh bilgisi, ve eşsiz bir şiirle ele alınmıştır:

«Bindiği gemi yaldızlı bir taht gibi su üstünde parlıyordu; bodoslaması dövülmüş altındandı; yelkenleri mor atlastan; öyle kokular saçıyordu ki, rüzgârlar kokladıkça sevdalanıyordu. Kürekleri gümüştendi; flavtalarla çalınan bir havaya göre çekiliyor, çarptıkları suyu kendilerine vurgunmuş gibi büyük bir hızla sürüklüyorlardı. Kleopatra'nın kendisine gelince, onu tasvirden söz âcizdir. Sırmalı ağır kumaştan bir tente altında uzanmış, hayalin tabiattan da güzel gösterdiği

Venüs resimlerini bile gölgede bırakacak kadar güzel duruyordu. İki yanında, gülümsiyen aşk tanrıları gibi hoş gamzeli çocuklar durmuş, alacalı yelpazeler sallıyorlardı. Yelpazelerin esintisi o nazlı yanakları hem serinletiyor, hem pembeleştiriyor; kaçırdıkları rengi yerine getiriyordu.»

Antonius ile Kleopatra, Shakespeare'in en hareketli oyunlarındandır; sahne de, büyük bir hızla, İskenderiye ile İtalya arasında değişir durur.

Atinalı Timon garip bir oyundur. Atina asillerinden Timon, mesut anlarında kendine âdeta tapan sözde dostlarının, sıkıntılı anında yardımlarını esirgediklerini görerek insanlıktan nefret ediyor, ve Atina yakınlarında bir mağaraya çekilerek ömrünü orada bitiriyor. Bu oyunda, Timon âdeta insanların sadakat ve samimiliğini denemeye çıkmıştır; kâhyasının bütün ikaz ve ihtarlarına rağmen, servetini yok edecek derecede cömert davranması gariptir; hele, «kendilerine o kadar iyilik ettiğim dostlarım bana yardım etmiyorlar» diyerek bütün insanlardan kaçması; bir mağarada kök yiyerek âdeta bir hayvan gibi yaşayıp ölmesi; hattâ mezarının kitabesinde, hiç kimsenin mezarına bile yaklaşmamasını dilemesi fazlası ile ifratlıdır. İnsanlardan nefret etmek için bu kadar sudan sebeplerle yetinebilen bir kimsenin soydaşlarını hiç sevmemiş olması gerekir.

Swift de insanlıktan nefret etmiştir; fakat bu nefreti daha kuvvetli sebeplere dayanır. Swift, insan vücudunun biçimsizlik ve yetersizliğini; insanların gurur ve iddialarını; akıllarını soydaşlarının iyiliği yolunda kullanmıyarak, tabiatın kendilerine vermiş olduğu bütün yetilerden, biribirlerine hâtıra hayale gelmiyecek kötülükler etmek için faydalandıklarını görerek nefretle irkilmiş; bu nefretini, *Gulliver'in Seyahatleri*'nde hiçbir şey esirgemeden belirtmiştir. *Gulliver'in Seyahatleri*, bilhassa bu yıl yayınlanan üçüncü ve dördüncü bölümleri, insan soyunun ittihamından başka birşey değildir. Swift'in hicvi, ilk iki bölümde hoş ve çocuklar için çok eğlenceli bir hikâye perdesi altında gizlidir. Fakat üçüncü ve dördüncü bölümlerde, hikâye artık arka plâna düşmekte, ve hiciv, insanlık değerleri hiç esirgenmeden, bütün çıplaklık ve haşinliği ile gözükmektedir.

Üçüncü bölümde Swift, ilim ve fen adamlarının iddialı araştırmaları ile alay eder; tarihin ne kadar yanlış yazılmış olduğunu misallerle gösterir; sütü bozuk kimselerin saraylarda ne kadar nüfuzlu olduklarını belirtir. Bu bölüm okuyucuyu sarmaz; çünkü hiciv kabadır; Swift de, gerçekten ayrılarak, saldırmak istediği şeylere ifratlı bir veçhe vermiştir. Dördüncü bölüm çok haşindir. Gulliver'in, atların hâkim; insanların köle olduğu bir adaya seyahatinin hikâyesidir. Gulliver efendisi ata, memleketinin (İngiltere'nin) idaresini, idarede pay alanların huylarını, asilerin bozukluğunu, insanların ruh aksaklıklarını, avukatların, doktorların gördükleri faydalı (?) işleri, harpleri, sebeplerini..... ustalıklı bir istihza ve hicivle anlatır. Efendisi atın da bu anlattıkları üzerindeki düşünceleri, ve sonra insan soyunu suçlaması müsamaha ile karşılanamıyacak derecede ağırdır. Burada, Swift'in hicivinin ana konusu çok sadedir; ve Gulliver'in efendisi atın şu fikirleri ile hulâsa edilebilir: «Efendim at, biz insanları, payına, nasıl olduğunu bilemediği bir tesadüfle, birkaç akıl kırpıntısı düşmüş olan bir nevi hayvan sayıyordu; bu aklı, biz, doğuştan olan çürüklüklerimizi sağlamlaştırma; veya tabiatın vermediği birtakım yeni bozuklukları elde etme yolunda kullanıyorduk. Tabiatın bize hediye etmiş olduğu birkaç yetiyi silkinip atıyor; asıl ihtiyaçlarımıza başarı ile yenilerini katıyor: bütün ömrümüzü de, bu yeni ihtiyaçlarımızı birtakım buluşlarla karşılamak için boş gayretler sarfederek geçiriyorduk.»

Bu yıl yayınlanan yüz kadar klâsik eser içindeı ancak sekizinin İngiliz klâsiği olması, gelecek yıl İngiliz edebiyatından tercüme yolunda daha fazla gayret sarf edilmesini teşvik etmelidir. Fakat bu yıl, sayıdan yana eksikliği tercümelerin değeri bol bol telâfi ediyor. Tercümelerin hepsi güzel olmakla beraber, *Antonius ile Kleopatra, Fırtına*, ve *Hamlet*'e şeref yeri verilmelidir. Shakespeare'in, dil bakımından en güç oyunlarından biri olan *Antonius* ile *Kleopatra*'yı Bayan Kor-

kut bütün güçlükleri başarı ile yenerek, dramlı bir Türkçe ile dilimize çevirmiştir. Kleopatra'nın sözlerindeki çeşitli ruh hallerine uygun edayı Türkçe'de de vermeye muvaffak olmuştur. *Hamlet* tercümesi, belli ki, uzun ve şuurlu bir çalışmanın neticesi, mütercimi Orhan Burian her kelimeyi tartıyor; Türkçeye aktarırken büyük bir titizlik gösteriyir; metindeki en karışık ve uzun cümlelerde bile, eserin tiyatro için yazılmış olduğunu unutmuyor. *Fırtına*'nın mütercimi B. Haldun Derin'de de aynı endişe var. Bu oyun bilhassa sahne bakımından çok müessir bir dille tercüme edilmiştir.

İrfan ŞAHİNBAŞ
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doçentlerinden
(*Ulus*'tan)

ALMAN KLÂSİKLERİ

1944 yılı Cumhuriyet Bayramında dünya edebiyatından tercümeler serisinden 105 kitap yayınlandı. Bunlardan 11 i Alman klâsikleridir. Bu yazıda kısaca bu 11 kitap üzerinde konuşmak istiyoruz. Alman edebiyatının en ünlü ve evrensel şahsiyeti olan Goethe'den bu sene *Hermann'la Dorothea* dilimize çevrilmiştir. Bu kitabı Recai Bilgin dilimize kazandırdı. *Faust*'un birinci kitabını tercüme için Maarif Vekilliğince açılan müsabakayı kazanarak yayın âlemimizde birden tanınan tercümeci, meslekten muharrir değildir. Ama *Faust*'un ikinci kısmını ve gene Goethe'den, Schiller'den birkaç önemli eseri kısa zamanda dilimize çevirmekle en verimli tercümecilerimizi bile gölgede bırakmıştır. Recai Bilgin *Faust* gibi *Hermann'la Dorothea*'yı da nesir halinde çevirmiştir. Bundan hiç şikâyetçi değiliz; hattâ edebiyat dışı bir kimsenin *Faust*'u dilimize çevirmeye kalkmak gibi büyük cesaret istiyen bir işi hiç şiir iddiası olmaksısın yapmasında takdir edilecek bir alcak gönüllülük bile vardır. Burada Recai Bilgin'in *Faust* tercümesi hakkında konuşmaya devam edersem konu dışına çıkmış olurum. Onun için hemen yeni tercüme ettiği esere geçiyoruz. Hatırladığımıza göre bu kitap son yıllarda bir başkası tarafından da dilimize cevrilmişti. Hem de galiba nazım halinde. Bu birinci tercümeyi ancak İstanbul'da Ankara caddesindeki kitapçı vitrinierinden tanıyorum. Tercümeyi okuyup sarf edilen emek hakkında bir kanaat edinemediğime üzülüyorum. İki tercümeyi karşılaştırmak istiyenlere sadece haber vermekle yetiniyorum.

Goethe, *Hermann'la Dorothea*'yı yazdığı zaman 49 yaşında idi. O yıllarda Schiller'in dostu ve çalışma arkadaşı idi. Onunla birlikte Ballad'lar yazıyor ve, öte yandan da sanat tarihi üzerinde incelemeler yapıyordu. *Hermann'la Dorothea* epik idyll'dir. Voss'un *Luiz* adlı idilinin bu şiiri yazmaya onu heveslendirmiş olması mümkündür. Fakat Goethe'nin eseri Voss'unkinden kat kat üstündür. Parçalar biribirine bağlı olduğu gibi, gerek plâstik edası, gerek plâstik edası, gerek canlılığı ve gerek duygulardaki derinliğiyle bu idil Alman edebiyatında emsalsiz ve erişilmez bir halnde durmaktadır. Goethe bu eserindeki klâsik üslûbu yarım kalmış olan diğer epopelerinde de kullanmıştır. Goethe bu eserinde küçük bir aile çevresi ile birlikte o sırada bütün Avrupa'yı satsan Fransız ihtilâlini anlatmaktadır. Üstat bu iki noktayı eserinde düşünülmüş surette biribirine bazlanmasını bilmiştir. Fransız ihtilâlinin ortaya attığı dünya görüşünün Almanya'da yayılması, bu esere zeval bulmaz bir önem kazandırmıştır. Goethe, *Hermann'la Dorothea*'yı yazmakla lirik şiir, dram ve romandan sonra epope vâdisindeki istidadını da göstermiş oldu. Goethe bu suretle Almancya Omirosun klâsik dilindeki lezzeti verebilmişti. Tercümede ise daha ziyade hikâye dili ve kokusu olmakla beraber tercümeyi rahat ve zevkle okuyoruz.

Recai Bilgin'in aynı seride çıkan ikinci tercümesi de Schiller'in *Maria Stuart*'ıdır. St. Zweig aynı adlı biyografisinde derki: bazı insanlar tarihe mal olurlar, bazıları da şairlere ilham vererek

ebedileşirler. 16 ncı asırda biribirinin rakibi olarak yaşamış olan iki kadından Elizabeth, İngiliz tarihinde parlak bir devri temsil ededursun, ihtiraslarının ve heveslerinin oyuncağı olan talihsiz İskoçya Kraliçesi de birçok roman ve piyesin kahramanı olarak hâlâ yaşamaktadır. Maria Stuart başı mahkeme karariyle uçurulan ilk Avrupa hükümdariydı. Hürriyet, müsavat ve kardeşlik ülküsünün coşkun âşıkı Schiller için bu konu son derece cazipti. 1780 de *Rauber*'i henüz 21 yaşında bir genç iken yazmıştı. Piyesin Mannheim tiyatrosunda oynamasiyle sanki Avrupa cemiyetlerinin Ortaçağ artıklarından temizlenmesi hareketine, yani Büyük Fransız ihtilâline ait bir prova yapılmış oluyordu. *Rauber*'in kazandığı müthiş başarı artık Fransada kopmasına bir şey kalmıyan büyük kasırganın şiddetini müjdeliyordu. Fakat şair *Maria Stuart*'ı *Haydutlar*'dan 19 yıl sonra 1800 de yazdı. Uzun yıllar tiyatrodan uzak kaldıktan, tarihle felsefeyle uğraştıktan, şiir vadisinde yeni birtakım denemeler yaptıktan sonra 1799 da bitirdiği *Wallenstein*'le tekrar dram sanatına döndü. Bu defa olgun şairin başarısı gençlik muvaffakiyetini gölgede bırakmıştı. İşte bu başarının peşinden *Maria Stuart* çıktı. Schiller'de Goethe gibi artık «Sturm u. Drang» çağını geçirmişti. Klâsik tiyatronun ana meselesi olan kaderle suçun münasebeti meselesini inceliyor ve bu alanda gitgide Yunan anlayışına yaklaşıyordu. Recai Bilgin bu piyesi de nesir halinde dilimize çevirmiştir.

Şimdi biraz da *Hyperion*'dan bahsedelim. *Haydutlar* ilk oynandığı zaman Neckar nehri kıyılarında babasız bir çocuk büyüyordu. Henüz 10 yaşında, altın saçlı, açık mavi gözlü, erkekden ziyade kızı, daha doğrusu insandan fazla meleği andıran bu çocuğun adı Hoelderlin'dir. Hoelderlin'in şiirleri gibi, bü tek romanı da Alman edebiyatının değer biçilmez bir mücevheridir. Zamanında sadece bir Schiller hayranı sayıldığı için biribirinden güzel şiirleri gibi hayatı da hiç anlaşılmamıştır. O o kadar talihsizdi ki üstadı Schiller gibi şan ve şerefe, şöhret ve refaha kavuşmak şöyle dursun, daimî yoksulluk ve sürünme yetmiyormuşcasına tam 43 yıl, hayatının yarısından fazlasını akıl hastası olarak, dehâsını değil, kendini bile bilmeksizin yaşamaya katlandı. İnsafsız mahalle çocukları, izansız kuş beyinliler onunla alay ettiler. Deli bir şair görmüş olmak merakiyle ziyaretine gelenler karşısında yerlere kadar eğildikçe herkesi kendine güldürüyordu. Halbuki o başka bir âlemden, eski Yunan tanrılarının âlemindendi. *Hyperion* romanı Diotima'yı seven ve Yunan topraklarında kaybolmuş cenneti arıyan şairin dostuna gönderdiği mektuplar şeklinde yazılmıştı. Bu eşsiz kitap vakası, psikolojisi ile gerçek roman olarak değil, üslûp ve bu üslûp parıltısında çakı çakıveren asîl ve yüce fikirleri için tekrar tekrar okunacak bir eserdir.

Hayatını zengin konaklarında öğretmenlik ederek kazanmaya mecbur olan şair Frankfurt'a M. da talebesinin annesine âşık olmuş ve bu ince, anlayışlı kadını Diotima diye adlandırmıştı. En güzel şiirlerinden birkaçının da adı Diotima'dır. Diotima Eflâtun'un *Ziyafet*inde Sokrates'e Eros'u öğreten rahibedir. *Hyperion*'un geçen sene birinci kitabı çıkmıştı; şimdi de ikinci kısmı yayınlandı. Bu güç, güç olmakla kalmayıp tam başarılması biraz da muhal olan işe giriştiği için Melâhat Togar'ın necip emeğini takdirle anmak borcumuzdur.

Geçen sene Kemal Kaya'nın duru üslûbiyle dilimize çevrilmiye başlanan Grimm kardeşlerin topladığı Alman masalları'ndan bir kısmı ikinci bir cilt halinde çıktı. Jakob ve Wilhelm Grimm kardeşler Alman kültürünün altın çağı olan 18 inci asrın sonlarına doğru doğdular. Bunlardan büyüğü olan Jakob, German filolojisinin kurucusudur. İşte dilimize çevrilen *Çocuk ve Ev Masalları*'nı o küçük kardeşiyle birlikte, halk dilidnen zaptetmiş, 1812—15 yılları arasında yayınlanmıştır. Grimm kardeşlerin çalışma ve verimlerini örnek tutacak olan Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültemizin genç bilginlerinden ve imanlı öğrencilerinden Türk kültür hazinelerini böylece toplayıp yayarak namlarını ebedileştirmelerini bekliyoruz.

Geçen sene birkaç hikâyesi ve 15 yıl kadar önce de hulâsa olarak *Hermann Muharebesi* adlı piyesi, çevrilen H. Von Kleist'ın bu sene de bir hikâyesi çıktı: *Michael Kohlhaas.* Kleist'ın

asıl önemi romantik devirde yetişmiş en değerli dram muharriri olmasından gelir, Ne çare ki şair kısa süren ömründe bu ölümsüz dramlarından hiçbirinin temsil edilmesini görememişti. Goethe'nin şairi tutmaması ve mizacının aksiliği bunda etkilidir. Muhakkak ki talihsizliğinin başlıca sebebi kendi karakteridir. Onun hayatı sonuna kadar acıklı bir dramdı. Bu dramı en beşerî taraflariyle gene St. Zweig, en sadık bir görüşle, bize anlatmıştır. Şaheser piyesleri yanında hikâyeleri daha sönük kalmaz. Bunlar içinde bu defa dilimize çevrileni en tanınmış olanıdır. Bir tek cümlede toplamak icabederse bu hikâye bütün hakseverliğine rağmen bir insanın nasıl haydut ve kaatil olduğunu anlatmaktadır. Kleist Alman vatanının Fransız istilâsında bulunduğu zaman yaşamakla da bedbahttı. Onun için kendi muvaffakıyetsizliklerinden ziyade vatanının içinde bulunduğu sefalet ve aşağılık onu yaşamaktan bezdirdi ve şair bir kurşunla hayatına son verdi. (1811, Berlin).

Eğer aldanmıyorsam Hebbel'i Türk okuyucuları ilk defa *Gyges ve Yüzüğü* dramiyle tanımaktadırlar. Alman tiyatrosunun hem zaman, hem değer bakımından Goethe - Schiller'den sonra başlıca mümessillerinden olan Hebbel 1813 yılında pek fakir bir ailenin ilk çocuğu olarak dünyaya geldi, yoksulluk içinde büyümesine rağmen âsil ve yüce ülküsünden bir adım geri atmaksızın kendi kendini yetiştirdi. Doğuştan yazıcı denecek kadar genç yaşta, henüz 14 yaşında bir çocukken, yazı âlemine atıldı. Kendini tanıtması kolay olmadı: Şaheserlerinden biri olan bu piyesi 1854 te yazdı. Hebbel, Goethe, Schiller gibi sanatı gündelik düşüncelerin üstünde tutarak, büyük klâsiklerin geleneksel formlarını insanlığın en derin meseleleriyle doldurur ve böylece tragediye tanrısal bir yer verir. O, ruhlar üzrinde kurdukları saltanatları sağlam olan bu iki büyük şairi aşarak yeni bir Alman dramının kurucusu olmak istiyordu. Bütün gayreti Sophokles ile Shakespeare'ı birleştirmektir. Goethe trajik kahramanlarını tipik bir surette şekillendirmeye ceht ederken, Hebbel'in kahramaları, ferdî hususiyetleriyle, oldukları gibi insanlardır. Ona göre tipik ve umumi olan insani kanunlar ve münasebetlerle, meselâ örfler ve âdetlerle dram kahramanının ferdî benliğinin çatışmasıdır ki kahramanı çökertir. İşte söz konusu olan büyük dramlarında ve bu arada *Gyges ve Yüzüğü*'nde ferdî iradeyle küllî iradenin çarpışması en tam şekilde gösterilir. Onun bu piyeste yenmeğe çalıştığı başka bir zorluk da antik efsane havasiyle gerçek hayatımızda teneffüs ettiğimiz havayı biribirine kaynaştırmak olmuştur.

Klâsikler arasında çıkan eserlerden biri de Pertev Boratav tarafından çevrilen G. Büchner'in *Danton'un ölümü* adlı piyesidir. Bu piyesden parçalar önce *Tercüme* ve *Yurt* ve *Dünya* dergilerinde çıkmıştı. Hebbel ile aynı yılda doğan şair meslekten muharrir değildir. Daha doğrusu buna vakit bulacak kadar yaşamamıştır. Tıp ve tabiat bilimleri tahsil etmiş ve pek genç yaşta politikaya karışmıştı. *Danton'un Ölümü,* şairin ölümünden sonra yayınlanan bu piyes, kuvvetli, atılgan ve hayata uygundur. Şekil bakımından romantikleri andırsa da seçtiği konu ve bu konuyu işleyiş ve karakterleri canlandırma bakımından ve hele toplumsal etkinleri belirtmekte yeni Alman dramının habercilerinden sayılır.

Bu sene içinde Alman dilinden çevrilen eserler arasında nescel tarih yazıcılığının başlıca bilgini L. V. Ranke'nin *Büyük Devletler* adlı yazısiyle Ebener - Eschenbach'ın *Köyün Çocuğu* ve Theodor Storm'un *Üniversite*'de adlı hikâyeleri de vardır. Bunların genç mütercimlerini de himmetlerinden dolayı kutlarız.

Yunus Kâzım KÖNİ
Talim ve Terbiye Kurulu Üyelerinden
(*Ulus*'tan)

RUS KLÂSİKLERİ

XVIII. yüzyılda Rusya Avrupa kültürü ile temasa geliyor; tercüme yoliyle, dil öğrenme yoliyle bu kültürü kendine mal etmeye çalışıyor. Yüzyıl sonra durum tersine dönmüştür: Avrupa milletleri, genç Rus edebiyatının eserlerini tercüme ettiriyor, onlarda, iki bin senelik bir kültürün *kendilerine veremediği yeni ilhamlar, yeni ruh gıdaları* arıyorlar.

Bu, İskandinav edebiyatı için olduğu gibi, geçici bir moda olmamıştır. Rus yazarları gün geçtikçe büyüdüler, kırk elli sene içinde Aiskhylos'un, Cervantes'in, Shakespeare'in, Molière'in ve diğer büyük klâsiklerin yanında yer aldılar. Artık onları bu büyük klâsiklerden ayıran bir fark varsa o da şudur: daha çok, daha geniş bir kütle tarafından okunmaları.

Bu rağbet, Rus klâsiklerinin daha kolay anlaşılır, daha eğlenceli, daha tatlı okunur olmalarından ileri gelmiyor. Hiçbir edebiyat Rus edebiyatı kadar ciddî değil, hiçbiri onun kadar insan ve topluluk meseleleriyle ilgili değildir. Yalnız Rus edebiyatında bu meseleler hiçbir zaman mücerret bir fikir münakaşası halini almıyor, her zaman şahısların hayatına bağlı kalıyor, bu hayatlarının özü oluyor. İşte Rus romanının en büyük yeniliği belki de bu olmuştur. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Avrupa romanında ayrı, müstakil bir hayat geçiren bu nevi konuşma ve münakaşalar Rus romanında entrikaya bağlı olup romanın inkişafına yardım eder. İnsanın mutlaka bir hürriyete sahip olduğunu göstermek için Dostoyevski'nin yarattığı bir şahıs intihar eder; Turgeniyev'in «*Babalarla çocuklar*» ını biribirinden ayıran ve romanın özünü teşkil eden ayrılıklar ideolojiktir. Rus romanında fikir esas unsurdur; fikirlerin gelişmesi romanın gelişmesi demektir.

Bu fikirler de her zaman insanı daha çok insanlaştırmak, topluluğu daha mükemmel hale getirmek gayesini güderler. Rus edebiyatı bütün eserleriyle iyilik, güzellik, hürriyet uğruna çalışmış, istibdada, cehalete, her türlü geriliğe karşı amansız bir savaş açmıştır. Rus klâsik edebiyatı bir mücadele edebiyatıdır; ona muhteva zenginliğini, şekil hususiyetini, dinamizmini veren işte budur.

Belki de garip görünür ama XIX. yüzyılda, ileri bir Avrupa içinde hâlâ köleliği muhafaza eden Rus topluluğunun geriliği Rus edebiyatının büyük bir edebiyat olarak ortaya çıkıvermesine başlıca sebep olmuştur. Bu geriliğe karşı en aydın zümrelerin açtığı mücadeleyi edebiyat kendine maletmiş bu mücadelenin bazan biricik, her zaman da en tesirli vasıtası olmuştur. Can çekişen derebeylik bu hareketi ezemiyor, zaman zaman gösterdiği mukavemetle ancak hareketin kuvvetlenmesine yardım ediyordu.

Rus edebiyatının özelliklerini Rus topluluğunun bu halinde aramak lâzımdır. Kültür bakımından tamamiyle Avrupalı olan, Rusya'nın büyük Avrupa milletleri arasında yer almasını istiyen her Rus aydını, köleliği ve içinde yaşadığı cemiyetin diğer tahammül edilmez kusurlarını kaldırmanın ilk vazifesi olduğunu hissederdi. Dickens'in yarattığı şahısların ideali güzel bir ev, rahat, mesut bir aile hayatıdır; Balzac'ın kahramanları muhteşem şatolara, milyonlara sahip olmaya gayret ederler. Fakat ne Turgeniyev'in ne Dostoyevski'nin, ne Tolstoy'un kahramanları öyle şeyler aramaktadırlar. Onlar bilirler ki, Rusya'nın şartları içinde rahat bir hayat yaşamak veya paraya, yüksek mevkilere sahip olmak köleliği, istibdadı kabul etmek demektir. Bunun içindir ki, Rus yazarları insanlardan çok şey istemekte, menfaatlerini, bencilliklerini ileri sürmelerine razı olmamaktadırlar.

Wilhem Meister ve Alman edebiyatının diğer kahramanları gençliğin huzursuz araştırmalarından yavaş yavaş vazgeçiyor, bu gerçek dünyaya ayak uydurmayı öğreniyorlar. Alman romanının gidişi nizama doğru bir gidiştir. Fransız romanının kahramanları ya Balzac'ın Rastignac'ı gibi bu dünyayı fethetmiye, bu *nizamın* başına geçmeğe çalışırlar, ya da Flaubert'in Madame Bovary'si gibi muhite, nizama ayak uyduramaz, ezilirler. Hiçbir şekilde kabul edemiyecekleri geri bir toplulukta yaşıyan Rus romanlarının kahramanları ise bu topluluğun kabul ettiği bütün

kıymetleri kalp sayarlar, ne bu topluluğa uymayı, ne de onun başına geçmeyi isterler. Unvanlar, para, iktidar onlar için boş şeylerdir. Onları alâkadar eden bir tek mesele varsa o da şudur: İnsan kendisini yükselterek, başkalarını yükselterek nasıl yaşamalıdır?

Bu meselenin ortaya atılması müphem bir «Slav ruhu» nun ifadesi değil, dayanılmaz şartlar altında yaşıyan insanların her gün istemiye istemiye kendi kendilerine sordukları suallerin bir neticesidir. Bu suale de her türlü hürriyetten, serbest, sosyal hayattan mahrum bir memlekette ancak edebiyat cevap verebilirdi. Rus edebiyatı Rus milletinin rehberi olmuş, ona yolunu göstermiştir.

Bunun içindir ki, Rus romancılarının ahlâk ve insanseverlik dersleri, birçok İngiliz ve Avrupa romancılarının müphem insanseverlik derslerine benzememektedir. Avrupa'da siyasi, içtimai bir hayat vardı; milletlerin müspet istekleri bunlarla ifade edilirdi. Halbuki Rusya'da her istek ancak edebiyatta ifadesini bulabilirdi. Böylece Rus romancıları topluluk meseleleriyle Avrupa romancıları gibi uzaktan değil, yakından alâkadar olmaya sevkedildiler, kusurları herkesçe bilinen bir rejimin ortadan kaldırılmasına çalıştılar.

Rus yazarlarının topluluk meseleriyle bu kadar yakından uğraşmaları hayırlı neticeler doğurmuştur. Rus yazarları, insanları, müesseseleri, topluluğu yakından, olduğu gibi görmeye çalışmış bize realist sanatın en güzel örneklerini vermişlerdir.

Fakat bu Rus realizması Flaubert'in Maupassant'ın, Zola'nın realizmasına pek benzemez. Bunlar dünyayı olduğu gibi göstermek bahanesiyle, ruhu zengin şahıslar, fikir meselerini ele alan romanlar yaratmaktan çekinmişler, bize boş hayatların adi kopyasını vermişler. Halbuki Çarlığa karşı, geriliğe karşı, medeniyet için devamlı bir mücadele açan, aydın zümre ile, halkla elele veren Rus klâsik yazarları her günkü hayatta dramatik bir taraf buluyor, sokak adamında büyük bir ruh zengiliği görüyorlardı. Rus klâsik yazarları bu gerçek mücadeleye inandılar, ona karıştılar. (Puşkin Dekabrist isyanı ile ilgili idi, ölümünde de Çarın parmağı vardır; Lermontov sürgün edildi. Dostoyevski idama mahkûm oldu ve Sibirya'da hapsedildi; Turgeniev sürüldü, hapse girdi; Tolstoy hiçbir zaman rahat bırakmadı v. s. v. s.) Bunun içindir ki onlar ne Fransız realistleri gibi ümitsiz ve bedbin, ne de güzel dersleri bu gerçek dünya ile ilgisi olmıyan Victoria devrinin İngiliz romancıları gibi hisli ve ahlâkçıdırlar.

Rus edebiyatının Avrupa'da kazandığı muvaffakiyetin sırrı işte buradadır. Rus klâsik yazarları kendi muhitlerinin meselelerini derinleştirerek her cemiyeti, her insanı en yakından ilgilendiren meselelere vardılar; onları açıkça ortaya attılar. Teklif ettikleri hal çareleri biribirinden çok ayrıdır. Birçok zayıf tarafları da yok değildir. Ama ne de olsa bu çareler gerçek dünya ile alâkası olan, ondan hareket eden telkin verici çarelerdir. Rus klâsik edebiyatı insanı en çok ilgilendiren meselelere bir hal çaresi bulmamışsa da bu meseleleri diğer edebiyatlara nazaran daha büyük bir açıklıkla ortaya atmıştır. Bunun içindir ki, bu edebiyatın büyük eserleri bizi hâlâ sarsmakta, şu «insanlığın hali» üzerinde bizi uzun uzun düşünmiye sevketmektedir. Her gerçek edebiyatın gayesi de zaten bu değil midir?

* * *

Rus edebiyatı Türkiye'de, Avrupa'da olduğu gibi, belki de daha fazla, rağbet görmüş, XIX. yüzyılın son senelerinden beri birçok Rus eserleri Türkçeye çevrilmiştir. Fakat bu tercümeler çoğu zaman ikinci dilden, büyük hatâlar ve atlamalarla, yapılmıştır. İlk defa olarak Maarif Bakanlığı Rus edebiyatının başlıca eserlerini sistemli bir şekilde tercüme ettirmiye karar vermiş ve bu tercümelerin aslından mümkün olduğu kadar dikkat ve itina ile yapılmasını sağlamıştır.

Bu gayretlerin ilk meyvası geçen sene iki eserle alınmış, bu sene de on üç eserle azımsanmıyacak bir mahsul elde edilmiştir. Bu ilk gayretler sayesinde tercüme kütüphanemizin birkaç boşluğu doldurulmuş, eskimiş veya eserin ruhunu veremiyen birkaç tercüme yerine daha sadık tercümeler konulmuştur.

İlk boşluk Rus sahne edebiyatının koruyucusu sayılan D. L. Fonvizin'in *Anasının Kuzusu* komedyasının çevrilmesiyle doldurulmuştur. Fonvizin, 1782 de yazdığı ve hâlâ Rusya'da en çok sevilen piyeslerden biri olan bu komedyada, Büyük Katerina zamanının Rusyasını canlandırmış, derebeylerinin cehaletiyle, şımarıklığı ile acı acı alay etmiştir. Fonvizin'in sağlam tiyatro tekniği, fevkalâde komik buluşları, kuvvetli müşahede kabiliyeti «Anasının kuzusu» na büyük bir canlılık vermekte, onu zevkle okunacak, zevkle seyredilecek bir piyes haline getirmektedir.

Puşkin, Rusların en çok sevdikleri, en büyük saydıkları, fakat Avrupa'da da en az bilinen Rus yazarıdır. Bunun esas sebebi de tabii Puşkin'in şair olmasında, şiirin de tercüme edilememesindedir. Fakat Puşkin'in tiyatro ve nesir yazıları, çok olmamakla beraber, büyüklüğü hakkında yeter derecede fikir vermekte, Rus edebiyatının en güzel, en mükemmel eserlerini teşkil etmektedir.

Geçen sene tercümesi çıkarılan *Boris Godunov* piyesi Rusya'nın en karışık zamanını ele almakta, ancak Shakespeare'in bazı piyesleriyle mukayese edilebilecek genişlikte, tarihî bir tablo çizmektedir. Bu sene çıkarılan *Maça Kızı* ile *Yüzbaşının Kızı* Puşkin'in en güzel nesir eserlerindendir. *Maça Kızı* kolay unutulmıyacak yarı realist yarı fantastik bir hikâyedir. Puşkin'in şaheseri *Yüzbaşının Kızı* ise dünya edebiyatının en güzel eserlerinden biridir. Korkunç bir isyanın zemini üzerine hayret verici bir ustalıkla çizilmiş olan Pugaçov, Yüzbaşı, Yüzbaşının karısı, ihtiyar uşak Saveliç ve diğer birçok şahıslar hayatın bütün alâmetlerini taşımaktadırlar. Puşkin'in anlatma sanatı, keskin görüşü, ince mizahı bu hikâyeye pek az esere nasip olan bir tazelik veriyor; okunmasından alınan zevk de pek az kitabın verebileceği zevklerdendir.

Müfettiş için de aynı şey söylenebilir. Gogol Müfettiş korkusu içinde yaşıyan bir kasabanın rüşvet alan memurlarını canlandırarak en kuvvetli bir sosyal tenkidi en güldürücü bir şekle sokabilmiş, tiyatro edebiyatının en realist, en acı, en güldürücü eserlerinden birini yaratmıştır. *Müfettiş'in* başında tercümesi verilen Belinskiy'nin yazısı bu büyük Rus münekkidini memleketimizde tanıtacaktır.

Lermontov'un *Zamanımızın Kahramanı*, Peçorin; René'lere, Childe Harold'lara ve hayattan bezgin, heyecan arıyan diğer sayısız romantik eserlerin kahramanlarına benzemektedir. Fakat Lermontov'un romantizması haricidir ve hiçbir zaman derin realizmasını, berrak, çıplak diyebileceğimiz üslûbunu müteessir etmiyor. Kafkasya'nın harikulâde kadrosu içinde Rus subayları, sayfiyeye gelen kibarlar, kaçakçılar, Çerkesler kendilerine has âdet ve duygularıyle yaşıyorlar. Lermontov'da romancıların şu esas vasfı vardır: Anlatmak sanatı.

Turgeniev, Rus romanının iki devi diyebileceğimiz Dostoyevski ile Tolstoy arasında biraz ezilmiş gibi görünür. O, ne bir Alyoşa'yı, ne bir Mişkin'i yaratabilmiş, ne de *Harp ve Sulh*'un geniş tablosunu çizebilmiştir. Turgeniev'den o kadar büyük şeyler istememeliyiz, o da bize o kadarını vermiyor. Ama verdiğini sanatkârların nadiren erişeği bir mükemmellikle veriyor.

Bu sene klâsikler arasında çıkan *İlk Aşk*'la *Klara Miliç* gibi iki uzun hikâye Turgeniev'in bu sanatkâr tarafını pek güzel gösterir. Turgeniev'in en çok sevdiği eseri *İlk Aşk* bize gençliğin bütün şiirini, cazibesini duyurmaktadır; *Klara Miliç* ise Turgeniev'in başka bir cephesini gösterir. Turgeniev burada hastalıklı bir ruhta, ölü bir genç kıza karşı marazî bir aşkın uyanmasını ve gelişmesini inceden inceye takibetmektedir.

Dostoyevski'nin büyük romanlarından hiçbiri hâlâ lâyikiyle Türkçeye çevrilmiş değildir. Buna şaşmamalıyız. Pek az romancının tercümesi Dostoyevski'ninki kadar zordur. Bu sene bir cilt içinde çıkarılan iki hikâye Dostoyevski'nin ayrı ayrı iki cephesini gösterir. *Başkasının karısı* pek tanınmıyan, mizahla dolu bir Dostoyevski'yi bize tanıtmaktadır; *Namuslu hırsız* ise Dostoyevski'nin büyüklüğünü meydana getiren bütün vasıfları 20, 30 sahifede toplamış gibidir.

Tolstoy'un *Harp ve Sulh*'ünü tercüme etmek güç ve sebat istiyen bir iştir. Çıkarılan iki cilt bu muazzam eserin bir cildini, yani dörtte birini teşkil etmektedir. Eserin aslını okuyanlar bu işin neden daha hızlı yürümediğini pek iyi anlarlar.

Çehov'in yazdığı dört büyük piyes bu sene bir arada yayımlanmıştır. *Martı, Vanya Dayı, Üç kızkardeş, Vişne bahçesi* zamanımızın tiyatrosu üzerine ölçülmiyecek kadar derin bir tesir yapmış, gerçek tiyatronun yolunu göstermiştir.

Rus klâsik edebiyatının birçok ana eserlerinin tercümesini hâlâ veremedik, belki bir zaman daha da veremiyeceğiz. Bu iş için daha çok tecrübe ve bu tecrübenin vereceği cesaret lâzımdır. Fakat bu ana eserlerin tercümesine de sıra gelecek, yakın zamanda Rus klâsik edebiyatının belli başlı eserleri dilimize sadık, ve ümit edelim ki, güzel bir şekilde çevrilmiş olacaktır.

Erol GÜNEY
(*Ulus*'tan)

YUNAN ÖZEL SAYISI

Tercüme dergisinin önümüzdeki 29 - 30 uncu sayılarını bir araya getirerek Eski Yunan kültür ve edebiyatına ayırdık. 5inci cildimizi tamamlıyacak olan bu özel sayıda Eski Yunan edebiyatının seçme örnekleriyle Yunan kültürü, Yunan sanatı üzerine, büyük Fransız, İngiliz, Alman, Rus yazarlarından çevrilmiş parçalar ve ayrıca bu konuda inceleme yazıları bulunacaktır.

VOLTAİRE	Fehmi Baldaş	*CANDIDE*
ZOLA	Hamdi Varoğlu	*BİR AŞK SAYFASI I.*

İNGİLİZ KLÂSİKLERİ

W. SHAKESPEARE	Haldun Derin	*FIRTINA*
W. SHAKESPEARE	Avni Givda	*VERONA'LI İKİ CENTİLMEN*
W. SHAKESPEARE	Nureddin Sevin	*BİR YAZ DÖNÜMÜ GECESİ RÜYASI*
W. SHAKESPEARE	Orhan Burian	*HAMLET*
W. SHAKESPEARE	Orhan Burian	*ATİNALI TİMON*
W. SHAKESPEARE	Hâmit Dereli	*KURU GÜRÜLTÜ*
W. SHAKESPEARE	Saffet Korkut	*ANTONİUS İLE KLEOPATRA*
R. L. STEVENSON	Zarife Lâçinler	*Dr. JEKYLL İLE Mr. HYDE*
SWİFT	İrfan Şahinbaş	*GULLİVER'İN SEYAHATLERİ II*

İSKANDİNAV KLÂSİKLERİ

H. IBSEN	Şaziye Berin Kurt	*HEDDA GABLER*
H. IBSEN	Şaziye Berin Kurt	*YABAN ÖRDEĞİ*

İTALYAN KLÂSİKLERİ

GOLDONİ	Tarık Levendoğlu	*YALANCI*
GOLDONİ	Ekrem Sungar	*KAHVEHANE*
GOLDONİ	Ekrem Sungar	*ANTİKACININ AİLESİ*

MACAR KLÂSİKLERİ

K. MİKES	Sadrettin Karatay	*TÜRKİYE MEKTUPLARI I.*

RUS KLÂSİKLERİ

D. İ. FONVİZİN	Nihal Yalaza Taluy	*ANASININ KUZUSU*
A. S. PUŞKİN	S. Ali - Erol Güney	*YÜZBAŞININ KIZI*
A. S. PUŞKİN	Hasan Âli Ediz	*MAÇA KIZI*
GOGOL	Erol Güney-Melih Cevdet Anday	*MÜFETTİŞ*
LERMONTOV	Servet Lunel	*ZAMANIMIZIN KAHRAMANI*
TURGENYEV	Erol Güney - Oktay Rifat	*İLK AŞK*
TURGENYEV	Erol Güney - Oktay Rifat	*KLARA MİLİÇ*
DOSTOYEVSKİ	D. Sorakın - S. Aytekin	*BAŞKASININ KARISI - NAMUSLU HIRSIZ*
ANTON ÇEHOV	Nihal Yalaza Taluy-Kemal Kaya	*MARTI*
ANTON ÇEHOV	Gaffar Güney	*VANYA DAYI*
ANTON ÇEHOV	Hasan Âli Ediz	*ÜÇ KIZKARDEŞ*
ANTON ÇEHOV	Erol Güney - Şahap İlter	*VİŞNE BAHÇESİ*
L. TOLSTOY	Zeki Baştımar	*HARB VE SULH I***

MODERN TİYATRO SERİSİ

J. M. BARRIE	Orhan Burian	*KABAHAT KENDİMİZDE*
JOHN GALSWORTHY	Adnan Balkış	*ADALET*
JOHN GALSWORTHY.	Saffet Korkut	*SADAKAT BAĞLARI*
GEORG KAISER	Kemal Kaya	*BİR GÜN İÇİNDE*
M. MAETERLINCK	Turgut S. Erem	*PELLÉAS VE MELISANDE*
SOMERSET MAUGHAM	Ferhunde Gökyay	*EKMEK ELDEN*
A. SCHNITZLER	Kemal Kaya	*GÖNÜL EĞLENCESİ*
JULES RENARD	S. Eyüboğlu - Bedrettin Tuncel	*HOROZİBİĞİ*
J. M. SYNGE	Saffet Korkut	*BABAYİĞİT*